

”Ehkäpä oli jo aika myöntää, että me emme olleet saaneet elämässämme aikaiseksi yhtään mitään.”

Häpeä luokan rakentajana teoksissa *Maallisia lauluja* (1974) ja *Lahjakas Anu Lovack* (2005)

Jenni Heinonen
Pro gradu -tutkielma
Kotimainen kirjallisuus
Historian, kulttuurin ja taiteiden
tutkimuksen laitos
Turun yliopisto
Toukokuu 2019

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	2
1.1. Lähtökohtia ja tutkimuskohteet	2
1.2. Teoriakehys, keskeiset käsitteet ja tutkimuskysymykset	10
2, VIHAN JA RAKKAUDEN PERHE	22
2.1. Yksilöt ja taisteleva kollektiivi	22
2.2. Isyyden ideaali	30
3. KUULUMINEN JA PELKO KUULUMATTOMUUDESTA	49
3.1. Kansakunta vai globaali kansa?	49
3.2. Historia ja historiattomuus	64
4. RAHA JA TUNTEET	71
4.1. Raatajan ylpeydellä vastarintaan	71
4.2. Työttömyys ja köyhyys	77
4.3. Vallanpitäjät	80
5. INHO JA MORAALINEN MINÄ	87
5.1. Figuuriksi luotu	87
5.2. Syyttävä sormi	93
5.3. Arvokkaat ja arvottomat	99
6. LOPUKSI	103

LÄHTEET

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

HEINONEN, JENNI: ”Ehkäpä oli jo aika myöntää, että emme olleet saaneet elämässämme aikaiseksi yhtään mitään.” Häpeä luokan rakentajana teoksissa *Maallisia lauluja* (1974) ja *Lahjakas Anu Lovack* (2005)

Pro gradu -tutkielma, 105 s.
Kotimainen kirjallisuus
Toukokuu 2019

Tutkimuksen tavoitteena on tutkia sitä, miten yhteiskuntaluokka rakentuu tunteiden – varsinkin häpeän tunteen – vaikutuksesta Aulikki Oksasen *teoksessa Maallisia lauluja. Laulutekstejä vuosilta 1964–74* (1974) ja Hanna Marjut Marttilan *teoksessa Lahjakas Anu Lovack* (2005). Keskeisenä tutkimusongelmana on luokan syntyprosessin määrittäminen ja luokan vaikutusten tutkiminen suhteessa teosten henkilöhahmojen elämään.

Maallisia lauluja koostuu pääasiallisesti poliittisiin tarkoituksiin kirjoitetuista lauluteksteistä, joilla otetaan kantaa yhteiskunnallisiin kysymyksiin esimerkiksi luokasta ja sukupuolesta. *Lahjakas Anu Lovack* kuvaa kuvitteellisen lähiön ja sen asukkaiden arkea. Teos ottaa kantaa muun muassa kysymykseen siitä, mitä on tulla syrjäytetyksi yhteiskunnasta ja millaisia vaikutuksia sillä on yksilön elämään. Molemmissa tutkimissani teoksissa luokkakysymykset kietoutuvat myös kysymykseen intersektionaalisuudesta eli yhteiskunnallisten ja kulttuuristen erojen keskinäisestä vaikutuksesta ihmisten elämässä.

Tutkimani teokset ovat eri aikakausilta ja selkeästi aikansa kulttuurisiin ja yhteiskunnallisiin rakenteisiin sidottuja. Yksi tutkimukseni tavoitteista on selvittää, miten näiden teosten – ja samalla laajemmin kahden eri aikakauden – luokkakäsitykset yhtenevät ja eroavat. Luokka rakentuu molemmissa teoksissa pitkälti samojen tunteiden varaan, mutta tunteiden toimintatavat ja niiden aiheuttamat seuraukset myös eroavat teosten välillä.

Tunteet ovat teoksissa luokan rakentajia, mutta niitä ei voi erotella laajemmista yhteiskunnallisista aspekteista, jotka vaikuttavat luokan syntyyn. Tällaisia ovat tutkimissani teoksissa raha, perhe, käsitykset kuulumisesta johonkin sekä moraalikysymykset.

Tutkimukseni teoreettisina viitekehyksinä hyödynnän Sara Ahmedin teoriaa tunteiden ja subjektin välisestä yhteydestä sekä Karl Marxin, Pierre Bourdieun ja Beverley Skeggin käsityksiä yhteiskuntaluokasta. Tavoitteenani on lähestyä luokkaa näkökulmasta, jossa pääasiallinen painotus annetaan tunteille, ei ainoastaan laajemmille yhteiskunnallisille rakenteille. Lisäksi pyrin myös tavoittamaan teosten syntyajankohtien vaikutusten merkitykset teosten välisiin eroihin ja yhtäläisyyksiin.

Avainsanat: yhteiskuntaluokka, luokka, tunteet, sukupuoli, perhe, moraalit

1. JOHDANTO

1.1. Lähtökohtia ja tutkimuskohteet

– Hyvänen aika, eikö sinulla ole rahaa? Minäpä annan sinulle vähän, hän osasi yllättää jos vastapäästä istui tuiki tavallinen tyhjätaskupummi, ja vieläkin saatoin tavata näitä onnekkaita – jostain syystä yhä vain elossa olevia luusereita – jotka muistelivat Anu Lovackia raju hyvänmielenpuna kasvoillaan. (*Lahjakas Anu Lovack* = LAL 44)

Pro gradu -työni tarkoituksena on pureutua yhteiskuntaluokkaan ja siihen, miten se kytkeytyy tunteisiin suomalaisessa kirjallisuudessa 1960-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa. Kiinnostuin aiheesta havaittuani, miten merkittävässä asemassa yhteiskuntaluokka on niin 1960- ja 70-luvun taitteen kuin 2000-luvunkin kirjallisuudessa. Panin myös merkille, että luokkakäsitys sekä kirjallisuudessa että yhteiskunnassa ylipäättään on muuttunut ajan saatossa runsaasti. Tarja Tolosen mukaan vielä 1960- ja 70-luvulla piirretyt selkeät rajat luokkien välille eivät enää päde yhtä voimakkaasti. Toisaalta luokka ei ole kadonnut minnekään. Miten se siis on muuttunut ja miksi luokka on noussut uudestaan keskustelun kohteeksi niin yhteiskunnassa kuin kirjallisuudessakin? Tolonen on tutkinut tätä ilmiötä luokkapuheen katoamisesta lähes kokonaan yhteiskunnallisesta keskustelusta 1970- ja 80-lukujen jälkeen, vaikka juuri tuolloin luokkaa oli pidetty selittävänä tekijänä useiden ilmiöiden kohdalla. ”Suomi on yhtä suurta keskiluokkaa” -kliseestä syntyi vallitseva ajatusmalli, eikä luokasta puhumista enää koettu tarpeelliseksi. Tilanne on kuitenkin muuttunut 2000-luvulla, koska uudet tuloihin, koulutukseen, asuinpaikkaan, tiedontuotantoon, palveluihin ja hoivaan liittyvät luokkajaot ovat alkaneet korostua ja herättää runsaasti keskustelua. Huono-osaisuus ja yhteiskunnan polarisaatio ovat nousseet puheenaiheiksi, ja luokkajaon suhde globalisaatioon sekä hyvinvointi- ja tietoyhteiskuntaan on noussut yhteiskunnallisen kiinnostuksen kohteeksi. (Tolonen 2008,9–10.)

Kotimaisessa kirjallisuudessa on Jussi Ojajärven (2013, 131–137) mukaan 1990- ja 2000-luvulla keskeisesti nostanut päätään uudenlainen, *Lahjakas Anu Lovackistakin* luettavissa oleva aihepiiri, nimittäin kapitalismin ja uusliberalismin kritiikki. Se on korostunut jo 1990-luvulla, mutta 2000-luvulla siitä on tullut varsinkin romaanien laajimpia aihepiirejä. Kuvaukset keskittyvät esimerkiksi sellaisiin asioihin kuin tuotannollisiin siirtymiin, luokkaeroihin ja kulutukseen. Uusliberalismia kritisoidaan nykykirjallisuudessa avoimen aatteellisesti, mutta sitä on kuvattu myös arjen rutiinien, puhetapojen, ihmissuhteiden ja mentaliteettien kautta. Tyypillistä kuvauksille on, että ihmisen ja yhteiskunnallisen tilanteen ristiriidat

korostuvat. Laman aikana työttömyys Suomessa viisinkertaistui ja monet joutuivat takausvelkojen uhreiksi. Syrjäytettyjen määrä lisääntyi. Tulo- ja varallisuuserojen kasvu on johtanut tilanteeseen, jossa yhteiskunnan ulkopuolelle putoaminen on helppoa, mutta nouseminen vaikeaa. Luokkaerojen kärjistyminen alkoi näkyä kirjallisuudessa viimeistään vuoden 2000 tienoilla. Yksi luokkatematiikan esiin nostaneista kirjailijoista on Hanna Marjut Marttila. Hän on teoksissaan nostanut esiin yhteiskunnan marginaalit: köyhät, mielenterveysongelmaiset ja alkoholistit. Marttilan esikoisteos *Tulikirja* (1998) käsittelee lamaa ja kansalaisten jakoa A- ja B-luokkaan. *Kertoi tulleensa petetyksi* (2002) puolestaan liittää toisiinsa talouden ja yhteiskunnan kehityksen ja mielenterveysongelmat.

Minua kiinnostaa luokan olemassaolo niin 1960- ja 70-luvun voimakkaasti kantaottavissa teksteissä kuin 2000-luvun kirjallisuudessakin. Olen valinnut tutkimuskohteikseni Aulikki Oksasen *Maallisia lauluja. Laulutekstejä vuosilta 1964–74* (1974) (=ML) ja edellä mainitun kirjailija Hanna Marjut Marttilan teoksen *Lahjakas Anu Lovack* (2005) (=LAL). Tartun juuri näihin kahteen teokseen, koska havaitsin, että niissä näkyy selkeästi sekä merkittäviä eroja että tiettyjä yhtäläisyyksiä luokan rakentumisessa. *Lahjakasta Anu Lovackia* lukiessani kiinnitin heti huomiota teoksen värikkääseen tunnekuvastoon, jonka pohjana näin häpeän tunteen. *Maallisissa lauluissa* huomioni kiinnitti aluksi täysin päinvastainen, ylpeyttä ja rohkeutta korostava tunnekuvaus, mutta asiaan tarkemmin pureuduttuani havaitsin, että todellisuudessa molempien teosten subjektit syntyvät häpeän tunteesta. Häpeä toimii perustana kaikille muille teoksissa esiintyville tunteille ja samalla myös koko yhteiskuntaluokalle, joka syntyy näiden tunteiden pohjalta. *Maallisissa lauluissa* syntyvä subjekti on ennen kaikkea luokkasubjekti, kun taas *Lahjakkaassa Anu Lovackissa* syrjäytetty subjekti¹.

Näen että yhteiskuntaluokka syntyy tutkimissani teksteissä useista eri elementeistä, ennen kaikkea siitä, miten subjekti kokee (vai kokeeko) kuuluvansa

¹ Syrjäyttämällä tarkoitan brittiläisen sosiologin ja feministitutkijan Beverley Skeggsin tavoin prosessia, jossa yksilö on ulossuljettu yhteiskunnasta. Syrjäytymisestä puhuttaessa korostetaan yleensä ajatusta lopputuloksesta: syrjäytyminen on vain tilanne, jossa yksilö on. Tällainen diskurssi jättää kokonaan huomiotta sen, että taustalla on prosessi, jonka kautta yksilö syrjäytetään leimaamalla vialliseksi ulossuljettujen henkilöiden kulttuuri. Tällaista diskurssia viljelemällä voidaan jättää nimeämättä subjektin ja objektin välinen jaottelu eli se, kuka on toimija ja kehen vaikutetaan: kuka syrjäyttää ja kenet syrjäytetään? (Skeggs 2014, 168.)

yhteiskunnan ”sisäpuolelle”? Tähän vaikuttavat muun muassa sellaiset tekijät kuin perheellisyys, varallisuus, kansallisuus ja moraali. En pyri väittämään, että luokka syntyisi yksin tunteista vaan sen syntyyn vaikuttaa useiden eri tekijöiden summa. Näen kuitenkin, että edellä mainitut elementit eivät sellaisenaan tee kenestäkään arvokasta tai arvotonta yksilöä ja nimenomaan arvo on se tekijä, jonka näen yhteiskuntaluokan käsitteen kannalta olennaisena. Perhe, varallisuus, kansallinen identiteetti (tai identiteetit) ja moraaliset arvot vaikuttavat luonnollisesti yksilöiden elämään, mutta niiden avulla aletaan laittaa ihmisiä arvojärjestykseen vasta, kun tunteet otetaan mukaan kuvioon. Mielestäni juuri tämän vuoksi tunteet nousevat äärimmäisen merkittävään asemaan, kun puhutaan yhteiskuntaluokasta.

Maallisista lauluista olen tarkasteluni kohteeksi valinnut yhteensä kolme tekstiä:

”Laulu lipunneulojista” (1971-1972), ”Laulu neidistä ja herrasta” (1969) ja ”Vietnamissa, Vietnamissa” (1972). Olen päättänyt juuri näihin teksteihin, koska ne edustavat aiheiltaan ja teemoiltaan mielestäni pitkälti *Maallisia lauluja* -teosta, josta tosin löytyy myös ”ei-poliittisia” ulottuvuuksia. Näissäkin teksteissä tosin käsitellään tunteita (esimerkiksi rakkautta), jotka ovat tärkeä osa tutkimusnäkökulmaani.

Valitsin teoksesta ainoastaan kolme tekstiä, jotta saisin mahdollisimman tarkan ja yksityiskohtaisen otannan koko teoksesta.

Oksanen (ML 5) toteaa *Maallisia lauluja* -teoksen alkusanoissa, että teoksen tekstit on kirjoitettu osittain poliittisen laululiikkeen tarkoituksiin. Kokoelma sisältää runoja yhteensä kymmenen vuoden ajalta, ajanjaksolta 1964–1974. 1960-luvun puolella kirjoitetut runot ovat syntyneet lähinnä ylioppilasteatterin piireissä käytettäväksi, kun taas 1970-luvun puolella syntyneet tekstit on kirjoitettu työväenliikkeen tarpeisiin ja tilaisuuksiin.

Oksasen teos on sen verran aikaansa sidottu, että mielestäni on syytä ottaa huomioon sen syntyajan yhteiskunnallinen konteksti. 1960-luvulla keskeisenä tavoitteena oli hyvinvointivaltion rakentaminen. Korkeakoululaitoksissa alettiin panostaa tieteisiin ja teknologiaan kouluttamalla asiantuntijaryhmiä. Näin pyrittiin edistämään Suomen sosiaalista ja taloudellista hyvinvointia. Tämä ajattelutavan murros vaikutti opiskelijoiden tapaan toimia ja nostatti radikalismien henkeä.²

(Vilkuna 2013, 45–48.)

² Taustat murrokselle olivat nuorisossa itsessään. Se oli 1940- ja 50-luvuilla eriytynyt yhteiskunnassa omaksi luokakseen, joka kapinoi normeja ja auktoriteetteja vastaan. Sukupolvitietoisuus nousi avainkäsitteeksi, kun uusi sukupolvi halusi rakentaa pesäeroa edelliseen. Opiskelijat halusivat erkaantua vanhempiensa edustamista maailmankuvista ja sosiaalistua uudelleen. Oma identiteettiä muokattiin

Vuoden 1966 eduskuntavaaleissa voiton saavuttanut vasemmisto joutui neljän vuoden kansanrintamapolitiikan jälkeen pettymään, kun vuoden 1970 eduskuntavaaleissa oikeisto nappasi murskavoiton. Tämä synnytti taistolaisen³ liikkeen, joka pyrki osoittamaan, että vasemmisto pyrki taistelemaan työläisiä puolustaen kapitalismia vastaan. (Jyrkinen 2004, 21.)

Aulikki Oksanen oli osa taistolaista liikettä. Taistolaisuus voidaan määrittellä monin tavoin, mutta ennen kaikkea sillä tarkoitetaan jokaista suomalaista kommunistia tai sosialistia, joka koki Tšekkoslovakian miehityksen 1968 moraalisesti oikeutettuna toimenpiteenä, tunnustautuen näin luokkakantaiseksi kommunistiksi. Tämä ei luonnollisestikaan koskenut niitä, jotka liittyivät opiskelijaliikkeeseen vasta myöhemmin, mutta toisaalta taistolaisuuden voidaan ajatella tarkoittavan Neuvostoliiton puolelle asettumista vielä 1970-luvun puolivälin jälkeenkin. (Relander 1999, 190–191.)

Taistolaisen liikkeen yksi keskeisimmistä ajatusmalleista oli, että yksilöidentiteetistä tuli luopua ja sen tilalle rakentaa kollektiivinen taistolainen identiteetti. Tämän kollektiivisen ryhmän tehtävänä oli käydä luokkataistelua työväenluokkaisessa, marxilais-leniniläisessä puolueessa. Porvarillisen ideologian vaikutukset haluttiin tuhota vallankumouksen avulla, koska porvari-ideologian katsottiin suorastaan ”sumuttavan” ihmisiä, toisin kuin marxismi-leninisin ideologian, jonka ajateltiin tarjoavan selkeitä vastauksia. Taistolaisten maailmankuvassa hyvä kehittyi merkitsemään sosialismia ja paha imperialismia. Kun tämä akseli oli tunnistettu ja tunnustettu, kyettiin maailmaan luomaan järjestystä. ”Pienten” ja ”tarpeettomien” ihmisten ainoa ulospääsy kurjuudesta oli taistolaisen ideologian mukaan yhteenliittyminen ja kollektiivinen taistelu sosialismin puolesta. (Relander 1999, 198–217.)

rakentamalla kuilua lapsuudenkodin arvomaailmaan. Korkeakoulujen nähtiin olevan liiaksi erkaantuneita yhteiskunnasta ja opiskelijoiden radikaali kärki vaatikin niiden avaamista yhteiskunnan suuntaan. Tämä näkyi myös kulttuuripolitiikassa, joka kytkettiin akateemiseen sosialismiin. Kulttuuria ei enää saanut tai voinut erottaa yhteiskunnasta. (Vilkuna 2013, 45-48.)

³ Taistolaisuus-termi syntyi alun perin *Helsingin Sanomien* toimituksessa kuvaamaan Suomen Kommunistisen Puolueen puolueoppositiota, jota johti Taisto Sinisalo. Puolueopposition kanssa liitossa toimi myös leninistinen opiskelijaliike, tosin vasta pitkälti 1970-luvun alun jälkeen. Taistolaisiksi voidaan määrittellä myös nuorisoliittolaiset ja ne kulttuurityöläiset, jotka muodostivat omia erillisiä ryhmiään. Taistolaisiksi on lisäksi määritelty niitäkin henkilöitä, jotka eivät olleet jäseninä missään taistolaisjärjestöissä, mutta jotka julkisesti tunnustivat sympatiansa liikettä kohtaan. (Relander 1999, 191–192.)

”Laulu lipunneulojista” -teksti sanoitettiin vuonna 1971 muodostetun laulukvartetti Agit-Propin tarkoituksiin. Se kehittyi koko laululiikkeen⁴ merkittävimäksi yhtyeeksi – niin poliittisesti kuin musiikillisestikin. Sen alkuperäiseen kokoonpanoon kuuluivat Pekka Aarnio, Martti Launis, Sinikka Sokka ja Kiti Neuvonen.⁵ (Forss 2015, 141.) Agit-Prop ry perustettiin alun perin Uudenmaan Sosialistisen Nuorisoliiton (USNL) alaisuuteen⁶. Sen useista ohjelmaryhmistä tunnetuimmiksi muodostuivat Agit-Propin kvartetti ja Agit-Propin kisällit. Pekka Aarnion mukaan 1970-luvulla moniin mielenosoituksiin ja tapahtumiin (kuten Vietnamin sodan vastaisiin mielenosoituksiin) kaivattiin ohjelmaa ja juuri tuohon tarkoitukseen perustettiin Agit-Prop ry. (Forss 2015, 142.) Se tuli tunnetuksi Suomessa Berliinin festivaalien jälkeen. Sen ensimmäinen lp-levy ilmestyi vuonna 1972 ja siivitti poliittisen laululiikkeen vauhtiin usealla eri rintamalla. Pekka Aarnion mukaan Agit-Propin panos näkyi muun muassa monissa lakkotilaisuuksissa. (Forss 2015, 155.)

Laululiike kuihtui 1970-luvun puolivälin jälkeen, kun uutuudenviehätys alkoi huveta. Maakuntien ohjelmaryhmistä ei syntynyt Helsingin suurien nimien kaltaisia laululiikkeen uudistajia. Sen sijaan ohjelmaryhmät pyrkivät lähinnä jäljittelemään esikuviaan. Aatteen palo alkoi sammua. Enemmistö- ja vähemmistökommunistien sekä demareiden välinen vihanpito väsytti omalta osaltaan laululiikettä. Neuvostoliitto oli yhä voimissaan, mutta kommunismi ei enää innostanut radikaalia nuorisoa. Lisäksi laululiike sotkeutui omaan järjestöjohtoiseen byrokraatiaansa, joka häiritsi sen toimintaa entisestään. (Forss 2015, 329.)

Aulikki Oksanen oli poliittisen laululiikkeen yksi merkittävimmistä vaikuttajista. Oksanen tunnetaan ennen kaikkea sanoittajana ja kirjailijana, mutta hän on aina ollut monitaiteellinen. Hän opiskeli alun perin opettajaksi, mutta alkoi

⁴ Työväenmusiikilla on pitkät perinteet. Se alkoi kehittyä hyvin nopeasti työväenluokan käsitteen synnyttyä. Vanhan työväenliikkeen laulukulttuuri syntyi tekstien innoittamana. Tähän vaikutti huomattavasti esimerkiksi 1900-luvun alun työväenlehdistön kehittyminen. Useat vanhan työväenliikkeen johtohahmot joko kirjoittivat itse tai käänäsivät lauluja. Olennaisinta eivät olleet itse sävellykset vaan se, että laulut tekivät tehtävänsä eli toimivat työväenluokan järjestäytymisen välineenä. Ensimmäinen *Työväen laulukirja* ilmestyi vuonna 1900. (Forss 2015, 13-17.)

⁵ Ensimmäisen levyn jälkeen Neuvosen korvasi Anu Saari ja myöhemmin hänet puolestaan korvasi Monna Kamu. Agit-Propin kulta-ajat sijoittuivat vuosille 1972-1975, jolloin kokoonpano oli Aarnio-Kamu-Launis-Sokka. Juuri tästä kokoonpanosta Agit-Propin parhaiten muistetaan. (Forss 2015, 141.)

⁶ USNL oli puolestaan Suomen Demokraattisen Nuorisoliiton (SDNL) piirijärjestö ja SDNL Suomen Kansan Demokraattisen Liiton (SKDL) nuorisjärjestö (Forss 2015, 142).

vaikuttaa jo 1960-luvulla Helsingin Ylioppilasteatterissa, laulaen ja sanoittaen lauluja muun muassa *Orvokki-kabareissa*. Laululiikkeen kappaleille ominaiseen tapaan myös Oksasen tekstit käsittelivät 1960-luvulla epätasa-arvoa, sodanvastaisuutta ja rakkautta.⁷

Lähtiessäni analysoimaan laululyriikkaa törmään luonnollisesti kysymykseen siitä, miten kykenen erottamaan tekstin ja musiikin toisistaan ja analysoimaan tekstiä puhtaasti runoanalyysin keinoin. Voidaanko musiikkia ja tekstiä edes erottaa toisistaan laululyriikassa? Jussi Kokkola, joka tutkii gradussaan *Luokatonta lyriikkaa? Yhteiskuntaluokka Asan, Palefacen ja Julman Henrin rap-sanoituksissa* (2013) yhteiskuntaluokkaa rap-lyriikassa, on Simo Soukkasta (2008, 44) lainaten todennut, ettei tekstilähtöinen tapa analysoida laululyriikkaa ole ideaalinen. Jotta laulujen sanoitukset eivät jäisi huomiotta, voidaan laululyriikkaa kuitenkin tutkia paperille litteroituna aineistona. Kokkolan mukaan olennaisinta on se, mitä laululyriikasta tahtoo saada selville. Mikäli fokus on runon puhujassa asenteineen ja ajatusmaailmoineen, on perusteltua – joskaan ei koko teokselle välttämättä oikeudenmukaista – sulkea musiikillisten elementtien merkitys pois. (Kokkola 2013, 16–17.) Tutkimusfokukseni kohdistuu *Maallisissa lauluissa* yhteiskuntaluokkaan ja sen syntyyn ja näen, että tätä aihetta voin tutkia pelkästään tekstistä.

Kokkola (2013, 17) kirjoittaa, että hän ei työssään kutsu tutkimaansa laululyriikkaa runoiksi vaan teksteiksi, koska niistä niin sanotusti ”puuttuu puolet”, kun musiikilliset seikat sivuutetaan. Musiikillisuus vaikuttaa merkittävästi esimerkiksi tekstin rakenteeseen: laululyriikka on usein mitallista tai riimitettyä runoutta, koska toisto tekee rytmistä määrämittaista. *Maallisten laulujen* tekstit on alun perin kirjoitettu lauluteksteiksi, joten niihin liittyy selkeästi musiikillinen ulottuvuus, mikä näkyy myös niiden rakenteessa. Tämän vuoksi en koe loogiseksi nimittää tutkimiani tekstejä runoiksi vaan nimenomaan teksteiksi.

Hanna Marjut Marttilan vuonna 2005 ilmestyneen *Lahjakas Anu Lovack* -teoksen takakannen mukaan teos on ”Traaginen saippuaoppera lähiöalkoholistien elämästä”. Teos todella kertoo lähiöasukkaiden elämästä, jonka paikallaan junnaava arki saa uutta väriä, kun lähiasukkaiden kantakapakkaan, Ravintola Lankkuun,

⁷ Oksasen yhteiskunnalliset kannanotot nousevat esiin varsinkin hänen soololevyllään *Kenen joukoissa seisot?* (Love Records 1970), jonka kappaleet hän on itse sanoittanut. Laululiikkeessä hänen sanoituksiaan ovat hyödyntäneet levytyksissään muun muassa Agit-Prop, Kom-teatteri, Kristiina Halkola, Kaisa Korhonen ja Arja Saijonmaa. Oksasen sanoittama (ja Kaj Chydeniuksen säveltämä) ”Kenen joukoissa seisot?” nousi koko laululiikkeen tunnetuimmaksi kappaleeksi. (Forss 2015, 244.)

saapuu postikortti Anu Lovackilta. Lovack on surmansa saaneen, lähiöasukkaiden ystäväpiiriin kuuluneen (tyttärensä kanssa samaa nimeä kantavan) Anu Lovackin tytär, jonka mahdollisesta isäehdokkaasta on spekuloitu pitkään lähiön asukkaiden keskuudessa. Postikortin vastaanottajaksi on osoitettu ”isä”, mikä käynnistää kuohunnan Lovackin isän henkilöllisyyden mahdollisesta paljastumisesta. Teoksen lähiömiljöön asukkaita ovat päähenkilö ja minäkertojan Aulixen lisäksi Aaron Sinkkonen, Soili, tämän ex-aviomies Robert ja Robertin nykyinen kumppani Marianne.

Lahjakas Anu Lovack keskittyy kuvaamaan lähiötä, jossa runsas päihteidenkäyttö on keskeinen osa jokapäiväistä elämää. Lähiön asukkaat rakentavat sosiaalisen kollektiivin, jossa kaikki ovat tuttuja toisilleen. Vaikka teoksen voidaan nähdä stereotyyppisesti vahvistavan kuvaa lähiöasukkaista, joiden arki pyörii kapakassa istumisen ympärillä, tarjoaa se myös toisenlaisen katsantokannan. Asukkaista osa on korkeasti koulutettuja ihmisiä, jotka elämäntilanteiden muutosten vuoksi ovat ajautuneet tilanteeseen, jossa kokevat itsensä yhteiskunnan keskiöstä pudonneiksi. Teoksessa otetaankin suoraan esille esimerkiksi 1990-luvun laman⁸ aiheuttamat sosiaaliset ongelmat, jotka ovat jättäneet teoksen lähiöasukkaat tyhjän päälle:

Työpaikat vaihtuivat ensin tiuhaan tahtiin. Sitten, varsinkin 90-luvun laman jälkeen, työt loppuivat kokonaan, eikä tuttavapiirissäni ollut enää ketään joka ei olisi tavalla tai toisella elänyt yhteiskunnan suopean avun turvin. Miten elämä oli meidät näin hylännyt? Eikö meillä ollut todellakaan enää mitään odotettavaa? (LAL 42–43)

Kati Launis, Harley Bergroth ja Anu-Hanna Anttila (2016, 135) ovat artikkelissaan ”’Luokattomuus’ ja eriarvoisuuden kokeminen köyhyyskirjoituskilpailun teksteissä” tutkineet Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailun tekstejä. He toteavat, että kirjoituskilpailutekstejä yhdistää muun muassa se, että niiden kirjoittajat eivät koe kuuluvansa määriteltävissä olevaan luokkaan. Minkäänlaista ”kollektiivisubjektia”, joka mahdollistaisi ryhmään kuulumisen ja loisi identifioitumiselle kohteen ei siis ole olemassa. Teksteistä käy

⁸ Suomen 1990-luvun lama pysäytti 30 vuotta kestäneen sosiaalipoliittisen laajenemisen. 1990-luku oli merkittävien yhteiskunnallisten muutosten aikaa. Lama ja suuri työttömyys runtelivat Suomea, minkä lisäksi uusliberalismista tuli johtava ideologia, otettiin merkittävä askel kohti avointa taloutta ja jälkieteollista tietoyhteiskuntaa, sekä liitettiin EU:hun (1995) ja yhteisvaluuttaan (1999). Nämä muutokset ovat haastaneet 1960–80-lukujen hyvinvointivaltion. (Julkenen 2001, 13.)

kuitenkin samaan aikaan ilmi, että osa kirjoittajista kokee itsensä luokattomiksi tai luokasta pudonneiksi.

Samankaltaista kokemusta on luettavissa myös *Lahjakkaan Anu Lovackin* henkilöhahmoista. He näkevät nimenomaan ”pudonneensa kelkasta” (LAL 33). Teoksessa ei ole minkäänlaista suoraa mainintaa luokkakategorioista vaan siinä painotetaan nimenomaan yhteiskunnan kelkasta putoamista.

Artikkelin kirjoittajat toteavat myös, että heidän tutkimissaan kirjoituskilpailun teksteissä on havaittavissa ulkopuolisuuden kokemus. He näkevät kuitenkin, että luokka on joka tapauksessa valtasuhde ja eriarvoisuutensa vuoksi läsnä yhteiskunnassa, oli luokkapuhe kuinka hiljaista tahansa. Tutkimiensa tekstien perusteella he toteavat, että luokan hiljeneminen ennen kaikkea implikoi niiden valtasuhteiden vahvistumista, jotka tuottavat ja ylläpitävät eriarvoisuutta 2000-luvun Suomessa. (Launis & Bergroth & Anttila 2016, 142.)

Tällainen asetelma on havaittavissa myös *Lahjakkaassa Anu Lovackissa*. Vaikka lähiön asukkaat eivät koekaan kuuluvansa mihinkään selkeästi määriteltyyn luokkakategoriaan, ovat eriarvoisuutta synnyttävät valtasuhteet silti väistämättä läsnä heidän elämässään, mikä vaikuttaa asukkaiden ” pärjäämiseen ” yhteiskunnassa, mikä taas heijastuu heidän kokemassaan merkityksettömyyden tunteeseen ja omanarvontunnon puutteeseen.

Nykyinen kapitalistinen kehitysvaihe on luonut maailmanjärjestyksen, jossa ihmisten odotetaan kohtaavan toisensa ennen kaikkea tavaroiden valmistajina, myyjinä, ostajina tai kuluttajina ja toistensa kilpailijoina. Tällaisen sosiaalisten suhteiden palauttamisen kauppasuhteiksi voidaan nähdä vievän yhteisöllisyydeltä pohjan. Jatkuva muutoksen tila on institutionalisoitu yhteiskunnan normaaliksi tilaksi. Todellisuudessa tämä on kuitenkin johtanut siihen, että suuri osa ihmisistä kärsii jatkuvista epävarmuustekijöistä, kuten osa-aikatöistä, lyhyistä työsuhteista, joukkotyöttömyydestä ja syrjäytymisen aiheuttamasta turvattomuuden tunteesta. Nämä seikat johtavat usein arvottomuuden ja merkityksettömyyden tunteisiin sekä esimerkiksi masennukseen, mitä voidaan Anders Petersenin mukaan selittää sillä, että nykyinen markkina- ja kilpailuperustainen yhteiskunta lupaa ihmisille vapauden toteuttaa itseään autenttisina yksilöinä, mikä kuitenkin on varsin usein ristiriidassa yksilöiden yhteiskunnallisen todellisuuden kanssa. (Sevänen 2018, 89–90; ks. Petersen 2011.)

Uusliberalistinen kapitalismi korostaa ihmisen oikeutta yksilönä ja yrittäjänä hyödyntää vapaasti omia kykyjään. Se ei koe ongelmaksi esimerkiksi epätasa-

arvoisia sosioekonomisia lähtökohtia, kuten yksilöiden luokka-asemia, jotka vaikuttavat merkittävästi siihen, missä määrin yksilöllä on vapautta.

Uusliberalistisessa ajattelussa ei myöskään oteta huomioon sitä, miten kilpailu tuottaa luokka-asetelmia. Markkinakeskeisyys on muodostunut Suomessa keskeiseksi malliksi talouspoliittisessa ajattelussa ja sitä käytetään pohjana sosiaalipoliittisia linjauksia tehtäessä. Pääoman valta ja kapitalistinen luokka ovat voimistuneet ympäri maailmaa. Uusliberalismin ydin on siinä, että kapitalistiset käytännöt leviävät ja kärjistyvät aikaisempaa puhtaammaksi kapitalismiksi. (Ojajärvi 2006, 29–30.)

Uusliberalismin myötä poliittinen retoriikka on muuttunut. Nykyään korostetaan kilpailun vapautta, markkinavoimia ja yksilön aktiivisuutta. Merkinä uusliberalismin noususta on ollut tulostittaamisten yleistyminen ja palkkatyöläisten asemaan kohdistuva kasvava epävarmuus sekä 1970-luvun tasolle palannut tuloerojen kasvu. (Ojajärvi 2013, 131.)

Tämä yhteiskunnallinen muutos näkyy selkeästi *Lahjakkaan Anu Lovackin* lähiöyhteisön elämässä, ennen kaikkea heidän kokemassaan työttömyydessä ja rahattomuudessa. On syytä mainita, että useat *Lahjakkaan Anu Lovackin* tekstikatkelmat, joita käytän esimerkkeinä teosta analysoidessani, sisältävät kursiiveja. Näillä pyritään tekstissä usein alleviivaamaan yhtä teoksen keskeisintä aihepiiriä eli vanhemmuutta ja perheellisuutta. Esimerkiksi tarinat, jotka liittyvät Anu Lovack nuorempaan sisältävät usein sanoja, jotka ovat kursiivissa. Niitä sisältävät myös Auloksen sisäinen puhe, johon liittyy kuvitelmat perheestä, jonka keskiössä on Anu Lovack. Kursiivia käytetään myös, kun viitataan tekstiin tekstin sisällä eli kun teoksen henkilöahmot lukevat tekstiä, jonka toinen henkilöahmo on kirjoittanut. Sillä luodaan myös ironiaa, kun henkilöahmon näkökulmasta pilkataan toisen puhetapaa, esimerkiksi sivistyssanojen käyttöä.

1.2. Teoriakehys, keskeiset käsitteet ja tutkimuskysymykset

Yhteiskuntaluokan käsite on luonnollisesti työssäni varsin keskeinen. Yhteiskuntaluokkia voidaan määritellä monin eri tavoin ja useista eri teoriaperinteistä käsin. Itse aion työssäni tutkia teoksissa rakentuvaa luokkaa hyödyntäen saksalaisen filosofin Karl Marxin, ranskalaisen sosiologin Pierre Bourdieun ja brittiläisen feministiteoreetikon ja sosiologin Beverley Skeggsin näkemyksiä luokasta. Juuri näihin luokkateoriakehyksiin olen päätenyt siksi, että tarjoavat monipuoliset ja tarpeelliset käsitteet tutkimieni teosten luokkarakenteiden

analysoimiseksi – tosin marxilainen luokkakäsitys on luettavissa lähinnä *Maallisista lauluista*, ei niinkään *Anu Lovackista*.

Marxilaisen ajattelutavan mukaan yhteiskuntaluokat ovat ihmisryhmiä, joita erottaa toisistaan poikkeava suhde tuotantovälineisiin: kapitalistinen luokka omistaa ne ja palkkatyöläiset myyvät työvoimaansa tuotantovälineiden omistajille. Koska palkkatyöläinen voi käyttää työvoimaansa ainoastaan myymällä sitä tuotantovälineiden omistajalle, on omistajalla mahdollisuus varastaa palkkatyöläisen työtä eli riistää tätä. Näin luokkien välille syntyy vastakkainen suhde, jossa kapitalistiluokka alistaa palkkatyöväen luokkaa. (Nevalainen & Peltonen 1972, 13.) Kyse ei myöskään ole yksinomaan koko porvariluokan alistavista käytännöistä vaan myös yksittäisten työnjohtajien ja ”tehtailijaporvareiden” tavasta alistaa palkkatyöläistä (Marx & Engels 1890/1998, 45).

Marxin mukaan työläiset, jotka voivat elää vain niin kauan kuin löytävät työtä ja onnistuvat löytämään työtä vain niin kauan kuin heidän työnsä lisää pääomaa, joutuvat myymään paitsi työvoimansa myös itsensä porvaristolle. Täten heistä tulee kauppatavaraa, joka on markkinoiden ja sen eri käänteiden armoilla.⁹ (Marx & Engels 1890/1998, 44.)

Marxilainen luokkakäsitys, jossa ”kapitalistiluokka” alistaa ”palkkatyöläistä” on selkeä osa *Maallisten laulujen* tekstejä, mikä näkyy esimerkiksi ”Laulu neidistä ja herrasta” -tekstissä: ”- Milläs se neiti ostaa sämpylän ja maidon? / - Myymällä herralle kirjoitustaidon. / - Milläs se herra niitä maljoja nostaa? / - No kun se neidin taidon niin halvalla ostaa.” (ML 27)

Pierre Bourdieu näkee, että yhteiskuntaluokka rakentuu pääomille. Hänen määritelmänsä pääomista on seuraavanlainen:

Pääoma on (materialisoituneessa tai ruumiillistuneessa muodossa) kasautunutta työtä, joka silloin, kun toimijat tai toimijaryhmät sen anastavat yksityiseen ja muut poissulkevaan omistukseensa, tekee ne kykeneviksi anastamaan itselleen esineellistyneen tai elävän työvoiman

⁹ Niin voimakkaasti kategorioihin perustuva kuin Marxin luokkakäsitys onkin, on hän myös todennut, että luokkien sisällä on keskinäisiä eroja: ”Sosiaaliin eroavaisuuksiin kuuluvat myös luokkien sisäiset ryhmäeroavuudet, jotka osoittavat luokkien jakautuvan pienempiin osiin, ryhmiin.” Yhteiskunnassa on myös luokkiin kuulumattomia ”välikerroksia”, jotka ovat joko menettäneet luokka-asemansa tai ovat vieraantuneet entisestä luokka-asemastaan. Erilaisista ”sivuluokista” ja ”välikerroksista” voidaan myös siirtyä muihin sosiaaliin kerroksiin, vaikkei tämä yksittäisten ihmisten luokka-aseman muutos poistakaan luokkarakenteen muodostavien yhteiskuntaluokkien välistä eroavuutta. (Bogomolov et al. 1980, 362–372.)

muodossa olevan yhteiskunnallisen energian. (Bourdieu & Wacquant 1992/1995, 148.)

Pääomia on kolmea peruslajia: taloudellista, kulttuurista (jota Bourdieu kutsuu myös tiedolliseksi pääomaksi) ja sosiaalista.¹⁰ Niiden kattokäsitteenä toimii symbolinen pääoma, joksi itse kukin pääoman peruslaji muuttuu, kun ”niitä käsitellään sellaisten havaintokategorioiden avulla, jotka todella tunnistavat niiden spesifit logiikat tai (...) joita käyttäen niiden omistaminen ja kasaantuminen muuten näyttää mielivaltaiselta.” (Bourdieu & Wacquant 1992/1995, 148–149.)

Pääomien merkitys korostuu myös varsinkin Lahjakkaassa Anu Lovackissa. Taloudellinen pääoma on se, joka pitkälti pitää lähiön asukkaat samassa sosiaalisessa piirissä: ”Työpaikat vaihtuivat ensin tiuhaan tahtiin. Sitten, varsinkin 90-luvun laman jälkeen, työt loppuivat kokonaan, eikä tuttavapiirissäni ollut enää ketään joka ei olisi tavalla tai toisella elänyt yhteiskunnan suojelemaan avun turvin.” (LAL 42–43)

Kulttuurista pääomaa asukkailla on vaihtelevasti. Esimerkiksi Aaron Sinkkosen henkilöahmo on korkeakoulutettu ja Mariannen hahmo on ”opiskellut vuoden kauppaopistossa” (LAL 66). Sosiaalista pääomaa lähiön asukkailla on pitkälti saman verran, koska he jakavat yhteiset tuttavuus-suhteet, minkä lisäksi heitä yhdistää lähiön miljöö:

Ja miten se olikaan niin, että Soilin tavoin minunkin oli toisinaan vaikea kestää ajatusta, että tutustuin Lankku-baarin kantaporukkaan – Aaron, Soili, Robert, Marianne sekä Anu Lovack vanhempi – heti muuttopäivänä, ja lähes kestämaton ajatus oli toden totta se, että me jotka olimme vielä hengissä, emme olleet koskaan kummempia elämänmuutoksia kokeneet. (LAL 42)

Bourdieu on kytkenyt kehittämänsä pääoman muodot yhteiskuntaluokkiin käyttämällä habituksen¹¹ käsitettä. Habitus on tekijä, joka yhdistää eri luokkia

¹⁰ Taloudellisella pääomalla Bourdieu (1986, 114) viittaa henkilön tuloihin. Kulttuurisella pääomalla viitataan omaksuttuihin ruumiillisiin taipumuksiin ja ajatusmalleihin (esim. maku, kulttuurinen kompetenssi), objektivoituihin kulttuurintuotteisiin (esim. omistetut kuvat, maalaukset, kirjat jne.) sekä kulttuuripääoman institutionalisoituneisiin muotoihin (esim. saavutetut oppiarvot ja tieto). (Kahma 2011, 23; ks. Bourdieu 1986.) Sosiaalinen pääoma on ”niiden aktuaalisten ja potentiaalisten resurssien summa, joka yksilöllä (tai ryhmällä) on sen perusteella, että hänellä (sillä) on luja verkosto enemmän tai vähemmän institutionalisoituneita keskinäisiä tuttavuus- ja arvostussuhteita” (Bourdieu & Wacquant 1992/1995, 149).

¹¹ Bourdieun käyttämä habituksen käsitteen määritelmä on todella monimutkainen ja se on muuttunut ja kehittynyt hänen tuotannossaan eri aikoina merkittävästi (Bourdieu & Wacquant 1992/1995, 150) ja esimerkiksi Beverley Skeggs (2014, 8) on todennut löytäneensä yhteensä 17 erilaista habituksen määritelmää Bourdieulta.

sisäisesti. Se on luokkien sisällä muodostuvien yhteisten elämäntapojen perusta. Habitus on yhtä aikaa sekä käytäntöjä järjestävä rakenne että yhteiskunnan rakenteiden (kuten luokkajaon) synnyttämä kokonaisuus. Habituksen käsitteellä kuvataan yksilön kartuttamien pääomien kokonaisuutta ja ilmenemismuotoa, joka sanelee tämän aseman luokkien kentällä. (Kahma 2011, 24; ks. Bourdieu 1986.) ”Oikeanlaisen” habituksen saavuttaminen rakentuu käytännöllisten kokemusten ja vuorovaikutuksen kautta. Sen määräävät sellaiset tekijät kuin lapsuus, perhe, luokka (kontekstissa naapurustoon) ja se näkyy jaetuissa tavoissa, jokapäiväisissä makuasioissa, taipumuksissa toimia ja reagoida tietyin tavoin, mutta ennen kaikkea se näkyy kehossa. (Andermahr & Lovell & Wolkowitz 1997, 221; ks. Bourdieu 1990a; ks. Bourdieu 1990b.) Tässä työssä käytän käsitettä kuvaamaan nimenomaan yksilön kartuttamien pääomien kokonaisuutta ja ilmenemismuotoa.

Habitus on myös elementti, jonka varaan luokitteluprosessi *Lahjakkaassa Anu Lovackissa* osittain rakentuu: ”Hän [Marianne] pukeutui hyvin, hänellä oli aina mukanaan jonkinmoinen nahkasalkku tummanruskean käsilaukun lisäksi (...)” (LAL 58). Aulis kuvaa edellisessä katkelmassa Marianne ja nimenomaan tämän habitusta. Habitus korostuu teoksessa paitsi luokan myös sukupuolen suhteen.

Bourdieuun kentän käsite voidaan määritellä ”asemien välisten objektiivisten suhteiden verkostoksi tai konfiguraatioksi.” Kentän käsite kytkeytyy tiukasti pääomien käsitteeseen. Eri pääomien lajien suhteellinen arvo vaihtelee sen mukaan, millä kentällä pelataan. Pääomatyyppien käyttömahdollisuudet eri kentillä vaihtelevat sen mukaan, katsotaanko pääomatyyppi juuri käytetyllä kentällä merkityksettömäksi vai antaako se haltijalleen vaikutusvaltaa ja mahdollisuuden olemassaoloon. Kenttien osanottajat kamppailevat jatkuvasti erottautuakseen muista kentän osallistujista. Kentällä toimivat aktiiviset voimat määrittelevät sen, millaista spesifistä pääomaa sillä voidaan käyttää. Pääomat aiheuttavat kentän sisäiset keskeisimmät erot ja ovat olemassa vain suhteessa kenttään. Kentällä yksilöt ja kollektiivit käyvät taistelua valta-asemien saavuttamiseksi tai säilyttämiseksi. (Bourdieu & Wacquant 1992/1995, 125–129.)

Kenttä muodostuu *Lahjakkaassa Anu Lovackissa* pitkälti lähiön sosiaalisesta verkostosta. Asukkaat käyvät teoksissa lähes jatkuvaa keskinäistä kamppailua siitä, kenellä on eniten arvoa synnyttävää pääomaa ja siten vaikutusvaltaa. *Maallisten laulujen* teksteissä yksi merkittävimmistä kentistä on työmarkkinoiden kenttä, jolla erilaiset pääomat ja resurssit vaikuttavat selkeästi kentän valtajakoon, mikä näkyy esimerkiksi ”Laulu neidistä ja herrasta” -tekstissä: ”Pienessä pienessä ruokabaarissa /

konttorineiti se sämpylää haukkaa. / Hienossa hienossa kabinetissa / johtaja lohta ja snapseja naukkaa.” (ML 27)

Maku on Bourdieun keskeisin luokittamisen määrittäjä, sillä sen avulla luodaan eroja eli erilaisia sosiaalisia tiloja ja positioita, jotka habituksen kautta ilmentävät eri luokkien ominaispiirteitä. Maku luokittaa luokittajan ja luokitetun. Sosiaaliset subjektit erottautuvat hyödyntäen erilaisia luokittamiseen käytettyjä objekteja, jotka asetetaan vastakkainasettelujen ja erontekojen kautta merkitsemään esimerkiksi kauniita ja rumia tai tunnustettuja ja vulgaareja. Kyse on siis maun ja kulttuurisen kulutuksen avulla luodusta distinktiosta. Tätä distinktiota harrastetaan ulossulkemisen logiikkaa hyödyntäen eli tekemällä mausta välttämättömyyden vastakohta. Maku merkitsee vapautta, luksusta ja tyyliä. Näin saadaan ulossuljettua se mikä on vain välttämätöntä – toisin sanoen mautonta – ja luotua legitiimistä, ”pyhästä” kulttuurista oma universuminsa ja distinktion väline, jota vain tietyt subjektit voivat hyödyntää luokittaessaan. Samalla tästä ”oikeaksi mauksi” määritellystä muodostuu ylemmydentunnon lähde. (Bourdieu 1979/2007, 3–5.)

Erottautumisten symbolit, kuten sisustustyyylit, vaatetus, kielelliset ”aksentit”, pöytätaavat ja eettiset kannat lakkaavat olemasta pelkkää materiaa tai toimintaa ja muuttuvat ilmaisuiksi eli tunnustuksen merkeiksi luokittelujärjestelmässä. Niistä tulee minän esittämisen strategioita, jonka pohjana toimii maku. Sokeus sille, että sosiaalinen maailma nähdään ainoastaan ”sosiaalisena järjestyksenä”, joka on luonnostaan sellainen kuin on, eikä tiettyjen ryhmien intressien mukaan sellaiseksi luotu, johtuu siitä, että se perustuu väärintunnistamiselle:

Kaikki tunnistaminen on väärintunnistamista: kaikentyyppinen auktoriteetti, ei vain se, joka toteuttaa itseään käskyttämisen kautta vaan myös se, jota käytetään tarvitsematta käyttäen sitä, se, mitä pidetään luonnollisena ja joka on kivetynyt kieleen, käytökseen, elämäntapaan, ja jopa esineisiin (vaa’at ja kruunut, karpännahat ja viitat muinaisina aikoina, ylelliset autot ja toimistot nykyisin), nojautuu eräänlaiseen alkukantaiseen uskomukseen, joka on syvällisempi ja vaikeampi juuria pois kuin mitä yleensä tuolla sanalla ymmärrämme. (Bourdieu 2013, 92.)

Ne ehdot, joita eri ryhmiiin kuulumisen edellyttää, ovat ehtoja, jotka ryhmän jäsenet ja sen jäseneksi tahtovat ottavat annettuina ja arvokkaina. Bourdieun mainitsema tiettyjen ryhmien toisten ryhmien makuun ja elämäntyyliihin kohdistama suvaitsematon väkivalta eli symbolinen väkivalta on lähtöisin nimenomaan väärintunnistamisesta. Pääomasta, elämäntyylistä ja mausta tulee symbolisen väkivallan keinoja silloin kun ne väärintunnistetaan ja ne ”tyrkyttävät itseään tunnistamista vaativina auktoriteetteina”. (Bourdieu 2013, 92–93.)

Myös maku on tekijä, joka selkeästi vaikuttaa luokitteluun tutkimissani teoksissa. Tämä on havaittavissa jo aiemmin lainaamastani katkelmasta, jossa Aulis kommentoi Mariannen pukeutumistyyliä. Lisäksi elämäntyylillä näkyy voimakkaasti varsinkin *Lahjakkaassa Anu Lovackissa*. Esimerkiksi lähiön asukkaiden runsas alkoholinkäyttö on teoksessa esillä lähes jatkuvasti: ”Join viinaa. Soili soitti, että hänkin juo viinaa. Samoin Robert sekä Marianne joivat kuulemma viinaa. Mahdollisesti myös Aaron Sinkkonen oli retkahtanut juomaan viinaa.” (LAL 81)

Beverley Skeggs viittaa luokkateoriassaan Pierre Bourdieun kehittämään symbolitalouden malliin. Talous ei symbolitaloudessa merkitse ainoastaan rahan perustuvaa taloudellista järjestelmää vaan myös ”symbolisen tason systemaattista organisaatiota, joka mahdollistaa arvon vaihdon ja lisäämisen useilla eri kentillä”. Talouden kentän institutionalisoituminen on kaiken sosiaalisen elämän perusta, vaikka muut kentät rajoittavatkin talouden kenttää. Erilaiset resurssit ja ominaisuudet kasautuvat ruumiisiin ja kiertävät näin kaikilla yhteiskunnan aloilla. Tähän liittyy olennaisesti kysymys vallasta, sillä erilaiset sosiaaliset asemat ja asemien väliset suhteet muodostavat aina valtasuhteita, jotka mahdollistavat joko ruumiiden liikkumisen tai staattisuuden yhteiskunnallisessa tilassa. Pääomia¹² voidaan muuttaa ominaisuudeksi ja resurssiksi ja tätä kautta myös oikeuttaa, kiinnittää vallitsevan arvon muotoon ja muuntaa symboliseksi. Muuntuakseen symboliseksi pääomaksi sen pitää olla huomattu ja hyväksytty: oikeutettu. Ennen tätä sillä ei voi olla symbolista valtaa, eikä sitä voi hyödyntää tai sen arvoa realisoida. (Skeggs 2014, 50–54; ks. Bourdieu 1989.)

Skeggsin (2014, 36–38.) mukaan ”minuuden varjolla kirjataan luokkaetuja eri ruumiisiin”. Minuus aikaansaadaan ”poissulkemisen prosessien avulla” ja liittämällä tiettyjä ominaisuuksia tiettyihin ruumiisiin. Erilaiset kirjaamiset puolestaan tapahtuvat tiettyjen näkökulmien eli perspektiivien kautta. Näkökulmia valitaan ottamalla jokin kanta tietoon ja tekemällä samalla jonkinlainen päätös siitä, mikä näkökulma valitaan ja miten tiettyyn tietoon perustuvan aseman kautta lähestytään jotakin asiaa, ihmistä tai kanssakäymistä. Tähän liittyy aina olennaisesti ajatus tiettyjen ihmisten intressin tuottamisesta. Näkökulmiin liittyvät myös affektiiviset tietämisen tavat. Niistä tulee vahvoja, kun ne onnistuvat peittämään alleen muut

¹² Bourdieu nimeää taloudellisen, kulttuurisen ja sosiaalisen pääoman muodon, jotka voidaan muuntaa symboliseksi pääomaksi. Skeggs ottaa kuitenkin huomioon myös taloudelliset, kulttuuriset ja moraaliset resurssit. Hän näkee, että jotkin kulttuuriset resurssit eivät toimi pääoman muotoina, vaikka niillä voi tästä huolimatta olla arvoa ihmisille, jotka niitä käyttävät ja tekevät. (Skeggs 2014, 52.)

näkökulmat. Näkökulmissa on siis poikkeuksetta kyse asemaan asettumisesta ja kannan ottamisesta. Niiden tuottaminen ja ilmeneminen tapahtuu monin eri tavoin, esimerkiksi totuutena, mielipiteenä, retoriikkana ja representaationa. Näin tuotetaan arvoasetelmia.

Kirjaamiset ja näkökulmat liittyvät aina myös kysymykseen arvosta ja arvottamisesta. Ihmisiä arvotetaan esimerkiksi erilaisissa symbolisissa kirjaamisissa ja vaihdon järjestelmissä. Ollessaan osa vallitsevaa symbolitaloutta, arvo toimii oikeuttamisena ja on siis eduksi niille, jotka voivat nimetä jonkin arvoksi. Arvottaminen ei ole yksiselitteinen prosessi ja se on aina yhteyksissä kontekstiin tai kenttään¹³. Arvon kyseenalaistaminen muotoutuu kaikkein vaikeimmaksi silloin, kun se on ”institutionalisoitunut ja kirjautunut valtuutuksen ja oikeuttamisen kautta sosiaalisiin suhteisiin”. (Skeggs 2014, 47–49.) Skeggs (2014, 169) liittää luokan muodostumisen olennaiseksi käsitteeksi myös moraalin (Skeggs 2014, 169). Moraali tulee kulkemaan myös koko työni läpi yhtenä merkittävimmistä luokan rakentajista.

En määrittele *Lahjakas Anu Lovack* -teoksen keskeisimpiä henkilöihahmoja yksiselitteisiin luokkakategorioihin, kuten ”työväenluokkainen” tai ”keskiluokkainen”, koska jaan Skeggsin (2014, 21–22) näkemyksen siitä, että luokka ei ole liikkumaton kategoria, vaan luokka ”elää” jatkuvasti eri arkipäivän toiminnoissa ja diskursseissa. Ei siis ole olemassa mitään puhdasta luokkaa, vaan ”yksilöt toimivat annetuissa rakenteissa, joita he eivät ole itse valinneet, hyödyntäen ulottuvilla olevia resursseja”. Varsinkin *Lahjakas Anu Lovack* -teoksessa luokka elää ja toimii tekemisen prosessina, ennemminkin kuin olemisena ja näen, että sen henkilöihahmot liikkuvat eri luokkien välillä riippuen siitä, millaisessa tilanteessa tai sosiaalisessa kanssakäymisessä he kulloinkin ovat.

Tästä huolimatta näen, että keskiluokkaisuus tuntuu näyttäytyvän teoksessa pitkälti ”ideaalina” ja henkilöihahmojen pyrkimyksen kohteena. Monet heistä pyrkivät eroon päihteistä eli niistä elämäntavoista, joita ovat lähiön piirissä tottuneet harjoittamaan. Lisäksi taistelu Anu Lovackin isyydestä ja tähän teoksessa liitetyt uusioperheajukset kertovat lähiön asukkaiden halusta ”asettua aloilleen” ja muodostaa perheen. Myös työpaikka on monien lähiön asukkaiden haaveissa. Tunteet, jotka he omaan ”syrjäytettyyn” asemaansa liittävät ovat kaiken kaikkiaan erittäin negatiivisia, kun taas ”ideaalinäkemykset” perheestä, kunnollisesta

¹³ Erilaiset kirjaamistavat voivat toimia niin toisiaan tukien kuin toisiaan vastaan. Esimerkiksi sukupuoli, luokka ja etninen tausta voivat tuottaa toisiinsa kietoutuessaan varsin erilaisia kirjaamisen tapoja ja arvoja. (Skeggs 2014, 48.)

toimeentulosta ja raittiista elämästä antavat toivoa tulevaisuudesta. Myös lähiön ulkopuolelta käsin tapahtuva luokitus kumpuaa nimenomaan keskiluokkaisesta näkökulmasta.

Samalla jaan kuitenkin myös sen näkemyksen Skeggsin kanssa, että minuus on vahvasti luokkaan sidottu käsite ja jotta tietynlaista – ja nimenomaisesti yksilöllistä – minuutta voidaan tuottaa, on otettava etäisyyttä jostakin, asetettava se paikalleen ja sitä kautta tehtävä itsestään erityinen, Skeggsin sanoin: ”arvon subjekti”. Skeggs käyttää tästä esimerkkinä keskiluokan tapaa erottautua työväenluokkaisesta massasta oman erityisyytensä osoittamiseksi, samalla riistäen työväenluokalta oikeuden yksilöllisyyteen. Näin massasta tehdään staattista ja passiivista eli sen liikkumavaraa rajoitetaan. Se on pakko pitää paikallaan ja hallittuna, jotta keskiluokka pääsee tekemään minuuttaan ja toteuttamaan yksilöllisyyttään. Kaikki eivät siis tästä eronteon prosessista johtuen voi olla arvon subjekteja (*subject of value*) tai sellaisiksi tulla. (Skeggs 2014, 8–28.) Työväenluokka voidaan siis nähdä myös paikallaan pysyvänä kategoriana, mutta ainoastaan siitä syystä, että sitä kontrolloidaan ja sen liikkumavaraa rajoitetaan, ei siksi, että se olisi jotenkin luonnostaan staattinen ja asetettavissa tiettyyn kehikkoon. Näkemykseni mukaan myös *Lahjakas Anu Lovack* -teoksen lähiön sisällä pyritään tiettyjen henkilöihahmojen toimesta pitämään muita henkilöihahmoja paikallaan erottautumisen ja oman (yksilöllisen) minuuden tekemisen mahdollistamiseksi. Ongelmallisen selkeistä luokkakategorisoinneista teoksessa tekisi myös se, että siinä kuvataan niin kutsuttuja yhteiskunnan marginaaleja eli syrjäytyneitä – tai oikeammin syrjäytettyjä – joilla ei ole luokkakategoriaa, johon kuulua.

Edellä mainitut luokkakäsitykset toimivat pohjana näkemyksilleni siitä, mitä yhteiskuntaluokka loppujen lopuksi on ja millaiset asiat sen määrittelyyn vaikuttavat. Kuten jo aiemmin totesin, minun mielestäni luokka syntyy tutkimissani teoksissa kuitenkin ennen kaikkea tunteiden vaikutuksesta. Luokkaan vaikuttavat rakenteelliset tekijät (kuten erilaiset pääomat) eivät luonnollisestikaan ole merkityksellisiä tai ongelmattomia, mutta arvon konsepti, jonka näen varsin olennaisena tekijänä luokan synnylle, tulee niihin mukaan vasta tunteiden kautta. Esimerkiksi köyhyys ei itsessään tee yksilöstä arvotonta vaan erilaiset yksilöiden välillä kulkevat ”tunnevirrat” voivat sijoittaa hänet tiettyyn luokka-asemaan ja vaikuttaa hänen omanarvontunteeseensa.

”Päätunteena” toimii *Lahjakkaassa Anu Lovackissa* häpeä. Tämän näkemyksen analysoimisen viitekehystenä käytän feministiteoreetikko Sara Ahmedin (2004, 1)

ajatuksia tunteista ja niiden toiminnasta. Ahmed on teorioissaan pureutunut pitkälti siihen, miten tunteet synnyttävät subjekteja ja tätä kautta sijoittavat eri toimijoita tiettyihin luokka-asemiin. Ahmedin mukaan tunteet virtaavat julkisessa tilassa jatkuvasti. Niillä asetetaan subjektit kollektiiveiksi määrittelemällä muut meidän tunteidemme lähteeksi. Tällainen diskurssi toimii toiseuttamisen kautta.

Tunteita käytetään kollektiivien luomisessa myös siinä mielessä, että subjekteista tulee paitsi subjekteja myös yhteisöjä tuntemisen kautta. Ne tulevat olemassa oleviksi tuntemalla. Tunteilla turvataan sosiaalinen hierarkia: tunteista tulee ruumiiden ominaisuuksia muuttamalla se, mikä nähdään alempi- tai ylempiarvoisena ruumiilliseksi piirteeksi. Subjektien ja kollektiivien tapa luoda itsensä tunteen avulla on aina suhteessa valtaan, sillä se antaa muille merkityksen ja arvon. Tunteet toimivat tehdäkseen ja muokatakseen ruumiita toiminnan muodoiksi, mihin liittyy olennaisesti suuntautuminen muita kohti tai muista pois päin. Tunteet muokkaavat ruumiiden pintoja, jotka tulevat oleviksi tiettyjen tekojen toistojen kautta ajan saatossa, sekä suuntautumisesta muita kohti ja poispäin muista. Kaikki teot ovat (tunne)reaktioita siinä mielessä, että kontakti, joka meillä on toisiimme, muokkaa tekojamme. Ahmed lainaa Spinozan ajatusta siitä, että tunteet hahmottavat sen, mitä ruumiit voivat tehdä. (Ahmed 2004, 2–4; ks. Spinoza 1959.)

Lahjakas Anu Lovack -teoksen sosiaalinen piiri on varsin tunnepitoinen. Lähiön asukkaiden välillä virtaa paljon voimakkaita tunteita, jotka useimmiten liittyvät henkilöhahmojen keskinäiseen kamppailuun jostakin, jota tavoitellaan. Esimerkiksi mustasukkaisuus on yksi keskeisimmistä tunteiden synty lähteistä lähiön asukkaiden keskuudessa:

– Miten niin Soili muuttaisi muka sinun luoksesi, Aaron Sinkkonen? Tai edes yöpyisi luonasi? Robert kysyi ärsyyntyneenä. – Sinun ehdotuksesi on pelkkä hätäpäissä keksitty hätäratkaisu, erittäin kiero ja kaiken lisäksi kerrassaan vaarallinen, suorastaan pelottava. (...) Robertin kasvot olivat turvonneet viinasta ja raivosta. (LAL 68)

Tunteet vaikuttavat olennaisesti esimerkiksi siihen, millainen arvojärjestys lähiön sosiaalisella kentällä vallitsee. Edellisessä katkelmassa Robert on ärsyyntynyt ajatuksesta, että hänen ex-vaimonsa, Soili, muuttaisi asumaan Aaron Sinkkosen kanssa. Katkelmasta välittyy lähiön asukkaille varsin ominaiset tunnereaktiot. Vaikka hän ei olekaan enää naimissa Soilin kanssa, Robert kokee, että Aaron Sinkkonen on uhka jollekin, jonka Robert kokee edelleen ”omakseen”. Tässä tapauksessa nimenomaan kontakti, joka toimijoilla on toisiinsa, muokkaa heidän

tekojaan. Robertin ja Soilin välinen kontakti muokkaa Robertin suhtautumista Aaron Sinkkoseen.

Tutkimusnäkökulmani kautta törmäsin väistämättä kysymykseen siitä, miten määritän ”tunteen” käsitteen ja mitä se minulle merkitsee. Sara Ahmed (2004, 6) toteaa, että mikäli jokin objekti aiheuttaa tunteita (*feeling*), ei emootiota (*emotion*) ja tuntemuksia (*sensation*) voida helposti erottaa. Tuntemuksen ja emootion välinen ero voi olla analyyttinen ja sellaisenaan peruste käsitteen konkretisoinnille. Ahmed käyttää sanaa vaikutelma (*impression*) välttääkseen tarpeen tehdä analyyttistä erottelua ruumiillisten tuntemusten ja emootioiden välille.

Emootiot ovat Ahmedin (2004, 7–8) analyysissä jotakin ”tarkoituksellista” siinä mielessä, että ne kertovat jostakin. Emootiot sekä muokkaavat objekteja että muokkautuvat kontaktissa objekteihin. Esimerkiksi muisto voi olla tunteen (*feeling*) objekti kahdella eri tavalla: Tunnetta muokkaa kontakti muistoon ja siihen sisältyy samalla orientaatio kohti muistoa. Koska tunteen objekti sekä muokkaa emootioita että on emootioiden muokkaama, tunteen objekti ei koskaan ole olemassa yksiselitteisesti ennen subjektia. Tunteet saattavat tarttua joihinkin objekteihin ja ”liukua” toisten yli.

Ahmed (2004, 9) näkee myös, että tunteet ovat jotakin, jota meillä on sisällä, mutta ne liikkuvat ulospäin objekteja ja toisia kohti ja voivat jopa palata takaisin itseän. Hän kutsuu tätä emootioiden sisä-ulkopuoli -malliksi (”inside out model”). Emootiot eivät siis ole psykologisia ”tiloja” vaan sosiaalisia ja kulttuurisia käytäntöjä. Tällaisessa ajattelumallissa emootiosta tulee sosiaalinen muoto, eikä niinkään individualistinen itseilmaus. Yksilö ei ole tunteen alkuperä vaan tunne itsessään tulee ulkopuolelta. Sisä-ulkopuoli -mallista tulee siis ulko-sisäpuoli -malli. Esimerkiksi jos suurella yleisöjoukolla on tunteita, yksilö saattaa vetäytyä yleisön joukkoon tuntemalla yleisön tunteet itsessään.

Ahmedin teoriassa käsitettä ”emootio” ja ”tunne” käytetään pitkälti lomittain, eikä niitä täysin erotella toisistaan. Filosofian professori Jenefer Robinson (2005/2009, 5–7), jonka teorioihin myös tekstissäni viitataan, käyttää myös ”tunteen” ja ”emootion” käsitettä lomittain, mutta tekee kuitenkin eron näiden välille. Robinson näkee, että emme aina tunnista emootioitamme (*emotions*) tunteidemme (*feelings*) kautta, eivätkä kaikki tunteet ole emotionaalisia (esimerkiksi nälän tunne). Robinson näkee tunteet pitkälti kehon fyysisinä reaktioina ja emootiot taas jonakin, mikä näkyy käyttäytymisessä – tosin tämäkään ajatusmalli ei Robinsonin mukaan ole täysin ongelmaton.

Pohdin pitkään, mitä käsitteitä käyttäisin työssäni. Lopulta päädyin yksinkertaisimpaan vaihtoehtoon eli ”tunteen” käsitteeseen. Koin, että usealla eri käsitteellä pelaaminen saattaisi olla hankalaa paitsi itselleni, myös lukijalle. Siksi yhden keskeisen käsitteen valitseminen on mielestäni parempi ja selkeämpi vaihtoehto. Tunteella tarkoitan tässä työssä siis sekä sellaista, mikä virtaa toimijoiden välillä että tarttuu (tai on tarttumatta) tiettyihin toimijoihin. Näen Ahmedin tavoin, että tunne ei synny ihmisen sisällä vaan tulee olemassa olevaksi kontaktissa muihin eli ulkopuolelta käsin.

Ahmed (2004, 28) on myös viitannut ”affektin” (*affect*) käsitteeseen. Hän näkee, että affektiiviset reaktiot ovat tulkintoja, jotka eivät ainoastaan luo rajoja itsen ja toisten välille vaan myös antavat toisille merkityksen ja arvon. Tällaiset reaktiot toimivat selkeästi välittäjinä: materialisoituminen tapahtuu affektin välityksen kautta, mikä voi näin toimia toisten ruumiiden lukemisenä. Ahmed käyttää esimerkkinä tilannetta, jossa joku satuttaa meitä. Satutetuksi tulemisen tunne saattaa nopeasti muuttua toisen lukemiseksi niin, että toisesta tulee pahantahtoinen. Toisin sanoen ”se sattuu” -ajatus muuttuu ”sinä satutit minua” -ajatuksiksi. Siitä taas voi seurata ”Sinä olet pahantahtoinen” -ajatus tai jopa ”sinä olet paha” -ajatus.

Harkitsin työni alkuvaiheessa affektin käsitteen käyttöä, mutta asiaan enemmän tutustuttuani havaitsin, että käsite on todella monimutkainen ja sitä käytetään varsin eri tavoin ja eri yhteyksissä. Käsitteellä vaikuttaa olevan yhtä monta merkitystä kuin sillä on käyttäjiäkin. Koin, että olisi liian haastavaa tarttua termiin, jonka merkitykset ovat näin laveat. Halusin käyttää käsitettä, jonka merkityksen ymmärsin ja jota osasin soveltaa. En koe, että pystyisin tekemään oikeutta affektin käsitteelle.

Ahmedin (2004, 102–105) mukaan häpeän tunne liittyy olennaisesti syyllisyyden tunteeseen. Jonkin pahan teon aiheuttama syyllisyyden tunne linkittyy häpeään. Syyllisyys kuitenkin erottuu häpeästä siinä mielessä, että syyllisyys viittaa rangaistukseen jostakin pahanteosta (esimerkiksi lain rikkomisesta), kun taas häpeä on itsen ominaisuus. Häpeä ei – toisin kuin syyllisyys – liity yksittäiseen tekoon, joka voitaisiin erottaa itsestä. Häpeän tunteen syntyminen edellyttää myös sitä, että muut toimijat havaitsevat teon, joka on häpeän lähde. Vaikka subjekti tuntisikin häpeää ollessaan yksin, se omaksuu silti muiden kuvitellun näkemyksen teostaan suhteessa itseensä: subjekti kuvittelee millaisena sen teko nähtäisiin ulkopuolelta ja näin siihen siirtyy häpeän tunne. Tuntiessaan häpeää subjektin on ”käännyttävä itseensä päin”, häveten sitä, mitä on. Häpeä siis toteuttaa henkilökohtaista yhteyttä itsestä itseän. Samaan aikaan subjekti kuitenkin häpeää myös sitä, millaisena näyttäytyy suhteessa

muihin. Se, kenen silmissä häpeän tunne syntyy, on myös olennaista. Subjekti ei tunne häpeää sellaisesta teosta, jota todistaa sellainen toimija, josta subjekti ei ole kiinnostunut ja jonka mielipiteellä ei ole subjektille merkitystä.

Häpeän tunteeseen liittyy myös ajatus jaetusta häpeästä. Häpeä nähdään usein negatiivisena tunteena, josta subjekti tahtoo erottautua. Päästäkseen eroon pahasta olostaan sen on ”erotettava itsensä itsestään”. Vaikka subjektin voidaankin häpeää tuntiessaan käsittää ”kääntyvän itseensä päin”, se saattaa myös pyrkiä kääntymään muita häpeän tuntijoita kohti, siitä huolimatta, että tämä ei aina ole mahdollista. Mikäli se onnistuu, häpeästä tulee sosiaalisesti jaettu kokemus. (Ahmed 2004, 102–105.)

Ahmed (2004, 4) ei keskity niinkään tutkimaan, mitä tunteet ovat vaan ennemminkin, mitä tunteet tekevät. Miten tunteet kiertävät ruumiiden välillä ja sekä ”tarttuvat” että liikkuvat? Itse hyödynnän Ahmedin näkemyksiä tunteista nimenomaan luokkasubjektien tekijöinä sekä arvon- ja merkityksenantajina. Näen omien tutkimuskohteideni valossa tarpeellisena keskittyä myös siihen, millaisia tunnekokemuksia ruumiiden välillä virtaavat tunteet tutkimieni teosten henkilöihahmoille luovat. Merkittävää on, että tunteet, joita työssäni käsittelen, rakentuvat pitkälti samalla (Ahmedin edellä kuvaamalla) tavalla, mutta näen, että kaikki tunteet projisoituvat loppujen lopuksi häpeään.

Maallisissa lauluissa käsittelen alkuun pitkälti täysin muita tunteita kuin häpeää, koska häpeä ei ole se tunne, joka teoksesta nousee ensimmäisenä esiin. Työn loppupuolella osoitan kuitenkin, että häpeä on *Maallisissa lauluissakin* se tunne, joka vaikuttaa muiden tunteiden taustalla.

Näihin teoriakehyksiin pohjaten kysyn työssäni: Miten luokka rakentuu tutkimissani teoksissa? Miten tunteet vaikuttavat luokan syntyyn tutkimissani teoksissa? Mitä luokka merkitsee teosten henkilöihahmoille? Ja viimeiseksi, mitä luokkaan liittyviä yhtäläisyyksiä ja eroja tutkimissani teoksissa on?

2. VIHAN JA RAKKAUDEN PERHE

Perhe näyttäytyy molemmissa tutkimissani teoksissa luokkaan liittyvänä yhteiskunnallisena rakenteena, johon liittyy voimakas tunnekuvasto. Tässä luvussa keskityn pohtimaan perheen ja luokan yhteyttä *Maallisissa lauluissa* ja *Lahjakkaassa Anu Lovackissa*. Perhe muodostuu varsin keskeiseksi osaksi koko *Lahjakas Anu Lovack* -teosta. Kuten johdannossa mainitsin, teoksen juoni rakentuu pitkälti henkilöihahmojen eli lähiön asukkaiden pyrkimykseen selvittää, kuka on Anu Lovackin biologinen isä, mikä taas nostaa esille lähiön asukkaiden tarpeen saada oma perhe. *Maallisten laulujen* -teksteissä perhe ei esiinny yhtä selkeästi, mutta kun niihin pureutuu tarkemmin, huomaa, että perhe on niissäkin voimakkaasti läsnä. Tosin eri tavalla kuin *Lahjakkaassa Anu Lovackissa*. *Lahjakkaassa Anu Lovackissa* kyseessä on biologinen perhe, *Maallisissa lauluissa* taas aatteellinen perhe tai luokkaperhe.

2.1. Yksilöt ja taisteleva kollektiivi

Perheen käsite itsessään ei suinkaan ole yksiselitteinen. Perhe on eri aikoina, eri paikoissa ja yhteiskunnallisissa kerrostumissa ymmärretty varsin eri tavoin. Ajatus perheestä rakentuu ennen kaikkea vallitsevalle yhteiskunnalliselle ideologialle ja symbolijärjestelmälle. Yhteisöt pyrkivät usein myös legitimoimaan tätä historian saatossa luotua käsitystä onnellisesta ja oikeanlaisesta perheestä biologisilla ”tosiasioilla”. (Häggman 1996, 15–16.)

Perheen ymmärtämisen ja ohjaamisen käytännöt kohtasivat suuria murtumia 1700- ja 1800-lukujen saatossa. Suomessa kysymys perheestä aiheutti 1800-luvulla kiivaita kiistoja, joita käytiin muun muassa siitä, millainen on oikea, hyvä ja ihanteellinen perhe. Ihmisten haluttiin toteuttavan tätä ihannetta. Kodeista ja perheistä tuli ”rouvasväen yhdistysten” ja myöhemmin kansainvalistusliikkeiden asia. Kunnolliseen perheeseen liitettiin sellaisia asioita kuin kasvatus, terveys, hygienia ja kodinhoito. (Yesilova 2009, 21.)

Perheen elämäntapojen ja olemisen nähtiin 1800-luvulla vaikuttavan olennaisesti yhteiskuntaan, lähinnä terveyden kautta. Terveys liitettiin elämäntapoihin: niiden siveellisyyteen ja siveettömyyteen. Terveys liitettiin ajatus pienten elämäntapojen yhdistämisestä yhteiskunnalliseen hyvinvointiin.

Perheen ja yhteiskunnan yhteen sitominen merkitsi kaikkein yksityisimmän elämänalueen ja äärimmäisen laajojen yhteisten intressien kietoutumista osaksi samaa kokonaisuutta. Perheestä tuli siis yhteiskunnallinen kysymys. (Yesilova 2009, 29.)

Tällainen kehitys merkitsi samalla sitä, että yhteiskunta alkoi tarkkailla perheiden elämää. 1900-luvun alussa esimerkiksi asuinjärjestelyt ja perhe-elämä nousivat keskeiseksi huomion kohteeksi. Perheen sisäiset tapahtumat muuttuivat yhteiskunnalliseksi kysymykseksi. Tämän tiedon kautta välittyi näkymä perhe-elämästä yhteiskuntaan. Perheiden elinolojen tarkkailua perusteltiin sillä, että niiden nähtiin olevan yhteydessä sairastuvuuteen. Asumukset, joita kuvailtiin ”luolamaisiksi” ja suhteet, joissa perheydin – isä, äiti ja lapset – ei ollut selkeästi määriteltävissä muista samassa taloudessa asuvista henkilöistä, nähtiin ongelmallisena terveyden ja moraalien kannalta. Ajateltiin, että yhteiskunnan piti puuttua kyseisiin asuinoloihin. Tässä kohtaa huomio alkoi kiinnittyä ennen kaikkea työväestöön: sen elämäntapaan ja yhteiskunnallisen olemisen peruspilareihin. Työväestön heikkojen asuinolojen nähtiin vaikuttavan perhearvojen rappioon, sairauteen, siveettömyyteen ja välinpitämättömyyteen. Käynnistyi pyrkimys etsiä käytäntöjä tällaisen elämänmenon normalisoimiseksi. (Yesilova 2009, 33.)

Näiden pyrkimysten seurauksena varakkaammissa perheissä palvelijat ja työväenluokkaisissa perheissä asukit erotettiin siitä tilasta, jota perhe asutti. Vuosisadan vaihteen jälkeen alettiin selkeästi erotella toisistaan perheenjäsenet ja perheen ulkopuoliset. Tällaisten konkreettisen materiaalien tilajärjestelyiden kautta haluttiin ohjata työläisiä elämään perhekuntina. Tällä tavoin luotiin ydinperhettä. Aviosuhde, vanhemmuus ja kotitalous aseteltiin kaikki ydinperheen käsitteen alle ja sijoitettiin kotiin. Naisen, miehen ja lapsen paikka perheessä uudelleen määriteltiin. Näissä perheen sisäisten suhteiden järjestyksessä äiti määriteltiin perheen hyvinvoinnin avainhenkilöksi. (Yesilova 2009, 34–35.)

Maallisissa lauluissa biologiset ”tosiasiat” ja se, millainen on vallitseva yhteiskunnallinen ideologia, ei juurikaan saa painoarvoa. Siinä perhe muodostuu yhteistä aatetta ajavien subjektien luokkataistelusta. Tekstissä ”Laulu lipunneulojista”¹⁴, luokkataistelua kuvataan seuraavalla tavalla:

¹⁴ ”Laulu lipunneulojista” on teksti, joka kuvaa luokkataistelun historian paalukiviä viitaten samalla siihen, että tuo sama taistelu jatkuu vielä tulevaisuudessakin. Luokkataistelun historiaan viitataan muun muassa ilmauksilla: ”suurlakon päivät”, ”lahtarit”, ”ohranat” ja ”neljäkymmenluku”.

He tiesivät: rauhassa porvari / ei kuuntelis tuomiotaan. / Niin nousivat siskot punaiset / ja lähtivät luokkasotaan. / Oli toisella heistä kivääri / ja toisella punainen risti, / vaan toista pian suoraan sydämeen / se lahtarin luoti pisti. (ML 46)

Säkeistä välittyy keskeisimmin kaksi tunnetta: viha ja rakkaus. Viha näkyy väkivaltaisessa toiminnassa: ”Oli toisella heistä kivääri / ja toisella punainen risti, / vaan toista pian suoraan sydämeen / se lahtarin luoti pisti.” (ML 46) Luokkasota, johon punaiset siskot tekstissä lähtevät, on toimintaa, jossa yhteisen (punaisen) aatteen jakavat hahmot harjoittavat väkivaltaa jaettua vihollista (porvareita) vastaan, jonka myös väitetään ottavan osaa väkivaltaiseen luokkasotaan. ”Sydän” (ML 46) voidaan nähdä tekstissä myös eräänlaisena motiivina. Sen voi ajatella tarkoittavan juuri sitä, mitä se sanoo olevansa eli elintä, johon ”luoti pistää” (ML 46). Tekstissä vahvasti läsnä olevien vihan ja rakkauden tunteiden sekä tekstin laajemman luokkatematiikan kontekstissa, sydämen voidaan myös nähdä tarkoittavan työväenluokkaa yhdistävää rakkautta, jonka ”lahtari” (ML 46) yrittää tuhota.

Vastakkainasettelua korostaa rakkauden tunne paitsi aatetta, myös kanssataistelijoita kohtaan. Tämä näkyy varsinkin tekstin ensimmäisessä säkeistössä, jossa kuvataan aatteen valamien taistelijoiden varttumista yhdessä:

Jo ennen suurlakon päiviä / he tekivät yhdessä työtä, / nuo kaksi nuorta tyttöä / jotka kasvoivat taistelun myötä. / Niin ei voinut värjätä poskia / edes nuorukaisen lempi, / kuin aate, se aate punainen, / vielä poskia punaisempi. (ML 46)

Tyttöjen työskentely yhdessä luo kuvaa luottamuksesta ja keskinäisestä sitoutuneisuudesta, jota yhteinen aate luonnollisesti värittää. Kyseessä onkin nimenomaan solidaarisen rakkauden tunne, jota ei voi romanttinen rakkauskaan (”Niin ei voinut värjätä poskia / edes nuorukaisen lempi”) voittaa. Tekstissä mainitaan vuoden 1905 suurlakko. Se oli tapahtuma, jonka kautta Suomen työväenliike varsinaisesti nousi joukkojen tietoisuuteen ja syntyi todelliseksi poliittiseksi voimaksi, jopa suurimmaksi sellaiseksi. (Ehrnrooth 1992, 65–66.) Tätä historiaa vasten on varsin ymmärrettävää, että suurlakko nostetaan esiin ”Laulu lipunneulojista” -runossa, jossa työväenliikkeestä puhutaan ihannoivaan ja tunteikkaaseen sävyyn.

Aatteeseen kohdistuva rakkaus näkyy tekstissä myös uhrautumisena sen puolesta. Tytöt ovat valmiita menettämään vapautensa (”Ei vankila mieltänsä murtanut”) ja jopa kuolemaan jaetun aatteen puolesta, mikä näkyy tekstin viimeisessä säkeistössä:

Niin kuoli pois myöskin vihdoin hän / lipunneulojista toinen, / ja tämä laulu on työstänsä / -- se työ oli suurenmoinen. / Joka maailman kolkassa jatkuu se: / yömyöhästä aamunkoittoon / yhä neulotaan samoja lippuja / -- ja se taistelu päättyy voittoon! (ML 47)

Tekstin puhujan glorifioiva ote luokkataisteluun ("-- se työ oli suurenmoinen. (...) – ja se taistelu päättyy voittoon!") – nimenomaan työväenaatteen puolustajana – korostaa omalta osaltaan rakkauden tunnetta aatetta kohtaan.

Rakkaus, jota aatetta ja samalla kansataistelijoita kohtaan tunnetaan, on osa aatteellisen luokkaperheen muodostumista. Perhekäsitys perustuu kyllä yhteiskunnalliselle ideologialle, muttei sellaiselle, jossa naiset hoitavat kotia ja kasvattavat lapsia, biologisen ihanneperheen nimissä. Sen sijaan ideologia rakentuu työläisten jakamalle käsitykselle ideaalista yhteiskunnasta, johon he pyrkivät taistelullaan porvaria vastaan. Tässä ideologiassa perhe ei ole normitettu ydinperhe vaan aatteellinen perhe, eikä työläisiä suinkaan esitetä rappiollisina vaan rohkeina, ahkerina taistelijoina.

"Laulu lipunneulojista" -tekstissä kuvastuu sikäli syntyäikansa konteksti, että ydinperheideaalin arvostelu alkoi Suomessa vuosina 1966–1968. Muuttuvan perhekasvatuskeskustelun taustalla olivat nuoriso- ja kulttuuriradikaalit liikkeet. Ne kyseenalaistivat vanhat käsitykset vanhemmuudesta ja perheestä ja halusivat tuoda yhteiskunnalliseen keskusteluun kysymykset muun muassa sukupuolirooleista, seksuaalipolitiikasta ja kontrollipolitiikasta. Ne haastoivat koko perhejärjestelmän ja sen merkityksen yhteiskunnalle. Voimakkaimmillaan perinteistä perhemallia alettiin vastustaa 1970-luvun puolella, sosialismin ja feminismin noustua yhteiskunnassa näkyvään asemaan¹⁵. (Yesilova 2009, 85–88.) Perhejärjestelmän merkitys ei selkeästikään ole "Laulu lipunneulojista" -tekstin työläistyöille tärkeä. Näille aate menee kaiken muun edelle.

Feministitutkija Sara Ahmedin (2004, 42–53) mukaan toisiin kohdistetut negatiiviset tunteet ovat niitä tunteita, jotka tuovat ryhmät yhteen. Tämä pätee myös rakkauden ja vihan tunteisiin. Ahmed on tutkinut valkoisesta nationalismista kumpuavia viharyhmiä ja niiden käyttämää retoriikkaa ja todennut, että ryhmien käyttämä vihan tunne syntyy yleensä luomalla käsitystä subjektista, jolta kuvitellut

¹⁵ Tässä yhtenä merkittävimpana vaikuttajan toimi Yhdistys 9, jonka "rooli-ideologiaan" sisältyi ajatus siitä, etteivät sukupuolten väliset erot olleet muuttumattomia tai olemuksellisia vaan sosiaalisia. Sen mukaan sekä naisilla että miehillä saattoi olla roolinsa niin vanhempana kuin ansiotyöntekijänäkin. Perhekysymyksessä tämä kritiikki kohdistui nimenomaan kysymykseen äidin mahdollisuudesta ansiotyöhön. (Yesilova 2009, 88.)

toiset pyrkivät varastamaan jotakin (esimerkiksi työn, turvallisuudentunteen tai varakkuuden). Lisäksi kuviteltujen toisten ajatellaan pyrkivän ottamaan itselleen subjektin paikan. Näiden toisten läsnäolo nähdään uhkana rakkauden objektille. Valkoiset subjektit asettuvat siis uhrin asemaan. Uhrin asema puolestaan johtaa negatiivisiin tunteisiin, kuten vihaan, inhoon, raivoon ja pelkoon. Intohimoa, jolla negatiivisia tunteita liitetään toisiin, käytetään samalla myös positiivisena voimavarana kuviteltuun subjektiin, jonka merkitsijänä toimii valkoisuus. Viha ei ole subjektin tai objektin sisällä asuva tunne, vaan se kiertää merkitsijöiden välillä erojen ja siirtymien suhteissa. Kierto tuottaa eronteon meidän ja muiden välille. Muut nähdään syynä meidän vihan tunteellemme. Objekti, johon viha kohdistetaan, ei itsessään ole vihan aiheuttaja, vaan ainoastaan kohde, jonka subjekti tarvitsee ilmaistakseen omaa tyytymättömyyttään. Subjekti luo itseään ilmaisemalla vihan tunnetta toisia kohtaan ja tulee samalla olemassa olevaksi julistamalla rakkautta paitsi subjektia itseään, myös niitä kohtaan, joita toiset uhkaavat. Kohdistamalla vihaa toisia kohtaan, subjekti rakentaa omaa identiteettiään ja asemaansa (esimerkiksi uhrina), joka nähdään toisista eroavana.

”Laulu lipunneulojista” -tekstissä vihan tunne syntyy pitkälti tällä tavoin. Työväen aatteen puolesta taistelevat lipunneulojasiskokset (ja samalla koko aatteellinen perhe) kokevat olevansa uhrin asemassa. Uhrin aseman ottaminen johtaa tekstissä vihan tunteeseen, sekä siitä kumpuavaan toimintaan. Koko luokkataistelu perustuu tekstissä toimijoiden, eli työläissiskosten ja porvariston välillä virtaavaan vihan tunteeseen, jonka pohjana on käsitys toisten aiheuttamasta vääryydestä. Mikäli eri aatteet jakavien henkilöahmojen välillä ei olisi käsitystä siitä, että toiset toimivat väärin ja ovat syyllisiä siihen uhkaan, joka omaan aatteen peruspilareihin kohdistuu, ei koko luokkataistelulle olisi sytykettä, eikä vihan tunnetta pääsisi syntymään.

Toisaalta mikäli tekstissä ei olisi olemassa vihan tunnetta, ei olisi myöskään sen synnyttämiä subjekteja ja näiden muodostamia kollektiiveja. Muut synnyttävät tekstissä myös meidät eli sen yhteisen kollektiivin, joka taistelee saman aatteen puolesta, erottautuen vihatuista toisista. Subjektit tulevat siis olemassa oleviksi erottautumisen prosessin kautta, jonka pohjana vihan tunne toimii ja joka samalla myös luo vihan tunteet. Subjekteista puolestaan muodostuu kollektiivi, koska ne jakavat saman uhkakuvan ja käsityksen niistä toisista, jotka tuon uhan aiheuttavat. Yhteisen vihollisen jakavat subjektit alkavat kohdistaa rakkauden tunnetta toisiinsa, muodostaen näin yhtenäisen kollektiivin. Näin vihan ja rakkauden tunteet syntyvät ja

toimivat käsi kädessä, tehden samalla subjekteja ja eri subjektien muodostamia ryhmiä.

Tekstin luokkataistelutilanteen taustalla toimii myös ajatus kostosta. Vihan tunne kumpuaa työläissisarten keskuudessa ajatuksesta, että heitä on kohdeltu väärin, mikä synnyttää kostonhimon, joka ilmenee luokkataisteluna. Feministisosiologi Beverley Skeggs (2014, 331; ks. Nietzsche 1887/1969) on viitannut Nietzschen ajatukseen ”orjamoraalista”, todetessaan, että se

tuottaa identiteetin reaktion valtaan. Mikä tahansa tähän reaktioon perustuva identiteetti saavuttaa moraalisen ylemmyytensä paheksumalla ja määrittämällä vallan ja toiminnan pahaksi. Tämän vuoksi orjamoraalin eetokseen perustuva identiteetti on vahvasti osallinen omaan voimattomuuteensa – jopa silloin, kun se yrittää helpottaa voimattomuuden tuskaa kostonhimoisella moralisoinnilla ja vallan moittimisella. (Skeggs 2014, 331.)

Kauna ja kostonhimo vaikuttavat kolmella tavalla: tuottaen tunteita (tässä tapauksessa vihan tunnetta), tuottaen syyppään omalle tuskalle, sekä koston paikan, jossa tuskan kokija voi aiheuttaa samanlaista tuskaa sitä toimijaa kohtaan, jonka näkee oman tuskansa aiheuttajana. Kosto ja kauna ovat siis reaktioita johonkin ja synnyttävät moraalisen vastakkainasettelun: niillä ”on pyrkimys purkaa etuoikeuksia kieltämällä valtaa pitävien oikeus moraaliseen ylemmyyteen”. ”Laulu lipunneulojista” -tekstissä vihaksi tiivistyvä kostonhimo ja kauna näkyvät nimenomaan siinä, miten moraalisesti erotettuna porvari nähdään työläissiskoista. Työläissiskokset nähdään lähes pakotettuina luokkataisteluun, sillä ”porvari ei rauhassa kuuntele tuomiotaan” (ML 46).

Jenefer Robinson (2005/2009, 15–26) on todennut, että tunne vaatii jonkinlaisen arvion tai määrittelyn tulla olevalle. Toisin sanoen, erotamme tunteet toisistaan viittaamalla niihin eri arvioihin, joita ne vaativat. Robinson käyttää esimerkkinä juuri vihan ja rakkauden tunteita. Viha vaatii syntyäkseen jonkinlaista käsitystä siitä, että joku on kohdellut väärin minua tai minun omaani. Toiseen kohdistuva rakkaus vaatii sitä, että kohde koetaan jollakin tapaa haluttavaksi tai miellyttäväksi. Asia ei toki ole aivan näin mustavalkoinen, sillä on mahdollista, että subjekti näkee tulleensa esimerkiksi kohdelluksi väärin ilman, että syntyy vihan tunnetta. Useimmiten jonkinlainen tilannekäsitys, -arvio ja kohde on kuitenkin oltava, jotta tunne voi syntyä.

Nimenomaan näin toimii niin vihan, koston kuin rakkauden tunteetkin ”Laulu lipunneulojista” -tekstissä. Viha syntyy siitä, että työläissiskot kokevat omansa eli työväenluokan ja kaikkien kyseistä aatetta ja sen sisältöä kannattavien tulleen

kohdelluksi väärin. Toistensa he sen sijaan näkevät edustavan sitä, minkä kokevat ”hyväksi”, mistä seuraa solidaarisen rakkauden tunne. Tämä tunteilla tehty antagonismi puolestaan luo eri ryhmät ja tekee ne näkyviksi.

Tunne on voimakkaasti liitoksissa itseän eli siihen, millaisia toiveita, tavoitteita, haluja, arvoja ja kiinnostuksen kohteita meillä itsellämme on. Kohdatessaan tunteidensa kautta ympäristönsä yksilö näkee ympäristönsä suhteessa siihen, mikä tälle itselleen on tärkeää. Se kohde, johon kiinnitämme huomiota ja joka herättää meissä tunnetta, on juuri se aspekti maailmasta, jonka näemme tärkeänä omien intressiemme, tavoitteidemme, halujemme ja päämääriemme kannalta. Olennaista on se, mistä yksilö itse välittää. Tämä selittää myös sen, miksi tunteet ovat yleisesti adaptiivisia ja miksi meillä ylipäätään on tunteita maltillisten uskomusten sijaan, sillä tunteet vaikuttavat olevan niitä tapoja, joilla organismit arvioivat ympäristönsä joko kykeneväksi tai kykenemättömäksi tyydyttämään niiden haluja ja intressejä. (Robinson 2005/2009, 26.)

Tunteet eivät synny yksilön sisällä ilman minkäänlaista ”ulkoista ärsykettä”. Useimmiten ne näkyvät ulospäin, mutta ne voidaan myös pitää salassa. Tunteiden ”käytösnäkökulmaa” puolustavat teoretikot ovatkin todenneet, että kyse on ennemminkin taipumuksesta käyttäytyä tietyllä tavalla tuntiessamme jotakin kuin siitä, että aina ilmaisimme jollakin ulkoisella tavalla tunnettamme. Esimerkiksi vihan voidaan ajatella näkyvän aggressiivisena ja väkivaltaisena käytöksenä, kun yksilö asetetaan tiettyihin olosuhteisiin. (Robinson 2005/2009, 7.)

Tilanne, jossa ympäristö, yksilö ja yksilön käytös kulkevat käsi kädessä, antaa mahdollisuuden erottaa tietyt tunteet. ”Laulu lipunneulojista” -tekstissä konkreettinen, ei pelkästään aatteellinen taistelu, jota työläissiskokset ja porvaristo käyvät, voidaan nähdä aggressiivisena käytöksenä, jonka aiheuttajia ovat ympäristön olosuhteet ja vihan tunne. Näissä samoissa oloissa syntyy myös solidaarisen rakkauden tunne, joka näkyy sisarusten uhrautuvana ja yhteistyötä vaalivana käytöksenä. Taustalla toimivat ne jaetut intressit, tavoitteet ja päämäärät (työväenluokkainen aatemaailma ja sen tukeminen), jotka yksilöt tekstissä jakavat.

Jaetut intressit ja päämäärät, sekä niistä kumpuava aggressiivinen vihan tunne, jonka kääntöpuolena toimii rakkaus omia kohtaan, tekee subjektit ”Laulu lipunneulojista” -tekstissä paitsi olemassa oleviksi, myös kuuluviksi johonkin. Sen sijaan, että työläisyksilöt hapuilisivat ilman päämäärää, tiedostamattaan omaa asemaansa ja tekemättä sitä näkyväksi, he tekevät toisistaan merkityksellisiä

yhteiskunnan jäseniä, luomalla yhdessä tilan, jolla kuulua – sekä osaksi ryhmää että tulla kuulluksi osana laajempaa yhteiskunnallista kokonaisuutta.

Tällainen kollektiivi eli aatteellinen perhe, joka vihan ja rakkauden kautta muodostuu ”Laulu lipunneulojista” -tekstissä, tiivistyy siihen, miten työläistyttöjä nimitetään ”siskoiksi” (ML 46). Vaikka nämä eivät ilmeisesti biologista sukua toisilleen ole, tämä ei estä perheen muodostumista.

Tämä ajatus kollektiivisesta, aatteellisesta perheestä kuvastaa hyvin voimakkaasti *Maallisia lauluja* -teoksen syntyajankohdan yhteiskunnallista henkeä, josta kirjoitin enemmän jo johdannossa. Kuten mainitsin, taistolaisen liikkeen (johon Oksanen kuului) yksi keskeisimmistä ajatusmalleista oli, että yksilöidentiteetistä tuli luopua ja sen tilalle rakentaa kollektiivinen taistolainen identiteetti. Tällainen yksilöidentiteetistä luopuminen kollektiivin puolesta on keskeisessä roolissa ”Laulu lipunneulojista” -tekstissä. Työläissiskokset liitetään tekstissä jatkuvasti toisiinsa; heistä puhutaan joko monikossa tai suorassa yhteydessä toisiinsa:

He tiesivät: rauhassa porvari / ei kuuntelis tuomiotaan. / Niin nousivat siskot punaiset / ja lähtivät luokkasotaan. / Oli toisella heistä kivääri / ja toisella punainen risti, / vaan toista pian suoraan sydämeen / se lahtarin luoti pisti. (ML 46)

Oksaselle sukupuoli on aina ollut tärkeä teosten aihe. Teoksessa *Miten kirjani ovat syntyneet* 5 hän kirjoittaa:

Yhteiskunnalliset, kantaaottavat aiheet kirjallisuudessa on usein koettu hankaliksi ja häiritseviksi. Naispuolisella kirjailijalla, joita vielä 60-luvulla yleisesti kutsuttiin naiskirjailijoiksi, oli niskassaan useita kirjoittamattomia tabuja ja sääntöjä, jotka liittyivät yhteiskunnan perinteiseen hierarkiaan mukaan luettuna naisen käyttämä kieli.

Oksanen on ottanut kantaa muun muassa laittomiin abortteihin ja naisten oikeuteen käyttää ehkäisyä. Hän on tutustunut työläisnaisten arkeen esimerkiksi haastatteleamalla entisiä punakaartilaisnaisia, minkä siivittämänä hän on usein kirjoittanut teostensa keskeisimmiksi henkilöhahmoiksi työläisnaisia. (Oksanen 2012, 329–330, 332.) Myös Timo Kalevi Forss on todennut, että naiset ovat Oksasen teksteissä aina aktiivisia toimijoita. (Forss 2015, 258–259.)

Oksasella oli tarve kapinoida perinteistä naisenosaa vastaan. Hän on maininnut keskeisimmiksi vaikuttimikseen 1960-luvulla muun muassa Yhdistys 9:n, Marraskuun liikkeen ja Vietnamin sodan, jonka vastasiin mielenosoituksiin hän osallistui. Oksanen halusi teksteillään nostaa esiin poliittiseen toimintaan sitoutumisen tärkeyden. Hän peräänkuulutti terävää otetta ja kollektiivista toimintaa. (Oksanen 2004, 169, 171, 220.)

Sukupuoli on tekijä, joka näkyy olennaisesti myös *Maallisten laulujen* teksteissä. ”Laulu lipunneulojista” käsittelee nimenomaan kahden työläistyön kehitystä taisteleviksi työläisnaisiksi. Tässä mielessä tytöt ovat tekstissä tärkeitä toimijoita. Toisaalta heidän tehtäviinsä kuuluu myös neuloa liput: ”Oli niillä neula ja sormustin / ja ne tekivät solmun lankaan, / ja iloisen katseen vaihtaen / esiin nostivat punaisen kankaan” (ML 46), minkä voi nähdä suhteellisen pienenä osana työväenliikkeen toimintaa, jonka tarkoituksena on kaataa porvarit. Tämä herättää kysymyksen, mikä on eri sukupuolten rooli tekstissä kuvatussa työläiskollektiivissa. Tytöt näytetään tekemässä käsitöitä yhdessä, mutta myös taistelemassa rinta rinnan. Heidän myös kerrotaan ”tehneen yhdessä työtä” (ML 46) eli selkeästi heidät esitetään aktiivisina toimijoina. Tekstissä ei suoraan sanota, ovatko tytöt itse päättäneet neuloa lippuja vai onko heidät tehtävään määrätty. He kuitenkin ”vaihtavat iloisen katseen” (ML 46), mistä voisi päätellä, että he eivät ainakaan ole tyytymättömiä kyseiseen tehtävään.

1990-luvulla feministisessä tutkimuksessa nousi esiin kysymys intersektionaalisuudesta: yhteiskunnallisten ja kulttuuristen erojen keskinäisestä vaikutuksesta ihmisten elämässä. Myös luokasta alettiin keskustella naisten keskinäistä eroa rakentavana elementtinä. Kulttuurisissa käytännöissä representoidaan jatkuvasti erilaisia eron tuottamisen prosesseja ja samalla arvotetaan yksilöä erilaisilla markkinoilla ja kentillä. Yksilöä arvioidaan sillä perusteella, kuinka paljon hänellä on erilaisia resursseja ja miten hän kykenee hyödyntämään resurssinsa. Siihen, miten paljon kulttuurisia resursseja kenelläkin on, vaikuttaa keskeisesti kysymys eroista. (Tolonen 2008, 10–16.) Intertekstuaalinen ulottuvuus on selkeästi osa myös ”Laulu lipunneulojista” -tekstiä ja *Maallisia lauluja* -teosta ylipäätään, mikä näkyy juuri siinä, miten tekstit nostavat esiin yhteiskuntaluokan vaikutukset naisten elämään.

2.2. Isyyden ideaali

Käsitys perheestä ja sen merkityksestä eroaa huomattavasti *Maallisten laulujen* ja *Lahjakkaan Anu Lovackin* välillä. Siinä missä *Maallisissa lauluissa* (varsinkin ”Laulu lipunneulojista” -tekstissä) perhe on ennen kaikkea aatteellinen, näyttäytyy välikappaleena suurempien rakenteiden muuttamiselle ja on itsessään vallitsevaa yhteiskunnallista ideologiaa kyseenalaistava, *Lahjakkaassa Anu Lovackissa* perhe toimii ennen kaikkea sisäänpääsynä ideaalisena nähtyyn yhteiskuntaan.

Ydinperheen luomisen historiassa painotettiin yhteiskunnallista hyvinvointia, jonka nähtiin syntyvän yksilön elämän liittymisestä osaksi onnellista perhe-elämää. Näin yksilöllinen ja yhteiskunnallinen hyvä toteutuisi samanaikaisesti, sillä yksilöt, jotka sopeutuisivat avio- ja perhe-elämään, sopeutuisivat myös yhteiskuntaan. Toisin sanoen, ydinperhettä hyödynnettiin yksilöiden yhteiskuntakelpoistamisen välineenä. Ydinperhe merkitsi normaalia onnellista perhe-elämää. (Yesilova 2009, 71.) Juuri tällaiseen elämään *Lahjakkaan Anu Lovackin* lähiön asukkaat pyrkivät.

Tässä pyrkimyksessä isyys on hallitsevassa roolissa. Se on rooli, jota kirjan henkilöhahmot tavoittelevat ja josta käyvät kamppailua. Kysymys Anu Lovackin isyydestä on ainakin pintapuolisesti jatkuvasti läsnä teoksessa ja sen selvittämisen ympärille teoksen juoni rakentuu. Isyyskamppailuun on myös kasaantunut huomattava määrä voimakkaita tunteita. Tämä näkyy varsinkin tilanteessa, jossa Aulis luulee olevansa Lovackin isä saatuaan tältä postikortin, jossa tämä kutsuu Aulista ”isäksi”. Aulis kohtaa kortin saatuaan ystävänsä, lähiön sosiaaliseen piiriin kuuluvan Robertin Ravintola Lankussa:

Hetkinen! Robert havahtui. – Mikä helvetti sinua vaivaa? Oletko sinä kännissä? Robert räjähti ja tuijotti minua epäuskoisena. – En tietenkään ole kännissä. Minä olen erinomaisella tuulella. Olen onnellinen, sanoin. Seuraavaksi sanoin jotain uskomatonta. Sanat kuin lipsahdivat suustani. Sanoin: *Tyttäreni on pulassa. Minun tyttäreni. Anu Lovack on minun tyttäreni, enkä jätä häntä pulaan.* Ajauduimme järjettömään riitaan välittömästi. Robert nousi ylös raivon vallassa. Hän paiskasi kuin myrskyn merkki kävelykeppinsä pöytään. Olutlasi kaatui ja särkyi lattialle. (LAL 122)

Raivon valta nousee Robertissa välittömästi, kun tämä kuulee, ettei Anu Lovack ole hänen tyttärensä, vaan Auliksen. Raivo edustaa tässä ikään kuin vihan alatunnetta¹⁶. Robert on vihainen siitä, että saa tietää Auliksen isyydestä, mikä aiheuttaa raivostumisen, mikä puolestaan aiheuttaa aggressiivisen käytöksen, jonka seurauksena kävelykepit ja olutlasit lentelevät.

Samaan tapaan kuin ”Laulu lipunneulojista” -tekstissä, *Lahjakkaassa Anu Lovackissakin* nimenomaan se, mitä lähiön asukkaat eniten tavoittelevat nostaa pintaan voimakkaita tunteita. Edeltävässä katkelmassa Robert arvioi jonkin asian

¹⁶ Richard Lazaruksen mukaan on olemassa ”tunneperheitä”. Hän nimeää 16 ”päättunnetta”, jotka pitävät sisällään myös muita tunteita. Lazarukselle nämä ”tunneperheiden” ”päättunnet” ovat viha, ahdistus, pelko, syyllisyys, häpeä, suru, kateus, mustasukkaisuus, inho, onnellisuus, ylpeys, helpotus, toivo, rakkaus ja myötätunto. Näkisin tällaisen ”tunneperhe”-ajattelumallin mukaan, että raivo on osa vihan ”tunneperhettä”. (Robinson 2005/2009, 13; ks. Lazarus 1991.)

(Anu Lovackin isyyden) merkityksen itselleen suureksi ja koska Aulis riistää kyseisen asian Robertilta, hän kokee, että on tullut loukatuksi ja kohdelluksi väärin. Tästä syystä Robert reagoi aggressiivisella käytöksellään tilanteeseen. *Lahjakkaassa Anu Lovackissa*, samoin kuin ”Laulu lipunneulojista” -tekstissäkin, rakkaus ja viha kulkevat siinä mielessä käsi kädessä, että nimenomaan rakkauden objekti on se, josta lähiön asukkaat kilpailevat ja josta kilpaileminen laukaisee myös vihan tunteen. Tämä näkyy esimerkiksi Robertin ja Auloksen käymässä keskustelussa; tunnustamalla olevansa Anu Lovackin isä, Aulis varastaa Robertin rakkauden kohteen, joka on paitsi itse Anu Lovack henkilönä, mutta myös laajemmalti se, mitä Anu Lovack edustaa paitsi Robertille, myös muille asukkaille: käsitystä onnellisuudesta ja kuulumisesta osaksi yhteiskuntaa. Yhteiskuntaan kuuluminen tai kuulumattomuus taas on pitkälti luokkakysymys, joten raivon ja luokan voidaan tässä kohtaa nähdä yhdistyvän.

Vaikka ”ydinperheorganisaatio” on ollut länsimaisessa yhteiskunnassa läsnä jo ainakin sadan vuoden ajan, on yksinhuoltajuus nykyisin normalisoitumassa (Alanen 1994, 25.). Yksinhuoltajuus ei kuitenkaan lähiön asukkaille näyttäyty toivottavalta – itse asiassa sitä ei varsinaisesti oteta edes huomioon vaihtoehtoisena huoltajuutena Anu Lovackille, mikä näkyy Soilin puheissa Mariannen ja Robertin tulevaisuudesta:

Kaikkein kamalinta on se, että Marianne huijaa myös Robertia. En usko, että tuo ihminen haluaa Robertin. Olen varma, että Marianne haluaa Anu Lovackin. Robertin kautta hän pääsee käsiksi tyttöön – Marianne haaveilee uusioperheestä, sillä aikaisemman perheensä hän on jo menettänyt, ja nyt on hätä; hän haluaa itselleen ikään kuin uuden mahdollisuuden. (LAL 74)

Uusioperhe, johon kuuluu äiti, isä ja lapsi, näyttäytyy asiana, jonka puolesta Soili kokee Mariannen olevan valmis tekemään kaikkensa, esimerkiksi hyväksikäyttämään Robertia.

Ironista on, että Aulis pilkkaa ja arvostelee Marianne siitä, että tämä haluaisi perustaa uusioperheen, mutta olisi kuitenkin itse valmis tekemään samoin:

Oliko todella mahdollista, että Robert ja Marianne suunnittelivat typerissä päissään jonkinmoisen uusioperheen muodostamista? Käyttäisivätkö he hyväkseen viattoman orpotytön haaveita saada itselleen perhe ja nyt he loistivat keksinnöllään? Saatana. Miksemme me voisi tehdä samoin? Minä, Soili ja Anu Lovack. (LAL 127)

Vaikka Aulis pyrkii kokoamaan Anu Lovackin ja Soilin avulla kasaan uusioperheen, ei ydinperhettä, sisältyy tähän pyrkimykseen myös ajatus heteronormatiivisesta ydinperheestä.

Ydinperheestä muodostuu asukkaiden keskeisin tavoite ja intressi, minkä vuoksi se muodostaa myös kamppailun kohteen ja merkittävän vihan tunteen lähteen. Anu Lovack on lähiön asukkaiden murheelliseksi kokemassa elämässä kaikki kaikessa: ”Joten eikö Anu Lovack edustanut meille kaikille ainakin jossain määrin toivoa, tulevaisuutta? Tyttö oli meille kuin valo pimeydessä.” (LAL 33) Anu Lovackin voi mielestäni ajatella eräänlaisena sosiaalisen pääoman osana. Perhe olisi se sosiaalisen pääoman muoto, jota lähiön asukkaat tavoittelevat ja Anu Lovack muodostaisi avaimen perheen saamiseen. Perhe on selkeästi se tekijä, jonka lähiön asukkaat kokevat tärkeäksi yhteiskunnan kentällä.

Mentaliteettien historian kehittäjän Philippe Arièsin mukaan nykyinen länsimainen käsitys niin kutsutusta ydinperheestä muodostui 1600–1700-luvuilla. Keskiöön nousivat ennen kaikkea lapset: näiden tulevaisuus ja hyvinvointi. (Häggman 1996, 47-49. Ks. Ariès 1962.) *Lahjakkaassa Anu Lovackissa* Anu Lovackin (nuoremman) hahmoon luodaan näennäisen affektiivista sidettä, kiinnittämällä huomiota tämän hyvinvointiin, mikä näkyy esimerkiksi siinä, miten Aulis on halukas varjelemaan Lovackin tunteita ennen kuin saa kuulla olevansa itse tämän isä:

Sitten painotin, että vastausta siihen, kuka oli Anu Lovackin biologinen isä, me emme tulisi ikinä saamaan siitä yksinkertaisesta syystä, että Anu Lovackin äiti oli kuollut. Ja ennen tapaturmaista kuolemaansa hän oli tuonut ilmi sen tosiseikan, että halusi viedä lapsensa isän nimen mukanaan hautaan, joten eikö olisi varsin epäkorrektia ryhtyä selvittelemään asiaa ja näin loukata kuolleen ihmisen tahtoa. Puhumattakaan muiden ihmisten tunteista, kuten Anu Lovackin itsensä, joka ei ollut koskaan osoittanut asian suhteen minkäänlaista kiinnostusta. (LAL 24)

Aulikselle ei siis merkitse kovinkaan paljon se, kuka Anu Lovackin isä on, niin kauan kuin se ei ole Aulis itse. Tämä ei alun perin ylipäätään usko Ravintola Lankkuun saapuneen postikortin sisältöön:

Olin aivan varma, että jos Anu Lovack olisi yhtäkkiä ryhtynyt olemaan kiinnostunut biologisesta isästään, tyttö olisi toki kyennyt lähestymään asiaa avoimesti eikä missään tapauksessa olisi tukeutunut pelkkään vihjailevaan postikorttiin, joten minusta Soilin, Aaron Sinkkosen tai luoja yksin tietää kenen tahansa humalaisen rakentamassa logiikassa ei ollut järjen hiventäkään. (LAL 25)

Affektiivinen puoli tulee Auloksen ja Anu Lovackin suhteessa (yksipuolisesti) esiin vasta Auloksen kuultua isyydestään:

Aulis on tytön isä. Vannon, että puhun totta. Entä voisiko sitä viinaa jo ottaa? Outo kiihko valtasi minut. Vereni kohisi. Tunsin sisälläni ennen kokemattoman lämpöisen aallon, hurjan virran, uskomattoman voiman, mutta en juurikaan ehtinyt nauttimaan tunteistani, sillä Aaron räjähti. (...) Menin eteiseen. Vilkaisin seinällä olevaa mustavalkoista profiilikuvaa, jossa Anu Lovack oli suunnilleen kymmenvuotias. Tyttö nojasi kulmikasta leukaansa kämmeneen. Hänen ihonsa oli valkea kuin hauras paperi, mutta hänen iloiset ja yöntummat silmänsä loistivat kuin puukonviillot. Ja eikö vain? Eikö tytöllä ollutkin minun nenäni, pikkuisen kyömy? Hymyilin kuvalle ja kosketin sen lasipintaa. Lähdin ulos asunnosta. Suljin oven perässäni hiljaa kuin enkeli (...) Olin järkimiehiä. Joten se, että Anu Lovackilla ja minulla oli samanlainen nenä, pikkuisen kyömy, oli fysiologiallinen totuus joka ilmiantoi geneettiset tosiasiat. Sellaisiin asioihin minä halusin luottaa. (LAL 100–101, 126)

Seikka, joka ei aikaisemmin ole Aulista juurikaan kiinnostanut, aiheuttaa nyt tunnevyöryn, koska se liittyy niin olennaisesti Aulikseen itseensä ja siihen, millaiselle pohjalle hänen elämänsä rakentuu. Hän alkaa myös isyystiedon saatuaan yhtäkkiä nähdä Anu Lovackissa omia piirteitään. Nämä piirteet osoittautuvat myöhemmin teoksessa Auloksen varsin subjektiivisesti tulkitsemaksi, sillä paljastuu, että Aulis ei todellisuudessa ole Anu Lovackin biologinen isä. Auloksen tunteet muuttuvat vanhemmuusajatuksen myötä hetkessä. Tämän mielenmaailmaa on vain hetkeä aiemmin kuvattu seuraavasti:

Lopulta sain itseäni sen verran rohkeutta että ilmoitin meneväni kotiin. Kaipasin rauhaa. Halusin levätä. Olin kuolemanväsynyt. (...) Toivotin hänelle [Soilille] voimia. Hän toivotti minulle jostakin syystä samaa. Sitten me erosimme. Kävelin raskain mielin sohjoista katua pitkin kotiin. Kuriiri käväisi luonani ja sain lastini. Lepäilin. (LAL 80)

Raskas mieli muuttuu täysin isyysuutisen myötä.

Myös Soili ottaa osaltaan huomioon Anu Lovackin tunteet, mutta keskittyy tästä huolimatta ennen kaikkea siihen, mitä Lovack voisi tuoda niiden lähiön asukkaiden elämään:

Soili oli myös sitä mieltä, että kukapa meistä rakkikoirista ei ilahtuisi siitä, että juuri hänen perheessään olisi tuo ihana tyttö, jonka piirteet olivat kuin jumalan maalaamat, joka jaksoi aina ottaa kaikki ihmiset huomioon ja joka aloittaisi pian yliopisto-opinnot. (LAL 32)

Anu Lovackin haaveilu omasta perheestä nousee kyllä esiin Soilin pohdinnoissa, mutta ennen kaikkea tämä painottaa Auliksellä sitä, miten lähiöasukkaat innostuisivat kaikki siitä, että saisivat perheen, johon kuuluisi ”tuo ihana tyttö, jonka piirteet olivat kuin jumalan maalaamat” (LAL 32). Anu Lovackin ulkonäköön, kykyyn ottaa muut ihmiset huomioon ja yliopisto-opintojen tuomaan kulttuuriseen pääomaan kohdistuva ihailu kertoo ennen kaikkea siitä, miten lähiön asukkaat

näkevät Lovackin vaikuttavan heidän omaan imagoonsa. Kyseessä on siis lähiöasukkaiden halu täyttää yhteiskunnan luomaa perheideologiaa ja symbolijärjestelmää. Tätä kautta asukkaat näkevät mahdollisuuden nousuun yhteiskunnan kentällä. Silmiinpistävää edellisessä lainauksessa on myös sana ”rakkikoirat” (LAL 32), jota Aulis lähiön asukkaista käyttää. Ilmauksesta välittyy varsin selkeästi se, miten arvottomana Aulis näkee itsensä ja muut lähiön asukkaat. Aulis vertaa lähiön asukkaita koiriin, ei ihmisiin. Eikä edes mihin tahansa koiriin vaan nimenomaan ”rakkikoiriin” (LAL 32). ”Rakki” on halventava nimitys sekarotuiselle koiralle, johon voidaan liittää myös sellaisia piirteitä kuin huono käytös ja koruttomuus. Ilmaus on siis kaikkea muuta kuin imarteleva ja kuvastaa sitä, miten Aulis uskoo, että lähiön asukkaat ovat koiran asemassa yhteiskunnassa. Eivätkä edes puhdasrotuisen lemmikkikoiran vaan sekarotuisen, kouluttamattoman rakin asemassa.

Lähiön asukkaat pyrkivät näennäisesti luomaan turvallisen elämän ja kirkkaan tulevaisuuden Anu Lovackille:

Maila-mummi lähtisi ennen seuraavaa vuotta vanhainkotiin, eikä olisi kovinkaan viisasta, ei todellakaan, että Anu Lovack muuttaisi aivan heti omin nokkinensa asumaan, ei ainakaan ennen kuin opiskelupaikka olisi varmistunut. Jonkun pitäisi katsoa tytön perään, ja se olisin luonnollisesti minä, hänen ikioma isänsä. Tyttö oli vielä kovin nuori ja kaipasi myös äidillistä tukea. Siinä puuhassa Soili onnistuisi hyvin. Paljon paremmin kuin viekas Marianne. Olihan Soili lapsen kummitäti. (LAL 127)

Kuitenkin tärkeintä heille vaikuttaa olevan se, että he itse saavat Anu Lovackin osaksi elämäänsä:

Myös minä tunsin sydämessäni levottomuutta. Minkä takia Anu Lovack oli lähettänyt moisen postilähetyksen Mariannelle? Kutsuiko hän leikkisästi Marianneä äidikseen? Mioletöntä, hulluutta. Korostin kuitenkin etten tulisi luopumaan suunnitelmastani taistelusta, vaikka käsitin itsekkin etten puhunut totta, sillä vajosin käsittämättömään epävarmuuden tunteeseen. Sydän rinnassani löi kuin moukari – tällä kertaa silkasta hädästä. (...) Vain Soili oli äänessä. Soili sanoi olleensa ollut uskomattoman innostunut ehdotuksestani ja kuvitellut vihdoin tulevansa onnelliseksi. Tai, onnellisuudesta viis, mutta että häntä oli vihdoin potkaissut edes onni. Tuuri saada perhe. (LAL 143)

Soili ja Aulis ovat epäuskoisia, kun kuulevat Anu Lovackin kutsuneen Marianneä äidikseen. Katkelmasta ei kuitenkaan välity, että he pohtisivat sen kummemmin, mitä Anu Lovackin tulevaisuus pitäisi sisällään, mikäli Marianne tosiaan olisi tämän äiti. Sen sijaan Auloksen valtaa epävarmuus ja hätä. Merkittäväntä Aulikselle tuntuu olevan, että häneltä itseltään ollaan viemässä jotakin pois. Sama ilmiö kuvastuu

Soilin reaktiosta. Tämän innostus ja toive onnellisuudesta haihtuu tiehensä, kun selviää, ettei Auliksen ja Soilin kaavailemasta uusio(ydin)perheestä tulekaan valmista. On siis kyse Auliksen ja Soilin ”tuurista saada perhe” (LAL 143), ei niinkään Anu Lovackista.

Vaikka perheestä puhuessa täytyy aina ottaa huomioon ns. ”järeät rakenteet” eli taloudelliset, poliittiset ja kulttuuriset rakenteet, joiden raameissa käsitystä perheestä muodostetaan, ei silti voida unohtaa, että kyse on nimenomaan vuorovaikutussuhteesta. Ei siitä, että yhteiskunta ja aikakausi yksinään vaikuttaisivat siihen, millaiseksi ideaaliperheen käsite muodostuu. Perhe ei suinkaan ole ainoastaan yhteiskunnallisten rakennemuutosten passiivinen vastaanottaja vaan se itse myös vaikuttaa näihin rakennemuutoksiin. Kaikki perheet eivät myöskään reagoi yhteiskunnallisiin muutoksiin samalla tavalla. Esimerkiksi taloudellinen tilanne vaikuttaa eri yhteiskuntakerrosten perheisiin eri tavoin. (Häggman 1996, 18–19.)

1900-luvun mittaan ”onnellisesta perheestä” on hiljalleen muodostunut keskeinen ajatus yhteiskunnallisessa väestö- ja sosiaalipolitiikassa. Perhe on nähty ristiriitaisessa valossa: sitä on kuvattu välillä ongelmana ja välillä puolestaan ratkaisuna ongelmiin. Perhe nähtiin 1900-luvun alkupuolella ”turvasatamana” kapitalismin tuottamaa painetta ja ahdistusta vastaan. Esimerkiksi Christopher Lasch on kuitenkin todennut, ettei perhe ole kykeneväinen yksin täyttämään kaikkia niitä velvollisuuksia, joita sille on asetettu. Tämä johtikin Laschin mukaan siihen, että erilaiset sosiaalipatologiset tekijät alkoivat tunkeutua perheen alueelle. Sosiaalipatologisilla tekijöillä Lasch viittaa esimerkiksi psykiatereihin, opettajiin, sosiaalityöntekijöihin ja byrokraatteihin. Valtion käyttämä kontrolli määritteli yhä pidemmälle sen, millainen on huono ja millainen hyvä perhe. Lasch näkee, että käsityksellä perheideaalista pyritään normalisoimaan yhteiskunnan alimpia kerroksia ja marginaaliryhmiä. Hän myös pitää myyttinä ajatusta, että ydinperhe voisi ylittää eristäytyä omaan onneensa, sillä kansallisvaltioiden byrokratia ja globaali kapitalismi vievät jatkuvasti perheitä haluamaansa suuntaan. (Häggman 1996, 62; ks. Lasch 1983.)

Lahjakkaassa Anu Lovackissa perhe edustaa nimenomaan turvasatamaa yhteiskunnan tuomia paineita vastaan. Lähiön asukkaat kärsivät suuresti toivottomuuden ja merkityksettömyyden tunteista: ”*Me olimme pudonneet suoraan kapakkaan, eikä odotettavissa ollut enää suuriakaan muutoksia ennen kuolemaamme*, oli Soili sanonut (...)” (LAL 41) Tämä liittyy pitkälti yhteiskunnan luomiin paineisiin, kuten työttömyyteen:

Työpaikat vaihtuivat ensin tiuhaan tahtiin. Sitten, varsinkin 90-luvun laman jälkeen, työt loppuivat kokonaan, eikä tuttavapiirissäni ollut enää ketään joka ei olisi tavalla tai toisella elänyt yhteiskunnan suopean avun turvin. Miten elämä oli meidät näin hylännyt? Eikö meillä ollut todellakaan enää mitään odotettavaa? (LAL 42–43)

Nämä negatiiviset tunteet, jotka saavat asukkaat epävarmoiksi tulevaisuudestaan, nostavat perheen merkityksen varsin korkealle. Perhe tuo epätoivon tilalle uskon paremmasta, mikä näkyy muun muassa keskustelussa, jonka Aulis kuvittelee Anu Lovackin kanssa käyvänsä:

Isä, onko sinun mielestäsi elämä hyvä vai paha? Se on ilman muuta hyvä. Miksi äitini, äitini Anu Lovack, ei ollut koskaan onnellinen? Käsittäökseni hän oli vain yksinäinen, niin kuin me kaikki. Olemmeko me yksinäisiä? Emme enää, nyt kun tiedämme totuuden. (LAL 106)

Aulis näkee, että elämä muuttuu hyväksi ja yksinäisyyskin katoaa, mikäli hän saa itselleen oman perheen. Perhe toimii lähiön asukkaille elämän peruspilarina.

Samaan tapaan toimii aatteellinen perhe ”Laulu lipunneulojista” -tekstissä. Kuuluminen siihen näyttäytyy turvasatamana, sillä se luo merkityksen tunnetta, antaa työväenluokkaiselle elämälle päämäärää ja ylipäätään kokemusta kuulumisesta osaksi jotakin tärkeää. Tässä voidaan myös nähdä ero keskiluokkaisen ideaaliperheen ja todellisen perheen välillä. ”Laulu lipunneulojista” -tekstin henkilöahmoille ei ole tärkeää, millainen on vallitseva perheideaali tai mitä työläisten muodostamasta perheestä laajemmalti ajatellaan. Perhe perustuu heidän keskuudessaan sen sijaan aidolle yhteenkuuluvuuden tunteelle ja jaetulle elämälle. Toisaalta tekstin taustalla häälly ajatus, että on olemassa ”oikeanlaisia” työväenluokkaisia subjekteja. Oikeanlaisina pidetyt työläissubjektit omaavat punaisen aatteen ja taistelevat sen puolesta porvareita vastaan. Heidän ”(...) työnsä oli suurenmoinen” (ML 47). Jää epäselväksi, mihin sijoittuvat ne työläissubjektit, jotka eivät jaa punaista aatetta tai halua taistella porvareita vastaan.

Toisin kuin Lasch, Richard Sennet painottaa perheen yksityisyyttä. Hänen mukaansa länsimaiset ihmiset ovat aina 1800-luvulta pyrkineet piiloutumaan yhteiskunnan luomilta paineilta yksityisyyden tilaan, jota edustaa perhe. Sennet nimittää ”intimiteetin tyranniaksi” sitä, miten länsimaalaiset eivät enää koe yhteisiä asioita yksityisyyttään tärkeämmäksi vaan kiinnostuvat julkisista kysymyksistä vain, kun ne ”henkilöidään ja tuodaan tunteiden tasolle”. (Häggman 1996, 63; ks. Sennet 1977.) Tällaiset vastakkaiset näkemykset perheen käsitteestä muodostavat kysymyksen siitä, miten perhe sijoittuu kapitalistiseen kontekstiin. Puolustaako perhe kapitalistista yhteiskuntajärjestystä vai toimiiko se ennen kaikkea kapitalistista

maailmaa vastaan? Sosiologi Ulrich Beckin mukaan perhe ei edusta kumpaakaan näkökulmaa. Hänen mielestään perheellä ei enää nyky-yhteiskunnassa ole merkitystä. Perheen paikan yhteiskunnan tukipilarina on ottanut haltuunsa individualismi ja suuret taloudelliset koneistot. (Häggman 1996, 63; ks. Beck 1989.)

Lahjakkaassa Anu Lovackissa perhe saa valtavan merkityksen, mutta teoksessa perhe ja individualismi eivät suinkaan sulje toisiaan pois. Päinvastoin. Perhehän antaa lähiön asukkaille oikeutuksen olemassaoloon. Se tekee lamaantuneesta, yhteiskunnan syrjäyttämästä kasvottoman massan edustajana nähdystä objektista toimijan ja ennen kaikkea yksilön, jolla on mahdollisuus luokkanousuun:

Hänen nimensä on Anu Lovack. Hän on minun tyttäreni. Anu Lovack. Tämä tyttö tässä on minun tyttäreni. Anu Lovack – joka on minun tyttäreni – aloittaa pian yliopisto-opiskelut. Hänestä tulee maisteri. Filosofian maisteri. Hän on ollut kiinnostunut myös kielistä. (...) Minä olen sähkömies ja hyvä isä. Mars, mars! Eteenpäin! Nyt alkaa elämä! (LAL 103–104) (Kursiivi alkuperäinen)

Pelkästään Auloksen ajatuksissa toistuva sana ”minun” kertoo siitä, miten vahvasti tämän mielessä painottuu yksilöllisyys suhteessa perheellisyteen. Samoin se, että koko katkelmaa korostaa kursiivi. Perhe siis luo yksilön. Eikä suinkaan millainen perhe tahansa vaan sellainen, johon olennaisena osana kuuluu kaikilla mittareilla menestyvä tytär. Perheestä tulee keskeinen osa sitä, miten yksilö näyttää elämäänsä ja luo identiteettiään.

Pyrkimys nimenomaan yksilöllisyyteen korostuu myös siinä, miten Aulis reagoi, kun on kuullut olevansa Anu Lovackin isä. Tämä on aluksi valmis laajentamaan Anu Lovackin ”perhettä” myös muihin lähiön asukkaisiin, kuten Robertiin: ”*Tyttö, tyttö, sinun pitää olla aina kiltti Robertille. Hän on ollut aina hyvä sinulle. Hän on kummisetäsi. Minä olen isäsi, ja Robert on kummisetäsi, näin se menee.*” (LAL 111) (Kursiivi alkuperäinen) Huolimatta siitä, että Aulis on valmis ottamaan Soilin osaksi perhettään ja varmistamaan, että myös osa muista lähiön asukkaista saa olla tekemisissä hänen kanssaan, kokee Aulis kuitenkin itse olevansa loppupeleissä tärkein ihminen Anu Lovackin elämässä ja haluaakin käytöksellään tätä vahvistaa:

Tyttäreni Anu Lovack ja minä vietämme seuraavan joulun kahden kesken. Ostamme kuusen ja koristelemme sen yhdessä. Syömme hyvää ruokaa ja nautimme yhdessäolosta. Isä ja tytär. (LAL 117) (Kursiivi alkuperäinen)

Aulikselle on tärkeää tehdä eroa oman itsensä ja muiden lähiön asukkaiden merkityksestä Lovackin elämässä: Aulis on tämän ainoa elossa oleva biologinen vanhempi ja siksi perheyksikön muodostavat loppujen lopuksi vain hän itse ja Anu Lovack. Sama näkyy myös edeltävässä katkelmassa, jossa Aulis korostaa nimenomaan itse olevansa Anu Lovackin isä, kun taas Robert olisi vain kummisetä. Myös Soilin mukaan ottaminen perheeseen on siinä mielessä hyvin näennäistä, että Aulis korostaa ennen kaikkea itsensä (isän) ja Anu Lovackin (tytär) välistä suhdetta, luodessaan idyllistä kuvaa joulusta, jonka he viettävät kahden kesken – eivätkä suinkaan perheenä, jonka osa myös Soili olisi. Joulun viettoa voi myös pitää keskiluokkaisen ideaalin elementtinä, mikä painottaa Auloksen halua toteuttaa nimenomaan keskiluokkaista ideaalia.

Uusperheiden ongelmana on nähty ennen kaikkea biologisen siteen puuttuminen. Tämä merkitsee sitä, että vain biologisen isän voidaan nähdä olevan osa ydinperhettä. Kysymys isyydestä onkin politisoitunut juuri biologisena isyytenä. Psykologisesti tai sosiaalisesti arvokaan miehen malli ei siis kelpaa biologisen isä korvaajaksi. Tämänpäiväinen uusperheproblematiikka saakin kaikupohjansa ydinperheestä. Ydinperhe nähdään osana ihmisen luontoa. Lapsen kehitys ja ydinperheen dynamiikka ovatkin tällaisessa teoriassa sidottu toisiinsa. (Yesilova 161–163, 166.) Tällaista käsitystä tukee osittain Auloksen ajatus siitä, miten hän on Anu Lovackin ainoa oikea vanhempi, koska uskoo olevansa tämän biologinen isä.

Beverley Skeggsin ja Ruth Levitasin mukaan uusliberalismia ja uuskonservatiivisuutta ei voida erottaa perheestä, kansakunnasta ja moraalista. Levitas on todennut, että alaluokkaa koskevaa diskurssia on käytettävä apuna siihen, että yksilöiden niskoille on voitu vierittää vastuu laajoista, jopa globaaleista yhteiskunnallisista prosesseista. ”Moraalisen alaluokan” diskurssi merkitsee sitä, että köyhiä paitsi syytetään omasta tilanteestaan, heistä myös puhutaan osana riippuvuuden kulttuuria. Tämä uuskonservatiivinen huoli perheestä, moraalista ja kansakunnasta on kehittynyt samaan aikaan uusliberalistisen talouspolitiikan kanssa. Esimerkkinä tästä toimii yksityistäminen, joka merkitsee sitä, että ”valtio käyttää markkinoita ja työttömyyden uhkaa hallinnan ja kurin välineenä”. (Skeggs 2014, 169; ks. Levitas 1998.)

Perheen, moraalien ja kansakunnan nousu keskusteluun uusliberalismin ja uuskonservatismiin rinnalle kertoo siitä, että kapitalismi ja perhe ovat selkeästi yhteyksissä toisiinsa. Kun painotetaan yksilön vapautta, painotetaan samalla individualismia, mikä taas liittyy siihen, millä tavoin yksilöksi voidaan tulla. Tähän

vaikuttavat olennaisesti moraalikysymykset siitä, mitä on olla oikeanlainen ja vääränlainen yksilö ja millaisia ovat oikean- ja vääränlaiset perheet. Tämä taas on yhteiskunnan kontrollissa.

Skeggs on Ulrich Beckiin ja Michael Savageen viitaten puhunut siitä, miten rakenteelliset voimat hallitsevat pitkälti yksilöä, mutta hän voi tästä huolimatta päättää, mitkä voimat saavat ohjaavat hänen käyttäytymistään ja mitkä hän puolestaan jättää huomiotta. Kyse ei kuitenkaan ole siitä, että tällainen valinta loisi vapaan yksilön. Sen sijaan ”yksilö elää elämäkertaa, joka koostuu häntä ympäröivien sosiaalisten suhteiden monimuotoisuudesta ja monimutkaisuudesta”. Beck käyttää tästä ilmiöstä nimeä ”refleksiivinen modernisuus”. Savage on huomauttanut, että vaikka yksilöllä on – Savagen mielestä – mahdollisuus valita, minkä rakenteiden mukaan hän päättää elää, on hänen silti sijoitettava itsensä sosiaalisesti, jotta voi arvioida, millaisia riskejä tulee todennäköisesti kohtaamaan. Näiden riskien ymmärtämiseksi ja välttämiseksi, yksilöiden on myös päästävä käsiksi sosiaalisiin resursseihin, kuten diskursseihin. (Skeggs 2014, 111–112; ks. Beck 1992; ks. Savage 2000.)

Lähiön asukkaillehan ensiarvoisen tärkeää on perheellä erottautua muista, mikä korostuu kamppailussa, jota nämä Anu Lovackin vanhemmuudesta käyvät. Perhe voidaan siis nähdä resurssina, jota lähiöasukkaat hyödyntävät erottautumisprosessissa. Perhe edustaa teoksessa myös rakennetta, jonka mukaan asukkaat päättävät elää, mutta on olennaista kysyä, olisiko asukkailla mahdollista valita jokin toinen rakenne, joka johtaisi pääsyyn resursseihin, ottaen huomioon, että – Mariannen hahmoa lukuun ottamatta – näillä ei ole työtä tai rahaa? Perheen merkitystä erottautumisen resurssina kuvaa hyvin Auliksen reaktio, kun tämä saa tietää, ettei olekaan Anu Lovackin isä:

- Ei hän sanonut mitään. Mutta olen varma, ettei hän tule valitsemaan Marianne. Aulis hyvä. Sinä et ole Anu Lovackin biologinen isä, mutta uskon, että rakas lemmikkimme muuttaa silti juuri meidän kommuuniimme. – Painu helvettiin. Suljin puhelimen. Itkin. Sammuin jälleen. (...) Päiviä kestänyt hektinen elämänmeno oli ollut kuin myräkki kaikin tavoin. Tunsin oloni unenomaisen hitaaksi. Olin uuvuttanut itseni kummalliseen apatiaan. Olin lamaantunut. Se ei ollut väsymystä – tai ehkäpä se oli toki sitäkin – mutten kerta kaikkiaan kyennyt enää kiinnostumaan uutisesta jonka Robert kertoi meille heti törmätyämme häneen baarin edessä. (LAL 164, 176)

Innostus, joka Auliksen on täyttänyt, kun tämä on uskonut saavansa perheen, katoaa tämän ymmärtäessä, ettei olekaan Anu Lovackin isä. Auliksen elämään palaavat tutut

elementit: ”lamaannus, ”apatia” ja ”uupumus” (LAL 176). Tämä kertoo siitä, että perhe on loppupeleissä ainoa asia, jota Aulis voisi resurssinaan käyttää.

Lähiön asukkaiden perhekamppailuun liittyy olennaisesti häpeä. Sara Ahmedin (2004, 106) mukaan häpeän tunteessa yksilö on sekä subjekti että objekti. Häpeän tunteessa yksilö näkee olevansa epäonnistunut ideaalin toisen katseen läpi nähtynä. Ideaali toinen edustaa sitä, jona itse tahtoo tulla nähdyksi. Ideaalilla itsellä ei välttämättä ole tiettyjä luonteenpiirteitä; tietyssä mielessä ideaalin sisältö on tyhjä. Idealisaatio, joka luo vaikutelman ideaalista, mahdollistuu arvoista, joita annetaan subjekteille kohtaamisissa muiden kanssa. Häpeä voi uudelleenintegroida subjekteja hetkinä, joina nämä epäonnistuvat täyttämään sosiaalisten ideaalien odotukset. Tämä argumentti viittaa siihen, että epäonnistumalla sosiaalisten ideaalien odotusten täyttämässä, subjekti itse asiassa vahvistaa näitä ideaaleja odotuksia; subjekti ottaa ideaalin haltuun ja varmistaa sen tarpeellisuuden. Ideaalin täyttäminen ja moraali liittyvät olennaisesti yhteen: häpeän eli moraalittomuuden pelko estää subjektia pettämästä ideaaleja. Välttääkseen häpeää, subjektin on otettava osaa sosiaalisen siteen sopimukseen, pyrkimällä arvioituun sosiaaliseen ideaaliin. Häpeän syntyminen voi johtua epäonnistumisesta noudattaen normatiivisen olemassaolon kaavaa.

Ullaliina Lehtinen (1998) on jakanut häpeän tunteen ”aristokraattien ja alistetun häpeään”. Aristokraattinen häpeä liittyy yksittäiseen väärään tekoon (vrt. Ahmedin syyllisyysajatus) Mikäli häpeän kokija on etuoikeutetussa asemassa kohteeseensa nähden, häpeä on periaatteessa positiivista. Alistetun häpeä on puolestaan koko minän täyttämää. Se ei näyttäydy vain yksittäisenä vääränä tekona, joka voidaan pyyhkiä pois vaan sen vaikutus on stigmatisoivaa, lamaannuttavaa, sisäistettyä häpeää ja huonommuuden tunnetta. Tällainen häpeä saattaa määritellä yksilöä koko tämän elämän ajan. Häpeä katsoo sisäänpäin itsen ja valtaa siksi itsen. Näin se myös rakentaa identiteettiä niin yksilöllisellä kuin kollektiiviselläkin tasolla., mikä korostaa yksityisen ja julkisen eli yhteiskunnallisen häpeän liitosta. (Kainulainen & Parente-Capková 2011, 10–11; ks. Ahmed 2004; ks. Lehtinen 1998.)

Lahjakkaan Anu Lovackin lähiöasukkaat pyrkivät teoksessa oikeanlaisiksi kokemiinsa arvoihin ja normiperheeseen heteropariskuntineen ja lapsineen, toisin kuin ”Laulu lipunneulojista” -tekstissä, jossa henkilöhahmot sivuuttavat tällaiset konventionaaliset rakenteet täysin. Liitoksissa niiden normien ja ideaalien kanssa, jotka lähiön asukkaat tahtovat täyttää, toimii kuitenkin keskeisesti häpeän tunne. Asukkaat näkevät selkeästi perheen seikkana, jonka avulla voi saavuttaa sosiaalisen ideaalin. Se, että he ovat olleet pitkään perheettömiä, on johtanut epäonnistumisen ja

huonommuuden tunteisiin, sillä haluttuja sosiaalisia ideaaleja ei ole kyetty täyttämään. Mutta kun perheen perustamiseen avautuu mahdollisuus, pitävät asukkaat itsestään selvänä, että tuohon tilaisuuteen myös tartutaan. Ideaalia toista edustaa tässä tapauksessa yhteiskunta, jonka keskiöön kuuluminen tuntuu asukkaille olevan äärimmäisen tärkeää. Hehän kokevat pudonneensa kelkasta eli päätyneensä syrjäytetyiksi, yhteiskunnan hylkiöiksi ja yhtenä merkittävänä syynä tälle putoamiselle pidetään perheettömyyttä. Ideaalin toisen katseen alla perheettömät eivät kuulu osaksi sitä normia, jolla sosiaaliset odotukset täytetään. Häpeä toimii teoksessa nimenomaan niin, että se valtaa itsen. Se lamaannuttaa lähiön asukkaat, mikä näkyy siinä, miten vahvasti nämä etsivät merkitystä elämälleen perheestä, päästäkseen häpeän tunteesta eroon. Perheen tärkeyden voidaan nähdä muodostuvan siitä, että se on asukkaille ainut mahdollinen nousun lähde.

Maallisten laulujen ”Laulu lipunneulojista” -tekstin työläisten muodostama ajatus perheestä on varsin erilainen kuin *Lahjakas Anu Lovack* -teoksessa. Työläistytöt eivät pyri perinteisen ydinperheen, eivätkä minkäänlaisen muunkaan tavanomaisen perhemallin muodostamiseen. He keskittyvät sen sijaan taisteluun ohranaa vastaan.

”Laulu lipunneulojista” -tekstissä korostuu tietynlaisen minuuden tuottaminen tunteiden avulla, mutta ennen kaikkea siinä tuotetaan ryhmiä ja ryhmäidentiteettejä. Rajoja vedetään saman ideologian ja eri ideologian jakavien ryhmien välille. *Lahjakas Anu Lovack* -teoksessa kamppailua käydään enemmän yksilötasolla. Lähiön pienessä piirissä, jossa asukkaat tuntevat elämänsä pysähtyneeksi ja toivottomaksi, Anu Lovack muodostuu lähes idealisoiduksi hahmoksi, jonka katsotaan voivan kääntää lähiöasukkaiden elämä päällelleen.

Yksi merkittävin ero teosten välillä on siinä, että ”Laulu lipunneulojista” -tekstissä hallitsevan yhteiskunnallisen ryhmän ideaalit kyseenalaistetaan ja pyritään kumoamaan samalla, kun luodaan tilalle omat, työläisperheen jakamat ideaalit ja muuttamaan vallitsevaa yhteiskuntajärjestystä niiden avulla, kun taas *Lahjakkaassa Anu Lovackissa* vallitsevat ideaalit otetaan annettuina ja kyseenalaistamatta, samalla vahvistaen niitä.

Lahjakkaassa Anu Lovackissa Auliksella on selkeästi jonkinlainen käsitys siitä, millainen on hyvä isä ja tätä käsitystä hän pyrkii hyödyntämään omalla kohdallaan. Aulis pyrkii kertomaan isyydestään lähes jokaiselle vastaantulijalle:

– Voi saatana tätä pentua! nuori nainen kiljahti epätoivonpuuskassaan. Hänen jaloissaan kolisi keskioletkuorma, ja narun päässä istui lapsi pulkassa. – Meni ja varasti lakritsaa! (...) Intouduin niin, että halusin

naista. Lapsen äitiä. Tuppisuu parahti välittömästi katkeraan itkuun. Nainen riensi lohduttamaan lasta. Kun lapsi lopetti huutonsa, ja minä sain äitiin jälleen kontaktin, kerroin että tapahtuipa vuosia sitten semmoistakin että *minun tyttäreni*, Anu Lovack, nappasi kerran kaupassa kokonaisen suklaarasian. Hän oli silloin neljävuotias. – Sellaisia nuo meidän lapset ovat, minä sanoin. – Ole siis huoletti. Ei mitään hätää. Varastelustaan huolimatta tyttäreni aloittaa pian yliopisto-opinnot. (LAL 105–106) (Kursiivi alkuperäinen)

Huomionarvoista on, että nimenomaan Auloksen oma isyys (tai vanhemmuus ylipäättään) vaikuttaa olevan tälle tärkeintä, ei niinkään Anu Lovack itse.

Edellisessäkin katkelmassa Aulis keskittää huomionsa ennen kaikkea äitiin sen sijaan, että keskittyisi lapseen. Lapsi on ikään kuin pelkkä taustatekijä ja väline, jonka varjolla Aulis pääsee puhumaan vanhemmuudesta. Kun lapsi lakkaa huutamasta, Aulis pystyy jälleen ottamaan äitiin kontaktia. Lapsen itku on sivuseikka, sillä kontaktin saaminen äitiin on huomattavasti tähdellisempää.

Auloksen halu kiinnittää huomiota ennen kaikkea omaan vanhemmuuteensa korostuu myös tavassa, jolla tämä toteaa ”*minun tyttäreni*” (LAL 105) sen sijaan, että toteaisi vain ”tyttäreni”. Kursiivit korostavat myös, miten tärkeää Aulikselle on painottaa nimenomaan omaa suhdettaan Anu Lovackiin sen sijaan, että puhuisi Lovackista itsestään. Tästä kielii lisäksi toteamus ”sellaisia nuo meidän lapset ovat” (LAL 106). Toteamatta, että lapset ylipäättään olisivat tietynlaisia, Aulis korostaa, että nimenomaan ”meidän” lapset ovat samankaltaisia, tehden omistusmuodolla selväksi, että lapset kuuluvat jollekulle ja ovat siksi eräänlainen heijastus vanhemmista itsestään. Aulis myös tähdentää, että hänen ”tyttärensä aloittaa pian yliopisto-opinnot” ”varastelustaan huolimatta” (LAL 106), ylpeillen näin Anu Lovackin saavutuksilla (jotka eivät teoksessa näyttäytytä täysin todenmukaisilta) ja käyttäen näitä (liioiteltuja) saavutuksia hyväkseen, antaakseen itsestään edustavan, hyvän isän kuvan. Tarina suklaarasian varastelusta on myös siinä mielessä tekaistua, että Aulis ei ole tiennyt vielä olevansa Lovackin isä tämän ollessa nelivuotias. Se, onko koko varasteluepisodia ylipäättään tapahtunut, jää teoksessa pimentoon. Auloksen toimintaa voi luonnehtia performatiiviseksi. Performatiivisuus on olennainen käsite, kun tutkitaan, millä tavoin identiteettiä tuotetaan.

Performatiivisuudesta puhuttaessa ei voida ohittaa J.L. Austinin teosta *How to do things with words* (1962b), sillä se on toiminut pohjana puheaktiteorian syntymiselle. Austin esittää moninaisia tutkimusalueita kiinnostaneita kysymyksiä: Milloin jonkin sanominen on jonkin tekemistä? Ja miten jonkin sanominen on jonkin tekemistä? Performatiivisuus käsitteenä on kuitenkin laventumassa. Se sekoittuu esimerkiksi taiteellisen performanssin kanssa. Performatiivisuudesta on tullut

olennainen osa esimerkiksi pyrittäessä ymmärtämään, miten erilaiset identiteettikategoriat rakentuvat. Esiin on noussut myös kielen monimerkityksellisyys; kielellinen toiminta merkitsee usein monen asian tekemistä samanaikaisesti. (Rojola & Laitinen 1998, 7; ks. Austin 1962b.)

Maaailmaa tuotetaan kielellisesti esittämällä ja nämä kielelliset teot ovat performansseja monessakin mielessä. Kielellisellä toiminnalla on myös ei-verbaalinen puoli, johon kuuluvat sellaiset asiat kuin intonaatio, eleet, katsominen, kuunteleminen ja tulkitseminen. Nämä kaikki toimivat merkityksenantajina. Performatiivisuuden käsitteellä on laaja merkitys, mutta se voidaan nähdä muun muassa kielellisenä toimintana tekoja, todellisuutta ja identiteettejä synnyttävänä toimintana. Kielellinen toiminta voi olla tietoista, tarkoituksellista ja eksplikoitua, mutta performanssissa voidaan myös piilevämmillä ja tiedostamattomimmilla tavoilla luoda merkityksiä. (Rojola & Laitinen 1998, 8.)

J.L. Austinin mukaan läheskään kaikkia arkikielen lauseita ei käytetä ilmaisemaan tosia tai epätosia väitteitä. Hän nimittää ”onnistuneisuusehdoiksi” sellaisia kielellisiä esityksiä, joilla on performatiivinen voima, joka on kuitenkin mahdollinen ainoastaan tietyissä tilanteissa ja tietyin kulttuurisin ehdoin. Tulee olla olemassa jokin oikein suoritettu konventionaalinen käytäntö, siihen otolliset olosuhteet ja osallistujat. Lisäksi puhujalla pitää olla vilpittömät aikomukset. Austinilaisessa käsityksessä performatiivisuus otetaan siis vakavasti. Se pohjautuu tietynlaiseen usein toistuvaan ja muotoihin kiteytyneeseen tilanteeseen. Toisin sanoen rituaaleihin, seremonioihin, instituutioihin, joissa yksiselitteisesti toistuvat tietyt kielelliset tapahtumat kuten kastamiset, vihkimiset, varoittamiset, tuomitsemiset, julistamiset ja niin edelleen. Kaikilla tilanteeseen osallistujilla on oma asemansa. Puhujalla on valta ja vastuu siitä, mitä hän sanoo. Kuulijat puolestaan hiljaisesti hyväksyvät tämän.¹⁷ (Rojola & Laitinen 1998, 9; ks. Austin 1962b.)

Austinin teoriaan kuului olennaisesti myös puheaktien eli puhetoimintojen käsite. Jokainen lausuma pitää samaan aikaan sisällään kolmea toimintaa: sellaisen lauseen sanomista, jolla on asiasisältö (lokutiivinen akti), lauseella ilmaistua väitettä, tarjousta, lupaus tai muuta toimintaa, joka toteutuu lausuman tavanomaisen voiman avulla (illokutiivinen akti) ja lauseen ilmaisemisen aiheuttamia tyypillisiä

¹⁷ Loppujen lopuksi Austin alkoi tarkastella performatiivisuutta oikeastaan kaikkien ilmausten ominaisuutena. Esimerkiksi sana ”koira” yksinään voi toimia varoituksena. Kieli voi käytännössä aina olla performatiivista. (Rojola & Laitinen 1998, 10.)

vaikutuksia (perlokutiivinen akti). Austin korosti sitä, että onnistuakseen performatiivisella puheaktilla on oltava konventioon perustuva konteksti. (Rojola & Laitinen 1998, 10, 17; ks. Austin 1962b.)

Filosofi Jacques Derrida kyseenalaisti tämän ajatuksen. Derridan mukaan puheaktin toistamisen mahdollisuus on huomattavasti merkittävämpää kuin se, onko puhuja vakavissaan ja konteksti oikea. Derrida näkee, että valta on peräisin puhumisen sitaationalisesta voimasta eli toistettavuudesta, jolle puheaktin koko auktoriteettisuus pohjaa. Valta liittyy tässä toistettuihin ja jäljiteltyihin vallan diskursiivisiin eleisiin. Performatiivin onnistuminen ei siis ole riippuvainen vain intentiosta. Sen luovat toiminnassa läsnä olevat menneet toiminnat. Performatiivi toimii konventioiden kautta, mutta myös peittämällä oman konventionaalisuutensa. (Rojola & Laitinen 1998, 17, 20–21; ks. Derrida 1972, 1982.)

Aulis luo kielellisellä performatiivisuudella omaa ideaali-isän identiteettiään eli performoi isyyttään paitsi keskustelussaan kohtaamansa äidin kanssa myös asioidessaan pankissa:

Kerroin kahdellekin pankkivirkailijalle – ystävälliselle naiselle sekä nuorelle miesvirkailijalle – että minun pitäisi lähettää tililtäni rahaa tyttärelleni joka oli ensimmäisellä ulkomaanmatkallaan Berliinissä. Voivottelin tilannetta. Tyttö oli lähtenyt matkalle suurin elkein, ja nyt hän oli tulossa maitojunalla takaisin isin luokse. Sain osakseni valtaisaan sympatiaa. (LAL 130)

Auloksen voivotteleva kertomus Anu Lovackin lähdöstä maailmalle suurin elkein ja maitojunalla ”isin luokse” (LAL 130) palaamisesta ei ole täysin todenmukainen. Anu Lovackin lähtöä itsessään ei teoksessa kuvata, mutta Auloksen kiinnostus hänen ensimmäiseen postikorttiinsa on vähintäänkin nuivaa, eikä Aulis edes ole selvillä siitä, missä Lovack on ennen postikortin saapumista:

– Päästä minut sisälle, Aaron Sinkkonen yritti vetää oven auki. – Ei onnistu, minä sanoin. – Mutta Aulis hyvä, etkö käsitä että asia on tärkeä? – Siis mikä asia? – Se että Anu Lovack on lähettänyt Ravintola Lankkuun sellaisen postikortin. On ilmiselvää, että tyttö on kiinnostunut siitä kuka on hänen biologinen isänsä, Aaron sanoi. – Roskaa, minä sanoin. – Eikä ole. Ketä hän kutsuu isäkseen? Aaron huohotti. – Nyt riittää, sanoin ja yritin vetää oven kiinni. (LAL 7–8)

(...)

Postikortti oli saapunut Berliinistä edellisenä päivänä. Postileimasta päätellen se oli ollut matkalla alle viikon, kortin kuvapuoli esitti Berliinin muuria ja vastaanottajaksi oli osoitettu isä. Miksi ihmeessä Anu Lovack oli lähettänyt Ravintola Lankkuun sellaisen postikortin?

Asia tuntui minusta aivan käsittämättömältä. Join suomiviinaa. Sitten menin lepäämään. (LAL 11)

Paitsi ettei Aulis usko Aaron Sinkkosta eikä ole halukas keskustelemaan tämän kanssa, Aulis ei myöskään pane toimeksi varmistettuaan asian Luelta. Sen sijaan hän jatkaa juomista ja lepäämistä. Tämä kertoo, että Aulis nimenomaan puheillaan luo todellisuutta, jossa on isä Anu Lovackille ja samalla rakentaa oman identiteettinsä isänä.

Ylipäätään Auloksen ainoa todiste siitä, että on Auloksen isä, on Soilin sana, joka puolestaan perustuu Anu Lovack vanhemman kertomukseen:

Minä Soili Lund kerron teille tänään, että Aulis on myös Anu Lovackin biologinen isä. Älkääkä epäilkö sanojani, sillä takaan, että äiti kertoi tämän minulle – parhaalle ystävättärelleen – heti kun tajusi olevansa raskaana. (LAL 100)

Tästä hapuilevasta tarinan yhdeltä toiselle liikkumisesta huolimatta Aulis päättää uskoa olevansa Anu Lovack nuoremman isä ottamatta sen kummemmin selvää Soilin sanan paikkansapitävyydestä.

Auloksen toive nähdä nimenomaan itsensä isänä sen sijaan, että tahtois täysin vilpittömästi huolehtia Anu Lovackista korostuu myös tämän kuultua, ettei olekaan Anu Lovackin isä:

– Ei hän [Anu Lovack] sanonut mitään. Mutta olen varma, ettei hän tule valitsemaan Marianne. Aulis hyvä. Sinä et ole Anu Lovackin biologinen isä, mutta uskon, että rakas lemmikkimme muuttaa silti asumaan juuri meidän kommuuniimme. – Painu helvettiin. Suljin puhelimen. Itkin. Sammuin jälleen. (LAL 164)

Sillä, muuttaako Anu Lovack asumaan siihen ”kommuuniin”, jota Aulis on alun perin suunnitellut itselleen ja Soilille ja johon on myöhemmin tarjonnut myös Aaron Sinkkoselle paikkaa, ei ole suurtakaan merkitystä, koska Aulis ei olekaan Lovackin biologinen isä. Kun ideaalikuva perheestä ja isyydestä on viety Aulikselta, loppuvat ajatukset siitä, ettei ”ketään jätetä yksin”, mikä on aikaisemmin ollut Aulikselle elintärkeää. Kun ideaaliperhepakka hajoaa, hajoavat myös Auloksen ylpeyden tunteet, mikä johtaa siihen, että tämä palaa päihteidenkäyttöön, ”itkee” ja ”sammuu jälleen”.

Kun Aulikselle ja muille lähiön asukkaille on valjennut, ettei Aulis olekaan Anu Lovackin isä, kokoontuvat Aulis ja Soili puhumaan tilanteesta: ”– Asia on sitten siinä, minä [Aulis] sanoin. – Asia on miten se on, Soilikin sanoi, eikä hänenkään murheellaan tuntunut olevan mitään rajoja.” (LAL 174) Vaikka molemmat

murehtivat tilannetta, toteavat he kuitenkin lopuksi, että Anu Lovack on heille tärkeä joka tapauksessa:

– Epäiletkö, että tyttö on hieman huijannut meitä? – Ilman muuta. Mutta eihän sillä ole loppujen lopuksi mitään merkitystä? Soili naurahti surullisena. – Olet oikeassa, minä myönsin. – Anu Lovack on meille rakas joka tapauksessa. Ainakin minä, hänen kummitätinsä, tulen rakastamaan häntä ikuisesti vaikka hän tekisi mitä. – Ymmärrän. Niin minäkin rakastan häntä. Todella. Aina ja ikuisesti. (LAL 175)

Vaikka asukkaat lopulta ymmärtävät, että Anu Lovack on huijannut heiltä rahaa koko ajan, ovat he silti valmiita antamaan tälle anteeksi, koska rakastavat tätä kaikesta huolimatta. Voimakkaat tunteet eivät siis täysin liity pelkkään ajatukseen perheestä vaan asukkaat ovat myös kiintyneitä Anu Lovackiin henkilönä. Toivo katoaa kuitenkin jälleen asukkaiden elämästä: ”Olin uuvuttanut itseni kummalliseen apatiaan. Olin lamaantunut. (...) Toivotonta.” (LAL 176)

Ydinperheen voidaan ajatella syntyneen rajaamalla yhteisöllisyyttä. Näin yhteisöllisyyden ja ydinperhekäsityksen välille rakentui ristiriita. Alusta lähtien ydinperhe käsitettiin orgaanisena, mutta selvärajaisena soluna. Elämänilmiöiden tuli syntyä ydinperheen keskiössä, joka edusti yhteiskunnan elinvoimaa. Perinteisen yhteisöllisyyden piirteiden siirtämistä ydinperheeseen ei siis voida pitää toteutuskelpoisena. (Yesilova 2009, 95.)

Perheen puolestapuhujat nähdään usein konservatiiveina, kun taas yksilöllisyyttä painottavat liberaaleina. Anu Pylkkäsen mukaan yksilökeskeisessä (eli liberaalissa) traditiossa keskitytään yksilöiden kykyyn tehdä itsenäisiä moraalisia valintoja. Yhteisökeskeisessä ajatusmallissa korostetaan perheen luontaisia merkityksiä ja yhteisön keskeistä merkitystä yksilölle. Liberaalissa mallissa arvojen lähtökohtana on siis vapaus. Konservatiivisessa taas luonto eli ominaisuudet tai sosiaaliset yhteisöt, jotka nähdään luontaisina. (Yesilova 2009, 130; ks. Pylkkänen 2008.)

Tällaisista tekijöistä syntyvät myös *Lahjakkaan Anu Lovackin* ja *Maallisten laulujen* tekstien perhekäsitykseen liittyvät erot. ”Laulu lipunneulojista” -tekstissä juuri yhteisöllisyys on merkittävää, sillä se on riittävä tekijä perheen muodostumiselle. Perhe tarkoittaa jotakin, jonka yhtenäisyyttä ei selitä luonto ja biologia vaan joka syntyy jaetun aatteen ja sen sytyttämien tunteiden kautta. *Lahjakkaassa Anu Lovackissa* esiintyvä ydinperheajatus puolestaan nimenomaan rajaa yhteisöllisyyttä. Perhe rajautuu luontaisesti niihin, jotka ovat biologista sukua toisilleen, rajaten ulkopuolelleen muut. Perhekäsitys ei siis ole vapaa vaan varsin inklusiivinen.

”Laulu lipunneulojista” -tekstissä subjektit (sekä työläissisarot että porvarit) tulevat kollektiiveiksi ylpeyden tunteen kautta, jonka he jakavat yhteisestä aatteestaan. He siis jakavat ylpeytensä. Yhteisöllisyys myös synnyttää ylpeyttä. *Lahjakas Anu Lovack* -teoksessa puolestaan lähiöyhteisön kollektiivisuus syntyy häpeän tunteesta, jonka polttoaineena toimii ajatus kykenemättömyydestä vastata yhteiskunnan vaatimaan sosiaaliseen ideaaliin, mikä johtaa kuulumattomuuden tunteeseen. Ylpeyden aiheena nähdystä perheestä sen sijaan tulee kiistakapula. Lähiön asukkaat siis yhdistyvät häpeän tunteella, mutta erottautuvat ylpeyden tunteella. ”Laulu lipunneulojista” -tekstissä tärkeintä on kuulua aatekollektiivin ja samalla myös luokkaperheeseen, kun taas *Lahjakas Anu Lovack* -teoksessa itsessään perheeseen kuulumisella ei ole niinkään suurta merkitystä, vaan merkittävintä on muodostua perheidyllin myötä osaksi yhteiskuntaa.

3. KUULUMINEN JA PELKO KUULUMATTOMUUDESTA

Sekä *Lahjakkaassa Anu Lovackissa* että *Maallisissa lauluissa* korostuu kuulumisen tunteen tärkeys – oli kyse sitten kuulumisesta perheeseen, yhteiskuntaan tai aatteelliseen liikkeeseen. Tässä luvussa keskityn käsittelemään kuulumisen tunnetta suhteessa kansakuntaan. Kuulumisen tunne on tutkimieni teosten henkilöihahmoille ensisijaisen tärkeää, mutta se ei ole itsestäänselvyys. Tämä näkyy varsinkin *Lahjakkaassa Anu Lovackissa*, jossa henkilöihahmot kokevat itsensä pitkälti yhteiskunnan ulkopuolisiksi. Sen vuoksi he pyrkivätkin kaikin keinoin osaksi jotakin sellaista, johon kaikilla ei ole pääsyä. Tällaisena kohteena he näkevät kansakunnan. Maallisten laulujen kohdalla sen sijaan voi kysyä, millainen rooli on kansakunnalla ja siihen kuulumisella yhteiskunnassa, jossa aate nousee kaiken yläpuolelle? Kansakuntaan liittyvät aspektit ovat myös merkittäviä tunteiden katalysaattoreita teoksissa, mikä tekee aiheesta työni kannalta tärkeän.

3.1. Kansakunta vai globaali kansa?

Toisessa luvussa totesin, että vihan ja rakkauden tunteet ovat *Lahjakkaassa Anu Lovackissa* voimakkaasti läsnä siinä, miten lähiön asukkaiden kamppailussa perhesubjektiudesta. Vihan tunne nousee tämän lisäksi teoksessa esiin siinä, miten lähiön asukkaat suhtautuvat niihin, joita pitävät ”ulkomaalaistaustaisina”.

Esimerkiksi Aulis kohtelee Ravintola Lankun omistavaa, vietnamilaistaustaista

Luetta, varsin eri tavoin kuin muita lähiössä asuvia henkilöihahmoja:

Kyselin Luelta, selkokielellä, oliko baarissa kenties muuta puhdetyötä. (...) Lue sönkötti kaikki hyvä, kaikki hyvä. En koskaan ymmärtänyt sanaakaan siitä, mitä tämä vietnamilainen puhui jos lause venyi kahta sanaa pidemmäksi, enkä ollut ikinä tajunnut ainakaan sitä, miksi mies oli tuonut perheensä Suomeen. (LAL 61)

Aulis tuo esiin kerronnassaan sitä, että Lue on tämän mielestä ennen kaikkea ”vietnamilainen”. Kansalaisuudesta tulee siis Luen koko henkilöä määrittävä ominaisuus – varsin negatiivisessa mielessä. Aulis pyrkii korostamaan, että Luen puheesta ei voi saada selvää, koska tämä ei Auloksen silmissä ole suomalainen. Hän näkee myös ongelmallisena sen, että Lue on tuonut perheensä Suomeen. Luen todellista kansalaisuutta ei teoksessa kerrota vaan asiaa käsitellään ainoastaan Auloksen spekulatioiden kautta, mutta Aulis kokee selkeästi olevansa aito suomalainen ja siten oikeutettu määrittelemään sen, milloin ja kenellä on oikeus Suomeen tulla ja Suomessa asua.

Sama ilmiö toistuu myös keskusteluissa, joita lähiön asukkaat käyvät Anu Lovackin kumppanista:

Entä poikaystävä? Kukaan ei tiennyt vielääkään hänestä mitään. Aaron Sinkkosen käsityksen mukaan poikaystävä oli neekeri. – Minä uskon, että poikaystävä on varastanut puhelimen, ja Anu Lovack haluaa jostain syystä suojella häntä. Olen aivan varma, että neekeri on rikollinen, Aaron sanoi. (LAL 87)

[...]

Poika puhuu saksaa. Olen varma että hän on neekeri. Sairas neekeripoika. (LAL 120)

[...]

Entä neekeri sitten? Hänestä en halunnut kuulla enää ikinä sanaakaan. en tulisi suostumaan moisiin höpinöihin, että nekeripoika muuttaisi Suomeen ja nuoret *muodostaisivat avioliiton tai jopa avioliiton* jollaista he olivat muka suunnitelleet. (...) Ulkomaalaiset olivat ovelia. Täydellisen arvaamattomia. (LAL 127–128)

Tekstissä esiintyy Sara Ahmedin käsittelemä valkoiseen nationalismiin ja viharetoriikkaan liittyvä ilmiö, jota käsittelin jo luvussa 2. Ilmiössä kuvitellut toiset pyrkivät varastamaan jotakin, jonka ei nähdä kuuluvan heille (esimerkiksi työn, turvallisuudentunteen tai varakkuuden). Lisäksi kuviteltujen toisten ajatellaan pyrkivän ottamaan itselleen subjektin paikan. Näiden toisten läsnäolo nähdään uhkana rakkauden objektille.

Lahjakas Anu Lovack -teoksen lähiöasukkaiden keskuudessa kyse on ennen kaikkea Anu Lovackin turvallisuudesta. Asukkaat näkevät kansakuntaan kuulumattomat ”rikollisina” (LAL 87), ”ovelina” ja ”täydellisen arvaamattomina” (LAL 128) eli Anu Lovackin turvallisuutta uhkaavina. Aulis ei suostu millään tasolla hyväksymään ajatusta, että Lovackin poikaystävä muuttaisi tämän mukana Suomeen ja muodostaisi Lovackin kanssa avo- tai avioliiton. Ulkomaalaisen poikaystävän tunkeutumista kansakunnan tilaan ei missään tapauksessa sallita. Anu Lovackin ja tämän poikaystävän välille vedetään selkeä raja, jossa Lovack kuuluu kansakuntaan mutta poikaystävä ei. Kyseinen raja muodostetaan halveksunnan ja vihan tunteilla, joista kielivät paitsi negatiiviset kuvaukset poikaystävän luonteesta, myös herjaavat nimitykset, kuten ”nekeripoika” (LAL 120). Vihan tunteella on myös tässä tapauksessa käänttöpuolena rakkauden ja ylpeyden tunteet. Rakkaus ja ylpeys Anu Lovackista ja omasta kansakunnasta herättää vihan tunteen, joka kohdistuu ”vieraaseen”, jonka nähdään uhkaavan rakkauden ja ylpeyden kohteita.

Tavassa, jolla lähiön asukkaat kohtelevat Lueta, nousee esiin myös kielen merkitys. Aulis arvostelee Luen suomen kielen taitoa, todeten tämän ”sönköttävän” (LAL 61). Samalla hän vetää rajaa itsensä ja Luen välille; hän hallitsee suomen kielen ja siksi on oikeutettu osaksi kansakuntaa, toisin kuin Lue, jolle täytyy puhua ”selkokielellä” (LAL 61) ja jonka puhetta ei ymmärrä. Viha ja halveksunta välittyvät paitsi tästä arvostelusta, myös siitä, miten Aulis on valmis ajamaan Luen perheineen pois Suomesta, takaisin Vietnamiin.

Beverley Skeggs (2014, 107–108) on todennut, että identiteettipolitiikan yhteydessä viljelty ”taantumuksellinen diskurssi” pyrkii alkuperän nimeämiseen niin, että tiettyjen ihmisten oletetaan olevan paikallaan, kun taas toiset nähdään liikkuvina. Identiteettipolitiikkaa siis hyödynnetään ihmisten paikalleen asettamiseen. Skeggs käyttää tästä esimerkkinä rassistiseksi nimeämäänsä diskurssia, jonka keskiössä on mustille vähemmistöille kohdistettu ”Mistäs maasta sinä tulet?” -kysymys. Tämä on osa laajempaa ilmiötä, jossa tietyt henkilöt asemoidaan tiettyyn tilaan Kyseinen paikoilleen asettamisen prosessi voidaan liittää myös siirtolaisiin. Siirtolaiset halutaan tunnistaa nimenomaan paikan kautta ja heidät pakotetaankin omaksumaan kiinteä identiteetti, josta käy ilmi heidän alkuperänsä. Heidät siis pakotetaan omaksumaan tietty identiteetti, riippumatta siitä, miten he itse kokevat ja ymmärtävät oman tilanteensa.

Skeggs (2014, 107–125) puhuu luokittamisen prosessista seuraavasti:

Itsen hallinnan ja vastuullisuuden ulkopuolelle suljetaan tietyt ryhmät, joilta evätään kuulumisen ja osallistumisen mahdollisuus tekemällä oletuksia niiden omasta suhtautumisesta tietynlaiseen toimijuuteen, joka ei kuitenkaan ole näiden ryhmien ulottuvilla. (Skeggs 2014, 124–125.)

Tämä luokittamisen prosessin yksi keskeisistä ajatuksista pätee erinomaisesti myös eri etnisten taustojen omaavien ulossulkemiseen. Loppujen lopuksi on aina kyse minuuden ja subjektiuden rakentamisesta. Liikkuvalla subjektilla on mahdollisuus tuottaa itsensä, mutta samalla se objektoi tietyt henkilöt, joilla ei ole samanlaista pääsyä resursseihin kuin itse subjekteilla. Liittämällä tiettyjä ominaisuuksia tiettyihin oletettuihin identiteetteihin, voidaan samalla asettaa tietyt ryhmät paikoilleen ja sallia toisten ryhmien liikkuvuus. Kyse on siis ”pakotetusta identiteetistä”.

Pakotettua identiteettiä myös lähiön asukkaat syöttävät Luelle. Asukkaat asemoivat Luen paikoilleen, eväten häneltä mahdollisuuden liikkua sen identiteetin ulkopuolelle, minkä lähiön asukkaat ovat hänelle luoneet. Lue sijoitetaan nimenomaan siihen paikkaan, josta hän tulee. Kyseinen prosessi näkyy varsinkin siinä, miten Aulis ihmettelee sitä, ettei Lue ole perheineen vielä palannut takaisin

Vietnamiin. Lue määritellään siis alkuperän ja paikan kautta: koska hän on alun perin vietnamilainen, hänen kuuluu asua Vietnamissa, eikä hänen identiteettinsä voi olla muu kuin vietnamilainen. Hänelle on siis annettu identiteetti sen sijaan, että hän saisi itse vapaasti määritellä sen. Hänellä ei ole kuulumisen, osallistumisen tai toimijuuden mahdollisuutta, eikä hänelle liioin anneta mahdollisuutta tuntea ylpeyttä omasta kansallisesta identiteetistään vaan hänet saatetaan sen vuoksi häpeään. Samalla on kyse myös väärintunnistamisesta Skeggsin tarkoittamassa mielessä. Sosiaalisessa arvoasteikossa alempana oleviin kirjataan tiettyjä ominaisuuksia ja heidät näin luokitetaan. Toisin sanoen, heidät väärintunnistetaan tiettyjen ominaisuuksien kantajiksi heidän henkilöitynsä vuoksi. Tätä väärintunnistamista hyödyntäen lähiön asukkaat voivat etuoikeuttaa oman asemansa ja valtansa kansakunnan ulkopuolisina pidettyihin nähden.

Huomiota herättävää tässä on se, että lähiön asukkaat on luokittamisen prosessissa asetettu ylhäältä päin ja valta-asemia hyödyntämällä aloilleen ja tiettyyn asemaan. Lisäksi heihin on liitetty tietynlaisia ominaisuuksia, kuten moraalittomuus ja heidän harjoittamansa kulttuuri on leimattu ”vääränlaiseksi”. Tästä huolimatta he eivät kuitenkaan tunnista tekevänsä juuri samaa Luelle ja Abille. He nimenomaan kirjaavat näihin ruumiin perusteella tietynlaisia (negatiivisia) ominaisuuksia, arvottavat näitä ja asemoivat heidät paikalleen, ”vääränlaisiksi” ja sulkevat heidät ulos. Toisin sanoen he tekevät juuri samaa kuin heille itsellekin tehdään ja ruokkivat luokittelun systeemiä.

Tämä luokittamisen tapa on samalla myös lähiön asukkaiden harvoja tapoja rakentaa omaa minuuttaan. Koska heidät on luokittelujen systeemissä asetettu paikoilleen, staattisiksi ja asemoitu tiettyyn tilaan, on lähiön asukkaista muodostettu massaa, jolta on samalla evätty mahdollisuus yksilöllisyyteen ja minuuden tuottamiseen. Siitä syystä, että asukkaat eivät kykene yhteiskuntaluokkien symbolisessa kamppailussa rakentamaan omaa minuuttaan, he pyrkivätkin rakentamaan sitä kansakunnan metaforisessa tilassa, sijoittamalla itsensä kansakunnan keskiöön ja sulkemalla siitä tiettyjä henkilöitä ulos. Näin lähiöasukkaat legitimoivat omaa valtaansa kansakunnan tilassa ja rakentavat omaa, kansakunnan jäsenyyteen perustuvaa minuuttaan ja haalivat itselleen tällä kentällä toimijaposition, joka heiltä on riistetty yhteiskuntaluokkien kamppailussa. Lähiön asukkailla on hyvin vähän erilaisia pääomia, mutta heillä on tiettyyn pisteeseen saakka kansallista kulttuurista pääomaa, jonka avulla he voivat tunnustaa tai jättää tunnustamatta tietyt ryhmät oikeutetuksi kansakunnan jäsenyyteen. Tätä pääomaansa lähiönyhteisön

jäsenet hyödyntävät merkittävästi, nimenomaan jättäen tunnustamatta Luen ja Abin oikeutuksen kansakunnan jäsenyyteen.

Sanaan ”nationalismi” liitetään varsinkin nykyisin lähes yksinomaan piirteitä toiseuden pelosta ja vihasta. Näitä tunteita ja potentiaalisena seurauksena syntyvää toimintaa ei missään nimessä voida eikä pidä sivuuttaa, mutta on olennaista ottaa huomioon myös, että kansakunnat herättävät hyvin usein suurta ja ajoittain myös uhrautuvaisuuteen taipuvaista rakkautta. (Anderson 2007, 201.) John Hutchinson ja Anthony D. Smith näkevät, että etnisiksi määriteltyjen ryhmien yhteenkuuluvuutta ylläpitää enemmän tai vähemmän kuusi ominaisuutta: nimi, joka identifioi ryhmäläiset kuuluviksi ”sisäpiiriin”, usko siitä, että ryhmää yhdistää sama alkuperä, jaetut historialliset muistot, jaettu kulttuuri, ajatus yhteydestä alkuperämaahan (symbolinen) sekä koettu solidaarisuuden tunne omaa etnistä ryhmää kohtaa – ainakin joissain määrin. Etninen identiteetti rakentuu aina ”me ja muut” - vastakkainasettelulle. (Koli 1998, 216–221; ks. Hutchinson & Smith 1996.)

Etniselle ryhmälle on ominaista tuntea yhteenkuuluvaisuutta ja samankaltaisuutta niin, että se näkee kuitenkin selkeän eron muihin ryhmiin. Tämä on siinä mielessä kiinnostavaa, että vaikka ryhmä kokee olevansa ainutkertainen – eli erilainen kuin muut ryhmät – eroavat sen jäsenet kuitenkin toisistaan. Etnisyydellä ei ole ainoastaan objektiivista ja subjektiivista sisältöä. Etnisen toimijuuden rinnalla toimii aina myös poliittinen, uskonnollinen, luokka- ja sukupuolisidonnainen ”minä”. (Koli 1998, 222; ks. Wolf-Knuts 1995, 15.)

Usko siitä, että ryhmä on samaa alkuperää ja jakaa yhteisen kulttuurin, on myös lähiön asukkailla. Lähiön asukkaiden keskuudessa tämä tarkoittaa ennen kaikkea jaettua kieltä ja ihonväriä, sillä asukkaat selkeästi vieroksuvat niitä toimijoita, jotka puhuvat näiden mielestä ”väärin” ja/tai eivät ole valkoihoisia: ”Lue sönkötti kaikki hyvä, kaikki hyvä. En koskaan ymmärtänyt sanaakaan siitä, mitä tämä vietnamilainen puhui jos lause venyi kahta sanaa pidemmäksi (...).” (LAL 61)

Kansakuntaan kuulumisen ajatus korostuu varsinkin tavassa, jolla lähiöasukkaat kohtelevat Lueta. Aulis arvostelee Luen suomen kielen taitoa. Samalla hän vetää rajaa itsensä ja Luen välille; hän hallitsee suomen kielen ja siksi on oikeutettu osaksi kansakuntaa, toisin kuin Lue, jolle täytyy puhua ”selkokielellä” ja jonka puhetta ei ymmärrä. Aulis tekee tällaisella ajattelutavalla ja käytöksellä selväksi, että yhteinen alkuperä ja tiettyyn kulttuuriin kuuluminen edellyttää yhteistä kieltä. Lähiön asukkaat erottuvat toisistaan monilla tavoin, mutta kokevat silti suomen kielen olevan suomalaisuuden ja näin yhteisen alkuperän merkki. Koska Lue

puhuu suomea eri tavalla, tämä on automaattisesti ”vietnamilainen” ja täten ulkopuolelle jätetty.

Ajatukseen jaetusta alkuperästä liittyy olennaisesti lähiöasukkaiden mielestä myös ihonväri:

– Poikaystävä on nimittäin sairas, Robert sanoi ja pyyhki vielä itkusta märkiä kasvojaan karvalakilla. – Mitä tarkoitat? yllätyin Robertin kommentista aidosti. – En minä tiedä. Mistä minä tiedän enää mistään mitään. Poika puhuu saksaa. Olen varma että hän on neekeri. Sairas neekeripoika. (LAL 120)

Anu Lovack nuoremman poikaystävä on Aaron Sinkkosen käsityksen mukaan tummaihoisen tai kuten teoksessa makaaberisti ilmaistaan ”neekeri” (LAL 120), joka puhuu saksaa. Paitsi että hän ei kielellisesti edusta samaa alkuperäistä ryhmää kuin lähiön asukkaat – mukaan lukien Anu Lovack nuorempi – tämä ei myöskään ihonväritään ole samanlainen. Tai näin asukkaat päättelevät, tietämättä todellisuudessa edes asian oikeaa laitaa.

Ihonväri tuntuu olevan asukkaille varsin tärkeä elementti, kun on kyse siitä, mihin ryhmään ihmiset kuuluvat. Kyse ei siis ole pelkästä alkuperämaasta. Toki asukkaille tuntuu riittävän tieto siitä, että tietty toimija on lähtöisin jostakin muualta kuin Suomesta, jotta tämä voidaan sulkea ”suomalaisten ryhmän” ulkopuolelle. Anu Lovack nuoremman poikaystävänsä potentiaalinen saksalainen alkuperä on jo tarpeeksi suuri syy sille, ettei tämä ole sopivaa seuraa Anu Lovackille, mutta ennen kaikkea syynä nähdään se, että tätä pidetään ”neekerinä” (LAL 120). Synonyymiksi ovelalle ja arvaamattomalle ulkomaalaiselle muodostuu siis tumma ihonväri, sillä tämä ominaisuus liitetään varsin kielteisessä mielessä Lovackin poikaystävänsä pelkästään oletusten ja ennakkoluulojen perusteella.

Kiinnostavaa on, että vaikka asukkaat eivät legitimoisi niiden ihmisten paikkaa yhteiskunnassa, joiden taustan näkevät olevan muualla, Anu Lovack vanhempi muodostaa poikkeuksen: ”En ole varma, mistä hänen sukunsa oli kotoisin, mutta joku oli joskus puhunut, että hänen juurensa olivat Baltian maista, mistä jo toki nimikin antoi viitteitä.” (LAL 45) Baltian maat eivät aseta asukkaiden silmissä toimijaan samanlaiseen ulkopuoliseen asemaan kuin esimerkiksi ei-valkoisia – ainakaan, kun kyseessä on Anu Lovack.

Katariina Mäkinen on artikkelissaan ”Maahanmuuttovastainen internet-aktivismi, uusliberaali ideaalikansalaisuus ja ylijäämäihmiset” (2016) tutkinut Hommaforum-nimiselle nettifoorumille perustetun keskustelupalstan

maahanmuuttovastaista aktivismia. Mäkinen (2016, 256, 258-259) toteaa artikkelissaan muun muassa, että tietyistä siirtolaisryhmistä on tehty karikatyyrihahmoja, joiden harteille kasataan negatiivisia mielikuvia muun muassa moraalittomuudesta. Esimerkiksi laiskuudesta ja tuottamattomuudesta tehdään tiettyjen ihmisryhmien ominaisuuksia ja nämä ihmisryhmät asetetaan yhteiskunnan ulkopuolisiksi. Tällaisessa maahanmuuttovastaisessa retoriikassa tietyt ryhmät suljetaan kunniallisuuden ja tunnustetun kansalaisuuden ulkopuolelle. Uskomuksia moraalista alempiarvoisuudesta ja taloudellisesta hyödyttömyydestä käytetään hyväksi, kun luodaan marginalisoitua ja demonisoitua figuuria, jonka avulla pyritään perustelemaan ja legitimoimaan yhteiskunnallista epäoikeudenmukaisuutta.

Mäkisen (2016, 258, 260) tutkimissa Hommafoorumien keskusteluissa maahanmuuttovastaiset aktivistit eivät kuitenkaan poikkeuksetta vastusta maahanmuuttoa. Vastustuksen kohteina ovat sellaiset ”rodullistetut” ryhmät, jotka nähdään ”hyödyttöminä ja moraalittomina ylijäämäihmisinä”. Ahkeria ja tuottavia ihmisiä sen sijaan halutaan ja toivotaan Suomeen.

Lahjakkaassa Anu Lovackissa poikkeuksen maahanmuuttoon suhtautumisessa muodostaa Anu Lovack (vanhempi). Osittain tähän vaikuttaa se, että hän on valkoihoinen, mutta suurin syy lienee se, että kyseessä on juuri Anu Lovack, joka on selkeästi tehnyt suuren vaikutuksen lähiön asukkaisiin. Sillä, nähdäänkö maahanmuuttaja ahkerana ja tuottavana vai laiskana ja hyödyttömänä, ei siis ole niin suurta merkitystä.

Mäkinen (2016, 261) on todennut artikkelissaan, että uusliberalismin myötä ihannekansalaisen malliksi on muodostunut yritteliäs ja taloudellisesti tuottava yksilö, mikä on vaikuttanut myös maahanmuuttopolitiikkaan ja siihen, millaisia maahanmuuttajia Suomeen halutaan ottaa. Tämä ei *Lahjakkaassa Anu Lovackissa* kuitenkaan koske esimerkiksi Luen henkilöahmoa: ”Mitä he täällä tekivät? Eikö heidän pitäisi painua takaisin Vietnamiin? Eikö sota ollut loppunut jo ennen Luen syntymää?” (LAL 61) Lue omistaa Ravintola Lankun eli hänen tulisi yrittäjäsubjektina nimenomaan edustaa uusliberalistista ideaalikansalaista, joka ei ole tullut Suomeen ”ylijäämäihmiseksi”. Tästä huolimatta teoksen muut henkilöahmot eivät kuitenkaan anna Luella arvoa vaan näkevät, että hänen tulisi palata takaisin Vietnamiin. Luella ei siis alkuperänsä vuoksi ole lähiön asukkaiden mielestä oikeutta asua Suomessa vaikka hän toteuttaisi uusliberalistista ihannetta. Tässä korostuu entisestään se, että Luella ei ole minkäänlaisia mahdollisuuksia päästä ”sisään” yhteiskuntaan tai ainakaan sille sosiaaliselle kentälle, jolla hän pelaa. Auliksen

pohdinnoista paljastuu myös, että ainoa syy, jonka perusteella maahanmuuttoa Suomeen voi edes jollakin tasolla hyväksyä, on sotaa pakeneminen.

Seikka, joka sitoo lähiön asukkaat tiiviisti yhteen, on lähiön miljöö – ja ennen kaikkea Ravintola Lankku. Asukkailla ei siis ole yhteistä nimeä, joka muodostaisi näistä selkeän ryhmän, mutta yhteinen kohtaamispaikka muodostuu sitäkin tärkeämmäksi. Tähän kohtaamispaikkaan yhdistyy myös muistoja, jotka asukkaat jakavat:

Nykyisin asukkaita palveli yksi marketti, R-kioski, pankkiautomaatti ja aika pian toisen pizzerian tiloihin perustettu, aina vain keskliolutta tiuhaan tahtiin myyvä Ravintola Lankku. Ja miten se olikaan niin, että Soilin tavoin minunkin oli toisinaan sietämättömän vaikea kestää ajatusta, että tutustuin Lankku-baarin kantaporukkaan – Aaron, Soili, Robert, Marianne sekä Anu Lovack vanhempi – heti muuttopäivänä, ja lähes kestämaton ajatus oli toden totta se, että me jotka olimme vielä hengissä, emme olleet koskaan kummempia elämänmuutoksia kokeneet. (LAL 42)

Vaikka Auliksen alkuperäisen kertomuksen mukaan Lankku-baarin kantaporukka ei ollut kummempia elämänmuutoksia kokenut, käy kuitenkin ilmi, että 90-luvun lama ja sen aiheuttamat yhteiskunnalliset rakennemuutokset ovat vaikuttaneet asukkaisiin yhdistävästi:

Työpaikat vaihtuivat ensin tiuhaan tahtiin. Sitten, varsinkin 90-luvun laman jälkeen, työt loppuivat kokonaan, eikä tuttavapiirissäni ollut enää ketään joka ei olisi tavalla tai toisella elänyt yhteiskunnan suojelemaan avun turvin. Miten elämä oli meidät näin hylännyt? Eikö meillä ollut todellakaan enää mitään odotettavaa? (LAL 42–43)

Työpaikkojen vaihtuminen ja lopulta katoaminen on vaikuttanut koko Auliksen tuttavapiiriin. Yhteiskunnan tuilla eläviä asukkaita yhdistää työttömyys ja rahattomuus, mikä on vaikuttanut siihen, että lähiön asukkaista on ylipäättään syntynyt jonkinasteinen yhteisö. Jaettujen muistojen tuomasta yhteisestä kokemusmaailmasta kertovat Auliksen pohdinnat, joissa korostuu sana ”meidät”.

Muistot Anu Lovack vanhemman kanssa jaetusta elämästä ja tämän lapsen nuoruudesta yhdistävät myös osaltaan asukkaita. Työttömyys ja rahattomuus eli laajempien rakenteiden aiheuttama eriarvoisuus ovat tekijöitä, jotka alun perin ovat ajaneet lähiön asukkaita yhdeksi ryhmäksi, mutta myös muistoilla molempien Anu Lovackien kanssa jaetusta menneisyydestä on merkittävä rooli, kun puhutaan siitä, mitkä asiat tuovat yksilöitä yhteen. Siinä vaiheessa, kun Anu Lovack (vanhempi) oli vielä elossa, ei tämän tyttären vanhemmuudesta käyty vielä kamppailua. Sen sijaan

Anu Lovackia muistellaan ”raju hyvänmielen puna kasvoilla” (LAL 44) ja Anu Lovack nuoremman kerrotaan olleen ”kaikkien suosikki” (LAL 46), joka oli ”vuosien varrella suorastaan hukutettu pieniin ja vähän suurempiin pehmoyllätyksiin” (LAL 48). Vaikka Soili ja Robert ovat olleet lapsen kummeja ja Maila-rouva sekä tämän sylikummi että mummi (silloin, kun Anu Lovackin äiti on vielä ollut elossa), ei Auliksen muistelusta kuitenkaan kuvastu katkeruus ja kateus, koska ”epävirallisesti tietenkin kaikki juhlivat tytön kummiutta”. (LAL 44)

Myös Anu Lovack vanhemman kuolema toimii lähiön asukkaita yhdistävänä tekijänä, sillä se pysäyttää koko Lankku Baarin kantaporukan – tosin vain hetkellisesti: ”Kun vanhempi Anu Lovack kuoli, se pelästytti ja pysähdytti meidät hetkeksi, mutta vain hetkeksi.” (LAL 43) Vaikka pysähtyminen asian äärelle on ollut ohimenevää, nousevat muistelot Anu Lovackista esiin teoksessa useasti. Esimerkistä käy Robertin ja Auliksen keskustelu: ”– Tarkoitan, että hänessä oli sekä ulkoista että sisäistä kauneutta. Hän sai meidät kaikki päästämme sekaisin, Robert sanoi. Kyyneleet kohosivat Robertin silmiin.” (LAL115) Anu Lovack on Robertin mukaan saanut tehnyt kaikkiin lähiön asukkaisiin suuren vaikutuksen ja muistot hänestä laukaisevat edelleen voimakkaan tunnereaktion Robertissa. Anu Lovack vanhemman voimakas läsnäolo teoksen henkilöhahmojen keskusteluissa läpi teoksen, kertoo siitä, että tämä on ollut tärkeä osa lähiön asukkaiden elämää ja vaikuttaa kuolemansa jälkeenkin muistojen kautta lähiöasukkaisiin yhdistävästi.

Jaetut muistot korostuvat myös *Maallisten laulujen* ”Laulu lipunneulojista” -tekstissä. Siinä korostuu ennen kaikkea historiallisuus: ”Jo ennen suurlakon päiviä / he tekivät yhdessä työtä, / nuo kaksi nuorta tyttöä / jotka kasvoivat taistelun myötä. // (...) vielä neljäkymmenluvulla / hän juoksutti ohranaa harhaan. // (...) yhä neulotaan samoja lippuja.” (ML 46–47) Tekstin viittaukset suurlakon päiviin ja neljäkymmenlukuun, jolloin tytöt toimivat yhdessä punaisen aatteen eteen, kertoo siitä, että sama taisteleva ryhmä on ollut olemassa jo pitkälle historiassa ja jatkuu vielä tulevaisuudessakin (”yhä neulotaan samoja lippuja” ML 47). Samaa alkuperää ja historiaa luo siis paitsi jaettu historia, myös sama, työväenliikkeen muodostama alkuperä.

Toisin kuin lähiön asukkaita, ”Laulu lipunneulojista” -tekstin henkilöhahmoja yhdistää myös nimi: ”Niin nousivat siskot punaiset / ja lähtivät luokkasotaan // Niin kuoli pois vihdoon myöskin hän / lipunneulojista toinen.” Tyttöjä nimitetään sekä punaisiksi siskoiksi että lipunneulojiksi. Huomattavaa on, että nimitykset eivät rajaa

sisä- tai ulkopuolelleen mitään kansallista ryhmää – tosin sukupuolen osalta puhutaan ainoastaan tytöistä.

Tekstin työläissiskoja yhdistää ”lipunneuloisuus”. Kati Launis on kirjoittanut siitä, miten suurlakon jälkeen isänmaa-sanaa alettiin vieroksua ”porvarillisena korusanana” työväenliikkeessä. Tämä näkyy muun muassa Esa Paavo-Kallion teksteissä teoksessa *Työväen laulukirja* (1908). Launis on kirjoittanut, että ”Suomen lippu, kansakunnan merkittävä symboli, korvautuu Paavo-Kallion runoudessa työväentalon katolla liehuvalla punalipulla (...)”. (Launis 2009, 101.)

Lippua käytetään symbolina myös ”Laulu lipunneulojista” -tekstissä (viittaahan siihen jo tekstin nimikin): ”Niin liikkuvat sormet vikkelät, / niin oheni lankanippu, / ja ennenkuin ilta hämärsi / oli valmiina punainen lippu.” (ML 30) Lipulla viitataan punaiseen aatteeseen. Samoin kuin Paavo-Kalliolla, myöskään ”Laulu lipunneulojista” -tekstissä lippu ei siis merkitse kansakuntaa ja isänmaata. Sen sijaan punalippu liehuu myös ”Laulu lipunneulojista” -tekstissä työläissiskosten jakaman työväenaatteen merkiksi. *Lahjakkaassa Anu Lovackissa* yhtenä merkittävänä yhteiskunnan kivijalkana näyttäytyy suomalaisuus. Se on tekijä, jonka avulla rakennetaan omaa minuutta ja eroa muihin. ”Laulu lipunneulojista” -tekstissä sen sijaan suomalaisuus ei näyttäydy merkittävänä yhteiskunnallisena elementtinä vaan aate on kaiken A ja O. Tekstissä ei millään lailla edes viitata siihen, mikä työläissiskosten etninen tausta tai kansallinen identiteetti on. Sen sijaan siinä todetaan: ”(...) ja tämä on laulu työstänsä / - se työ oli suurenmoinen. / Joka maailman kolkassa jatkuu se: / yömyöhästä aamunkoittoon (...)” (ML 31). Aatteen eteen tehty työ ei rajaudu vain yhteen kansakuntaan vaan se jatkuu kaikkialla maailmassa.

Maallisten laulujen teksteissä ei koeta etnisen solidaarisuuden olevan merkityksellistä, mikä näkyy esimerkiksi tekstissä ”Vietnamissa Vietnamissa” (1971–1972):

Vietnamissa Vietnamissa / pakenee poika riisivainioilla. / Sotilas, montako luotia tarvitset / noin hauraita ohimoita varten? (...) Laulu, kiiri korkealle, kiiri maailma ääriin! / Kerro että taistelua vapaudesta / eivät pysäytä kalterit (ML 50)

1960-luvun radikalisoituneessa opiskelijaliikkeessä haluttiin nostaa esiin ennen kaikkea sellaisia yhteiskunnallisia teemoja kuin sodanjälkeisen yhtenäiskulttuurin tabujen murtaminen, vähemmistöjen oikeudet, tasa-arvoon liittyvät kysymykset, moniarvoisuuden ja suvaitsevaisuuden vaatimukset, kehitysmaiden ongelmat,

seksuaalinen vapautuminen, Vietnamin sota, riiston taloudelliset mekanismit, kulutusyhteiskunnan kritiikki ja ympäristöongelmat. (Konttinen 1998, 187.) Tämä kansakunnan rajojen ylittämiseen ja kansojen yhtenäisyyteen pykivä tavoite näkyy myös ”Vietnamissa Vietnamissa” -tekstissä, jossa raa’alla sodan kuvauksella kritisoidaan sotaa Vietnamissa, todeten kuitenkin, että mikäli taistelu vapaudesta leviää läpi maailman, sitä ei voida pysäyttää edes kaltereilla.

Pojan Vietnamissa nähdään kyllä olevan maailman ääriässä eli selkeästi Suomen ulkopuolella, mutta sävy, jolla tästä puhutaan, on varsin erilainen kuin *Lahjakkaan Anu Lovackin* Luen kohdalla. Lue on selkeästi suljettu suomalaisen etnisyyden ja samalla lähiön asukkaiden ulkopuolelle, mutta ”Vietnamissa Vietnamissa” -tekstin vietnamilainen poika nähdään kaikkena muuna kuin uhkana jaetulle identiteetille ja arvoille. Tekstissä syylliseksi ja pahaksi kuvataan sotilasta, joka uhkaa pojan henkeä. Täten ulkopuolinen toimija on vapauden taistelua uhkaava sotilas. Solidaarisuus ei siis ”Vietnamissa Vietnamissa” -tekstissä synny koetusta yhteydestä omaa etnistä ryhmää kohtaan vaan saman aatteen puolesta taistelemisesta.

Kiinnostavaa on, että molemmissa teoksissa juuri vietnamilaisuus nousee esiin. *Maallisissa lauluissa* se liittyy sodassa kahlittuun poikaan, jonka avunhuuto kantautuu kaukaa maantieteellisten rajojen takaa ja johon työväenliike kautta maailman vastaa. Vietnamilainen poika on siis pitkälti uhrin asemassa. *Lahjakkaassa Anu Lovackissa* puolestaan vietnamilaistaustainen Lue on lähiön asukkaiden silmissä kaikkea muuta kuin uhri. Tietämättä tämän taustasta ja syistä jäädä Suomeen juuri mitään, he ovat varsin halukkaita lähettämään Luen takaisin Vietnamiin, jota pitävät tämän todellisena kotimaana. Vietnam erotetaan molemmissa teoksissa omaksi maantieteelliseksi valtiokseen, mutta *Lahjakkaassa Anu Lovackissa* siitä pyritään ottamaan mahdollisimman paljon etäisyyttä, kun taas *Maallisissa lauluissa* se halutaan tuoda lähelle, sillä jokainen sorron uhri on työväen aatteen pelastettavissa.

Lähiöasukkaiden tuottama eronteko toimii luokitteluprosessin kautta ja tämän lisäksi siihen liittyvät myös luokittamisprosessin kannalta olennaiset vihan ja inhon tunteet. Juuri näillä negatiivisilla, kansakunnan ulkopuolisiksi leimattuihin suunnatuilla tunteilla, asukkaat kykenevät rakentamaan kuilua oman ryhmänsä ja muiden ryhmien välille ja hakemaan näin itselleen etuoikeutettua valtapositiota, hyvin samaan tapaan kuin heihin kohdistetuilla tunteilla toimitaan, kun rakennetaan luokkia.

Taustalla vaikuttaa myös ylpeyden tunne. Asukkaat tuntevat selkeästi ylpeyttä kansallisesta minuudestaan ja siitä, että pääsevät hyödyntämään valta-asemaa, joka

muuten on lähes poikkeuksetta lähiöasukkaiden saavuttamattomissa. Se, että lähiöasukkaiden jakamaan kansallisen identiteetin tuottamaan tilaan pyrkii vieraita toimijoita, muodostuu uhaksi sille ylpeydelle, jota nämä kansakunnastaan tuntevat. Mikäli kansalliseksi subjektiksi päästetään identifioitumaan myös asukkaiden näkökulmasta katsottuna ulkopuolelta tulevia, joutuvat asukkaat luopumaan yhdestä niistä varsin harvoista asioista, joka on vain heille suotu ja josta he kokevat ylpeyttä. Tämän vuoksi uhkaaville toisille pitää tuottaa pakotettua identiteettiä (ks. Skeggs 2014, 125). Toisin kuin *Maallisten laulujen* teksteissä, *Lahjakkaassa Anu Lovackissa* kansakunta on rajattu varsin selkeästi suomalaisuudeksi ja maantieteellisten rajojen sisälle. Nähdäänhän Luenkin olevan uhkaava hahmo juuri siksi, että hän on astunut Vietnamin rajojen sisältä Suomen rajojen sisään.

Taustatekijänä toimii lisäksi pelon tunne. Se, mikä uhkaa lähiön asukkaiden itselleen omimaa kansallista tilaa ja sen tuomaa oikeutta kansalliseen identiteettiin ja tämän kautta kuulumiseen johonkin, aiheuttaa väistämättä myös pelon tunnetta siitä, että tuo uhkaava tunkeutuja riistää kansallisen subjektin oikeudet, vieden näin lähiön asukkaiden itselleen riistämän arvokkaamman aseman.

Sara Ahmedin (2004, 63) mukaan pelko uudelleen luo etäisyyttä niiden ruumiiden välille, joiden erot voidaan lukea ruumiin pinnalta. Pelon tunteeseen kuuluu olennaisesti läheisyyden suhteita, jotka ovat elintärkeitä ruumiiden erilleen rakentamisen vahvistukseksi. Tällaiseen läheisyyteen kuuluu stereotyyppien toistaminen. Näillä stereotyyppioilla pyritään luomaan paikallaan pysyvä merkitys toisille. Pelko toimii myös subjektin koko elämää ja tämän olemassaoloa uhkaavana tekijänä sellaisena kuin subjekti itse haluaa sen olevan eli erillisenä pelon kohteesta. Pelko kohdistetaan sellaiseen, joka uhkaa imaista itsen sisälleen eli viedä subjektin eroa rakentavat tekijät mukanaan ja muuttaa subjektin samanlaiseksi kuin pelon kohde on. Tällä puolustetaan esimerkiksi väkivaltaista suhtautumista toisiin: on puolustauduttava sellaista vastaan, joka uhkaa subjektin ideaalina näkemää elämää.

Tällä tavoin pelon tunne toimii myös lähiöläisten tavassa suhtautua kansakunnan ulkopuolisiksi leimaamiinsa subjekteihin. Stereotyyppiana toimii tässä tapauksessa ulkomaalainen, joka ei osaa suomen kieltä, on rikollinen ja täydellisen arvaamaton. Kaikki kansakunnan ulkopuolisena nähdyt subjektit asetetaan poikkeuksetta samaan muottiin. Heidät nähdään nimenomaan pelon kohteina siksi, että he saattavat imaista itsen sisälleen eli varastaa subjektien eroja luovat tekijät, vieden näin mukanaan mahdollisuuden luoda arvokkaampaa minuutta. Tällaista

skenaariota vastaan lähiön asukkaat puolustautuvat käyttäessään verbaalista väkivaltaa Lueta ja Abia kohtaan ja kieltämällä näiltä mahdollisuuden identiteettiin.

Kansallinen tila korostuu teoksessa, mutta sen lisäksi itse lähiö saa roolin tilana. Lähiön asukkaat ovat nimittäin ainakin tiettyyn pisteeseen asti ylpeitä omasta lähiöstään ja pitävät sitä nimenomaan itselleen kuuluvana. Tämä korostuu varsinkin Soilin hahmon kohdalla:

Eihän hänellä ollut varaa kalliisiin ennakko- ja takuurahoihin, eikä hän sitä paitsi voisi ajatella kuuna päivänä muuttavansa pois lähiöstämme, sillä täällä oli hänen elämänsä. – Tämä on joka tapauksessa minun kotini, Soili sanoi. Soilista tuntui äärimmäisen hyvältä, että kun hän meni kauppaan, hän tapasi tuttuja kylänraitilla. Kun hän meni baariin, hän tapasi tuttuja sielläkin. Hän ei kestänyt ajatusta elää aivan yksin ja eristyksissä, eikä hän kyennyt edes haaveilemaan sellaisesta onnenpotkusta, että onnistuisi saamaan uuden ikioman asunnon juuri meidän lähiöstämme. – En edes muista milloin olisin mennyt naapurilähiötä kauemmaksi. Keskustassa en ole käynyt vuoteen, Soili sanoi. (LAL 35)

Soilille lähiö näyttäytyy turvallisena sosiaalisena tilana, jota tämä nimittää kodikseen. Soili ei kestä edes ajatusta siitä, että eläisi yksin ja eristyksissä. Huomiota kiinnittää omitusmuoto ”meidän lähiöstämme” (LAL 35). Siinä korostuu ajatus, että lähiö on asukkaille oma tila, joka heitä yhdistää. ”Meidän” on tässä yhteydessä tosin varsin suhteellinen käsite, sillä esimerkiksi Lueta perheineen ei selkeästikään lueta näihin ”meihin”. Hänet on päinvastoin nimenomaan eristetty siitä lähiöyhteisöstä, johon kuulumisesta Soili niin nauttii. Soililla on mahdollisuus päättää, ettei elä eristyksissä ja yksin, mutta Luella ja tämän perheelle ei edes anneta vaihtoehtoja. Heidät on jo lähtökohtaisesti asetettu (kaikessa negatiivisuudessaan) ulkopuolisten asemaan.

Yhteiskuntatieteilijä Benedict Andersonin *Imagined Communities* (suom. *Kuvitellut yhteisöt*) on yksi keskeisimmistä nationalismia yhteiskuntatieteellisestä näkökulmasta käsittelevistä teoksista. Andersonin keskeisin väite on, että ”kansakunnat ovat kuviteltuja yhteisöjä ja siten historiallisia, ihmisen luomia olentoja”. Hänen mukaansa kansakunnat ovat syntyneet samaan aikaan modernien kansallistunteiden ja -aatteiden kanssa ja mahdollisesti myös niiden tuloksena, mikä merkitsisi sitä, että kansakunta on synnytetty tarkoitushakuisesti perinteiden ja identiteettien muokkaamisella. Hän näkee, että ihmiset ”eivät ole kansakuntiansa jäseniä, elleivät he itse miellä sitä olevansa” eli käsitys kansakunnista on pitkälti subjektien kontrolloimia. (Anderson 2007, 9–20.)

Siitä huolimatta, että kansakunnan voidaan pintapuolisesti katsoa muodostuvan tietyistä elementeistä, kuten ihonväristä tai jaetusta kielestä, se on siis Andersonin mielestä pitkälti myös kuviteltu. Hän näkee kansakunnat kuviteltuina poliittisina yhteisöinä, jotka ovat keinotekoisia rajallisia ja täysivaltaisia. Kuitenkaan kaikki kansakunnan jäsenet eivät ikinä voi tuntea tai tavata useimpia kanssakansalaisiaan tai kuulla heistä. Tästä huolimatta kaikkien mielissä elää kuva heidän jakamastaan yhteydestä. Yhteisöjen erotteluperusteina ei tulisi käyttää niiden valheellisuutta tai aitoutta. Sen sijaan tulisi nähdä tavat, joilla ne on kuviteltu. (Anderson 2007, 39–40.)

Kansakunnat on myös kuviteltu rajallisiksi, koska suurimmillakin niistä, on äärelliset (tosin joustavat) rajansa, joiden takana on toisia kansakuntia. Yksikään kansakunta ei näe rajautuvansa koko ihmiskuntaan. Kansakunnat on myös kuviteltu täysivaltaisiksi. Kansakunnan käsite syntyi, kun valistus ja vallankumous olivat tuhoamassa jumalallisesti määrättyjen, hierarkkisten dynastiavaltakuntien oikeutusta. Ne tulivat täysi-ikäisiksi siinä historian vaiheessa, jolloin eri maailmanuskontojen kiihkeimmätkin kannattajat joutuivat näkemään vastaavanlaisten uskontojen elävän moninaisuuden sekä eri uskojen ontologisia väitteitä ja levinneisyyttä koskevan vaihtelevuuden. (Anderson 2007, 40.)

Kansakunnat on kuviteltu yhteisöiksi, koska kaikesta kansakunnassa tapahtuvasta epätasa-arvoisuudesta ja riistosta huolimatta se käsitetään aina syväksi, kaiken läpileikkaavaksi toveruudeksi, joka saa ihmiset tappamaan ja vapaaehtoisesti kuolemaan rajallisten kuvitelmiensä vuoksi. (Anderson 2007, 41.) Nationalismiin ei sisälly ajatusta, että esimerkiksi kielet ovat vaihdettavissa olevia merkkijärjestelmiä, jotka ovat kaikki yhtä kaukana maailmasta, koska maailma on aina erillinen kielistä. (Anderson 2007, 49.)

Tässä mielessä se kansakunta, jonka *Lahjakkaan Anu Lovackin* asukkaat mieltävät omakseen, on nimenomaan kuviteltu. He ovat näkevinään tietynlaisen toveruuden niiden ihmisten kanssa, jotka mieltävät suomalaisiksi, mutta todellisuudessahan heidät on syrjäytetty siitä yhteisöstä, jonka he kuvittelevat omaksi kansakunnakseen. He kokevat myös, että suomen kieli on ainoa oikea kieli, näkemättä ajatusta siitä, että se on merkkijärjestelmä siinä missä muutkin kielet. Heille on niin tärkeää kuulua osaksi jotakin suurempaa ja samalla löytää jokin kohde, johon identifioitua, että he rakentavat kansakunnasta jotakin, mitä se ei ole, eivätkä näe sitä, että he eivät kuulu edes siihen kansakuntaan, joka on keinotekoisesti rakennettu.

Maallisissa lauluissa varsinkin ”Laulu lipunneulojista” -tekstistä heijastuu ajatus solidaarisesta ja yhtenäisestä aateperhekollektiivista, joka identifioituu ennen kaikkea yhdeksi ryhmäksi yksilöidentiteetin korostamisen sijaan. Työväenliike nähdään kyllä merkittävänä ylpeyden lähteenä, mutta ajatus yhteisestä kansakunnasta puuttuu. Kati Launis (2009, 15–16) pohtii työväenliikkeen alkuaikojen työväenkirjailijoihin viitaten ”(...) oliko lukijoiden mieliin piirtyvä kuvitteellinen yhteisö lainkaan kansakunta (...) oliko heidän kulttuurinen kotinsa pikemminkin valtioiden rajat ylittävä, kosmopoliittinen työväenluokka?” Tämä on kiinnostava kysymys myös *Maallisten laulujen* -laulujen ja 1960-luvun työväenliikkeen kannalta. Yhteisöllisyys on kyllä kokoelman teksteissä selkeän silmiinpistävää, mutta porvari vaikuttaa olevan porvari, oli tämän kansallinen identiteetti mikä tahansa.

Johdannossa viittasin jo siihen, että taistolainen liike piti marxismi-leninismiä pyhänä tieteellisenä totuutena. Runsas Marxin ja Leninin opiskelu koettiin polkuna kohti ihmisen ylevämpää olomuotoa, sosialistista persoonallisuutta, jonka esikuvina toimivat Neuvostoliiton hyveellisinä nähdyt kansalaiset. Neuvostoliitto oli taistolaisten silmissä kommunistinen ihannevaltio, jonka epäkohtia ei suostuttu näkemään. Marxin ja Leninin oppeja opiskelemalla pyrittiin saavuttamaan tietoisuus, josta seuraisi vallankumous, joka puolestaan johtaisi demokraattiseen, sosialistis-kommunistiseen yhteiskuntaan. (Vilkuna 2013, 259–261.)

Tämä näkyy voimakkaasti myös *Maallisissa lauluissa*, jonka useissa teksteissä korostuu Neuvostoliiton ihannointi:

Kerro, neuvostoveljeni mistä sait / niin suuren sydämen? (...) Sano, synnyinmaasiko laajuus on luonut / myös laajemman ihmismielen? (...) Kerro, neuvostoveljeni mistä sait / niin suuren sydämen? / Kansojen veljeyskö yhdisti sen valtimon voiman / miljooniin valtimoihin? (...) Sano rakentajatko ovat myös uuden / sydämen rakentaneet, / niin että se maailman työläisten liitossa / kantaa siltana maailman ääriin. (”Laulu suuresta sydäimestä” 1973, ML 55–56)

Neuvostoliitto näytetään varsin yksipuolisen positiivisessa valossa. Sen merkittäväksi piirteeksi luetaan, että se on onnistunut rakentamaan maailman työläisten liiton, joka kantaa maailman ääriin. Kyseisen näkemyksen mukaan työväenliikkeessä ei siis suinkaan ole kyse vain kansakunnan sisäisestä kollektiivista.

Toisin kuin *Lahjakkaassa Anu Lovackissa*, ylpeys *Maallisia lauluja* -teoksen teksteissä ei kumpua jaetusta, rajatusta kansakuntaidentiteetistä vaan ylpeyden lähteet liittyvät taisteluun sorrettujen (kuten työläisten ja sodan kourissa kamppailevien) puolesta ja ennen kaikkea sellaiseen taisteluun, jonka rajat eivät rajoitu kansakuntiin vaan aatteisiin ja ideologioihin. Vihan tunne ei siis suinkaan

kohdistu niihin toimijoihin, joiden katsotaan tunkeutuvan kansakunnan rajojen sisään ja uhkaavan sitä vaan niihin, jotka uhkaavat vapautta ja jaettua aatetta. Oksasen teksteissä korostuu siis globaali työväentaistelu.

3.2. Historia ja historiattomuus

Maallisissa lauluissa ja *Lahjakkaassa Anu Lovackissa* käsitys siitä, mihin tulee kuulua (*Maallisissa lauluissa* jaettuun kollektiiviin, *Lahjakkaassa Anu Lovackissa* yhteiskunnan säätämiin ideaaleihin ja normeihin sekä kansakuntaan) on erilainen, mutta molempiin liittyy kuitenkin pelko kuulumattomuudesta mihinkään. Tällainen irrallisuuden tunne näkyy siinä, miten valmiita *Lahjakkaan Anu Lovackin* asukkaat ovat loppupeleissä hylkäämään muodostamansa yhteisön, mikäli se estää heitä kuulumasta siihen keskiöön, joka täyttää arvostetut ideaalit. *Lahjakkaassa Anu Lovackissa* kyseessä on yksilön kuuluminen joukkoon, jossa kuitenkin yksilöt erottuvat toisistaan ja jossa kamppailua yksilöiden välisestä paremmuudesta jatkuvasti käydään. *Maallisissa lauluissa* korostuu joukkohenki ja halu puhalttaa yhteen hiileen jaetun kollektiivin kanssa.

Merkillepantavaa on, että se aate ja ideologia, joka luo kollektiivia *Maallisissa lauluissa*, juontaa juurensa työväenliikkeen historiasta. Kuten jo aiemmin mainitsin, tämä käy ilmi esimerkiksi ”Laulu lipunneulojista” -tekstin viittauksista historiallisiin tapahtumiin. Taistolaiselle liikkeelle oli ominaista kiinnostus kommunismin ja suomalaisen työväenliikkeen taisteluhistoriaan. Historian opiskelun nähtiin auttavan ystävien, liittolaisten ja vihollisten määrittelyssä. Taistolaiset kokivat työväenliikkeen historian määrittävän myös taistolaiset itsensä esimerkiksi anti-imperialistisiksi, marxilaisiksi, työväenluokkaisiksi ja solidaarisiksi. Työväenliikkeen historia oli osoittanut, että edistyksen vastaisia voimia sen sijaan olivat vihaa kylväneet, vainonneet ja sotaa lietsoneet neuvostovastaiset voimat, joiden nähtiin olevan porvarillisen ideologian värittämiä. (Vilkuna 2013, 303–312.)

Liikkeellä, jonka taistolaiset pyrkivät aikaansaamaan, oli siis selkeästi historialliset juuret, ja historiaa korostamalla pyrittiin osoittamaan, että työläisten sorto jatkuu yhä, sillä yhteiskuntaa vaivaavat samat ongelmat kuin ennenkin. Tällaisesta ajattelumallista liike nimenomaan yleensä syntyy. Yhteiskuntajärjestelmän rakennetta aletaan kyseenalaistaa ja se nähdään merkittävimpana syynä ongelmille. Siksi sitä vastaan rakennetaan ideologista toimintaohjelmaa. Ideologialla pyritään kompensoimaan kriisin aiheuttamaa

voimattomuuden tunnetta luomalla yhteisöllisyyttä ja käsitystä ristiriidattomasta tulevaisuudesta. Liike pyrkii ideologiseen vuorovaikutukseen ja yhtenäisyyteen painetun sanan avulla. Tavoitteena on osoittaa, että yhteiskuntajärjestelmän ongelmat ovat ratkaistavissa vuorovaikutuksen kehittämisen kautta. Liikkeestä tulee tehdä ainoa ajateltavissa oleva vaihtoehto järjestelmälle ja kokoontumispaikka kaikille niille, jotka kokevat järjestelmän ulossulkevana. Liikkeen ideologia pyrkii luomaan yksilölle sen käsityksen, että hän kykenee pelastamaan itsensä liikkeeseen kuulumalla. Kulttuuria käytetään tässä apuna. Sen tehtävänä on ilmaista yksilöille, mikä on liikkeen tehtävä ja mitä on muutettava, jotta yhteiskunta vastaisi alistettujen tarpeisiin. (Hyvärinen 1985, 101–133.)

Taistolaisuudessa yksilö sai merkityksensä joukkoliikkeen osana ja sen kautta. Tämä näkyi osittain myös taistolaisissa teksteissä, jotka tunnepohjaisesti keskittyivät rakentamaan ryhmädynamiikkaa. Varsinaisen liikkeen tavoitteena oli jonkin konkreettisen saavuttaminen, mutta viehättävää oli myös radikaali positio sinänsä. Liike perustui pitkälti hyväksyvän ja kannattelevan kollektiivin rooliin emotionaalisenä turvapaikkana. (Relander 1999, 196–215.)

Kyse ei siis edes täysin ollut yhteiskunnan muuttamisesta vaan myös yksilölle taatusta kuulumisen tunteesta. *Maallisten laulujen* tekstien rivien välissä näkyikin pitkälti kuulumisen tahto, minkä taustalla toimii pelko kuulumattomuudesta. Tästä kielivät selkeästi teoksen uhittelevat tekstit, joilla selkeästi suljetaan ulos alistava yläluokka ja samoin tapa, jolla ne pyrkivät vuorovaikutukseen lukijan kanssa, houkutellen tätä mukaan liikehdintään. Tässä korostuu tekstin puhujan rooli, johon voidaan soveltaa runon puhujan teoriaa.

Runon puhujalla tarkoitetaan niin kutsuttua ”tekstin ääntä”. Runon puhuja muodostuu paitsi runon maailmassa mukana olevasta ”minä”-puhujasta ja yksikön ensimmäisessä persoonassa kirjoitetusta puheesta, myös eri tulkinnan tasoista ja runon teemoista. Se ei esiinny siis pelkästään sanatasolla, vaan myös tekstin kaikkien merkityselementtien (kuten trooppien, figuurien, mitan ja rytmikuvioiden) tasolla. Runolla on kolme eri puhetasoa. Ensimmäinen taso on tekstin luoma, kirjaimellinen todellisuus, eli lausetasosta koostuva fiktiivinen maailma. Toinen taso muodostuu runosta löytyvistä puhe-esityksistä. Kolmannella tasolla viitataan ensimmäisen ja toisen tason liittymiseen lukijan vuorovaikutteelliseen tulkintaan runosta. Runon äänten tulkinnan kannalta on ensiarvoisen tärkeää pystyä sijoittamaan ne kontekstiinsa eli siihen historialliseen ja kulttuuriseen tilanteeseen, jossa ne ovat syntyneet ja jossa niitä luetaan. (Lehikoinen 2010, 215–234.)

”Laulu lipunneulojista” -tekstin lukijaa houkutellessaan mukaan yhteiskunnalliseen liikehdintään vuorovaikutusta hakemalla eli runon kolmas puhetaso korostuu. Teksti luo ensin fiktiivisen maailman, johon tekstin puhuja haluaa lukijan liittävän. ”Laulu lipunneulojista” -tekstin puhuja on selkeästi asenteellinen leimatessaan yläluokan toimijat ”porvareiksi” ja ”lahtareiksi” (ML 46) ja työväenluokan subjektit sen sijaan ”suurenmoisiksi” (ML 47). Lupaukset ”taistelun päättymisestä voittoon” (ML 47) antavat lukijalle mahdollisuuden asettua voittajien puolelle luokkataistelussa. ”Laulu lipunneulojista” -tekstissä vihollisen selkeä nimeäminen on keino muodostaa ja ylläpitää rajaa, jonka sisäpuolelle vain tietyillä subjekteilla on oikeus astua. Tämä muodostettu raja ja sen sisälle rakennettu ryhmä ovat varsin selkeästi yhteisen historian ja työväenliikkeen perinteiden yhdistämiä, mikä näkyy taistolaisuuden värityksessä kiinnostuksessa historiaa kohtaan.

Jussi Kokkola (2010, 18–23) on todennut, että Agit-Propin teksteissä taistelu ja kamppailu on ”runojen puhujan olemassaolon edellytys ja ensisijainen maailmassa olemisen tapa”. Taistelu nähdään välttämättömänä kollektiivisubjektin luoja. Agit-Propin teksteissä puhujan voidaan katsoa etsivän tietä vapautteen, mutta todellisuudessa puhuja ei tahdokaan vapautua. Sorron tila näyttää työläissubjektille turvallisena, sillä se luo olemisen tarkoituksen eli taistelun. Kahlitseva järjestelmä antaa subjektille paikan maailmassa ja syyn hänen olemassaololleen. ”Laulu lipunneulojista” -runossa tilanne näyttää pitkälti tällaisena. Työväestöstä ja työväenluokan käymästä taistelusta puhutaan ihannoivaan sävyyn. Työväenluokkainen aate palaa ”kuin auringonliekki” taistelijoiden mielissä, joiden ”työ on suurenmoinen” (ML 47). Tällainen retoriikka ei luo kuvaa siitä, että taistelun haluttaisiin päättyvän, vaan päinvastoin taistelu näyttää kaiken perustana ja suoranaisen hurmoksen synnyttäjänä.

Kuuluvuuden tunne nousee siis teksteissä tietystä mielessä ikään kuin aatteen edelle, sillä vapautuminen porvarin kahleista merkitsisi samalla sitä, että turvallinen työläiskollektiivi olisi vaarassa hajota. Kuuluvuus, joka yhteisellä liikkeellä saavutetaan ja jota *Maallistenkin laulujen* teksteillä korostetaan, toimii emotionaalisen turvapaikkana tekstien subjekteille. Kollektiiviin kuulumisen tunteella on valtava merkitys tekijälle, joka pelkää kuulumattomuutta ja irrallisuuden tunnetta. *Maallisten laulujen* retoriikka, jossa puhuja suuntaa viestiään lukijalle, houkuttellen tätä yhteisön jäseneksi, tuo mukanaan tarpeellisuuden ja merkityksen tunnetta samalla tapaa kuin *Lahjakkaassa Anu Lovackissa* yhteiskunnallisten ideaalien täyttäminen.

Lahjakkaassa Anu Lovackissa ei esiinny vastaavanlaista, pitkälle juontuvaa yhdistävää historiaa. Ainoastaan jaetut kokemukset toimivat tietyssä mielessä lähiöasukkaita yhdistävänä tekijänä ja elementtinä, jonka vuoksi asukkaat ovat päätyneet yhteen. Putoaminen keltasta, 90-luvun laman aiheuttama työttömyys ja yhteiskunnan tuilla eläminen, sekä Ravintola Lankku miljöönä ovat asukkaat yhdistäviä seikkoja. Yhteiskunnasta syrjäytetyksi tuleminen vuosien saatossa on siis varsin merkittävä syy sille, että he ovat muodostuneet kollektiiviksi – tosin ennen kaikkea yksilöinä, jotka vain sattuvat olemaan osa toistensa elämää. Toisin sanoen, kuulumattomuus yhteiskuntaan yhdistää lähiön asukkaat.

Merkittävää on, että toisin kuin *Maallisten laulujen* teksteissä, *Lahjakkaassa Anu Lovackissa* henkilöhahmot eivät kuitenkaan tunnu tiedostavan, että lamat ja yhteiskunnan luokkajako eivät ole uusia asioita. *Maallisissa lauluissa* historiasta ollaan varsin tietoisia ja työväenluokan taisteluhistoria on merkittävä ylöspäin lähtevien tekstien hahmoille. Samalla historia nähdään siinä toivon lähteenä: ennenkin ollaan taisteltu ja vanhasta taistelumentaliteetista mallia ottamalla voidaan kaataa epäoikeudenmukaisena nähdyt valtarakenteet. *Lahjakkaassa Anu Lovackissa* ajatus yhdistymisestä taistelevaksi voimaksi ei nouse millään lailla esille lähiön asukkaiden mielissä. Sen sijaan, että nämä tiedostaisivat kauempaa historiasta juontuvan luokkataistelun ja kokisivat tämän tärkeäksi, asukkaat lamaantuvat vallitsevan tilanteen edessä.

Se, että asukkaat elävät lähestulkoon historiattomassa tyhjiössä, on osaltaan tekemässä näistä pelkkiä yksilöitä yhteisön sijaan. Siinä missä Taistolaisen liikkeen jäsenillä oli selkeä kiinnostus historiaan ja se toimi pitkälti ryhmän keskiössä ja sen yhdistäjänä, mikä näkyy esimerkiksi ”Laulu lipunneulojista” -tekstissä, *Lahjakkaassa Anu Lovackissa* vastaavanlaista kokemusta ei ole. Tässä korostuu yksilön vapautta ja vastuuta painottava uusliberalistinen systeemi, jossa vallitsevaa yhteiskuntajärjestelmää pidetään luonnollisena ja se otetaan sellaisenaan annettuna sen sijaan, että järjestelmä ja poliittinen ilmapiiri on ollut ja voisi olla erilainen. Historiattomuus merkitsee siis pitkälti yksilöllisyyttä ja kuulumattomuutta mihinkään ja jaettu historia kuulumista yhteisöön.

Kati Launiksen, Harley Bergrothin ja Anu-Hanna Anttilan (2016, 135) artikkelissa ”’Luokattomuus’ ja eriarvoisuuden kokeminen köyhyyskirjoituskilpailun teksteissä” käsitellään Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailun tekstejä. Myös köyhyyskirjoituskilpailun teksteistä välittyy samat tekijät yhteiskunnan ”sisä- ja ulkopuolisuudelle” kuin *Lahjakkaassa Anu Lovackista*:

ansiotyö, kuluttaminen, omistaminen, valinnat mahdollistava elämäntapa sekä ulkonäkö. Yhteiskunnan sisäpuoli on aktiivinen ja tuottava, ulkopuoli tuottamaton ja siten arvoton. (Launis & Bergroth & Anttila 2016, 144.) Tuottamattomuus näyttäytyy lähiön asukkaillekin ongelmana. Niin kauan kuin ”elää yhteiskunnan suojelemaan avun turvin” (LAL 43) on ”kelkasta pudonnut” (LAL 33), eikä ”*odotettavissa ole enää suuriakaan muutoksia ennen kuolemaa*” (LAL 41) (kursiivi alkuperäinen).

Maallisten laulujen ”Laulu neidistä ja herrasta” -tekstin herra yrittää viljellä samankaltaista ajatusmaailmaa. ”Utterasti raatava ja säästävä” (ML 27) työntekijä on tuottava ja siinä mielessä arvokas, mutta lähinnä herralle. Oman arvontuntoa tai kuulumisen tunnetta ei kuitenkaan tuottavuudestaan ja aktiivisuudestaan huolimatta ole työntekijälle tiedossa vaan tämän ”onni taitaa vasta (...) arkussa maata” (ML 27). Tekstissä ansiotyö ei siis ole tae pääsyyn sisäpuolelle, mutta omistaminen ja valinnat mahdollistava elämäntapa takaavat pääsyn sitäkin enemmän: ” – Milläs se herra niitä maljoja nostaa? / - No, kun se neidin taidon niin halvalla ostaa.” (ML 27)

Köyhyyskirjoituskilpailun teksteissä luokkaa representoidaan lähinnä eron kautta. Kirjoittajat puhuvat siis lähinnä siitä, millaisia he eivät ole ja mihin he eivät kuulu. Teksteistä välittyvä käsitys ”luokattomasta luokasta” eli ajatus köyhien yksilöiden joukosta. (Launis & Bergroth & Anttila 2016, 165.) *Maallisten laulujen* ”Laulu lipunneulojista” - ja ”Laulu neidistä ja herrasta” -tekstit puhuvat täysin päinvastaista. Niiden henkilöhahmot ovat kaikkea muuta kuin osa ”luokatonta luokkaa”. He jakavat merkittävän työväenluokkaan kuulumisen tunteen. Käsitys siitä, mihin he eivät kuulu (porvaristoon) on kyllä vahvasti olemassa, mutta tämä eron rakentaminen tuo samalla mukanaan samuuden ja yhtenäisyyden kokemuksen. sekä selkeän käsityksen siitä, millaisia henkilöhahmot ovat ja mihin he kuuluvat.

Sen sijaan Lahjakkaassa Anu Lovackissa henkilöhahmot muodostavat pitkälti juuri köyhien yksilöiden joukon. Varsinkin Aulikselle tuntuu olevan selvää, että hän ei kuulu mihinkään muuhun joukkoon kuin Ravintola Lankun kantaporukkaan. Tämä kuvastuu muun muassa siitä, miten haluton Aulis on poistumaan asunnostaan: ”Istuin sohvalle, hengitin syvään ja keräsin rohkeutta. Sitten lähdin asunnostani ulos ensimmäistä kertaa ties moneenko viikkoon.” (LAL 55) Aulis pelkää kaikkea oman suljetun piirinsä ulkopuolista. Ulko- ja sisäpuolisuuden teemat nousevat siis teoksessa esiin myös hyvin konkreettisesti. Kaikki mikä on Aulikselle vierasta aiheuttaa hänelle kuulumattomuuden tunnetta. Tästä syystä Auloksen kodin lisäksi ainoa paikka, jossa hän tuntee olonsa turvalliseksi, on Ravintola Lankku: ”Mutta

Ravintola Lankun aamupäivätunnelma oli rauhallinen. Turvallinen baarinlempu paiskautui kasvoilleni kuin lämmin peitto.” (LAL 56)

Marxin mukaan keskeistä on, että tietty yhteiskuntaluokka, ymmärtää perimmäiset luokkaetunsa. Marxin teoriassa korostuu etenkin se luokka, jota hän kutsuu työväenluokaksi, sillä hallitsevilla luokilla on jo tietoisuus omista peruseduistaan, toisin kuin sorretuilla luokilla, joihin työväenluokka kuuluu. Juuri työväenluokan onkin kyettävä vapautumaan siitä pakkopaidasta, johon kapitalistinen, porvarillinen riiston kone on sen kahlinnut. Työväenluokan pitää siis vapautua tietoisiksi työläisiksi, jotka kollektiivisesti jakavat tietyn identiteetin. Luokan tulee tätä kautta muuttua ”aktiivisesti toimivaksi subjektiksi”, joka on kykeneväinen taistelemaan sortoa vastaan. (Bogomolov et al. 1980, 380–381.)

Maallisten laulujen henkilöahmot ovat selkeästi tietoisia siitä, että ovat sorrettuja ja siten ymmärtävät oman luokka-asemansa, mutta *Lahjakkaassa Anu Lovackissa* tällaista tietoisuutta ei juurikaan ole. He näkevät ennen kaikkea itsensä syypäinä omaan asemaansa, eivätkä osaa peilata omaa elämäänsä siihen, mitä yhteiskunnassa laajemmin tapahtuu ja minkälaisia vaatimuksia se yksilöille asettaa. Teoksessa näytetään ainoastaan kerran, että sen henkilöahmoilla on jonkinasteinen tietoisuus siitä, mitä yhteiskunnassa tapahtuu:

Olin uuden tyttöystäväni kanssa istumassa iltaa; pölisimme päissämme politiikkaa, vihasimme valtiovaltaa, pankkirikollisuutta ja ennen kaikkea meidän syvää henkilökohtaista surkeuttamme kun omat ja vähän muidenkin pankkilainat lankesivat niskoillemme. (LAL 47)

Aulis ja hänen uusi tyttöystävänsä kritisoivat valtiovaltaa, pankkirikollisuutta ja sitä, että joutuvat vastaamaan paitsi omista myös muidenkin pankkilainoista laman seurauksena. Tämä on kuitenkin ainoa kerta, kun teoksen henkilöahmot suoraan kritisoivat ongelmistaan muita kuin itseään ja tähänkin kertaan liittyy ennen kaikkea heidän syvän henkilökohtaisen surkeutensa läpi käyminen. Sen sijaan, että laajemman ongelman tiedostettuaan asukkaat muuttuisivat aktiivisesti toimiviksi subjekteiksi, he jättävät toiminnan puheen tasolle.

Bourdieuun mukaan subjektit eivät välttämättä löydä ”luokkatietoisuutta” tai koe olevansa jonkin luokan edustaja. Sen sijaan yksilöt löytävät ambivalentteja, vastakkaisia ja monimutkaisia arvoja, identiteettejä ja tietoisuuden muotoja. Tätä selkeää luokkaidentifikaation puutetta ei kuitenkaan tule nähdä ongelmana, eikä se tarkoita, ettei luokalla olisi merkitystä, eikä siitä tarvitsisi keskustella. (Savage 2005, 15–16; ks. Bourdieu 1993.)

Tämä liittyy olennaisesti myös *Lahjakkaaseen Anu Lovackiin*. Vaikka sen henkilöhahmoilla ei olekaan samanlaista luokkatietoisuutta kuin *Maallisten laulujen* henkilöhahmoilla, ei se tarkoita, ettei luokalla olisi teoksessa merkitystä. Luokalla, jonka tunteet teoksessa synnyttävät, on suurta merkitystä lähiön asukkaiden omanarvontunteeseen ja kokemukseen elämän merkityksestä. Luokka-aseman tuomia ongelmia ei voi kuitata teoksessa sillä, ettei lähiön asukkailla ole jaettua luokkaidentiteettiä.

4. RAHA JA TUNTEET

Tässä luvussa käsittelen rahan ja taloudellisen pääoman merkityksiä *Lahjakkaassa Anu Lovackissa* ja *Maallisissa lauluissa*. Raha on tekijä, joka on keskeisesti liitoksissa tunteisiin ja luokka-asetelmiin molemmissa teoksissa. Kuten johdannossa viittasin, se on sekä Marxin, Bourdieun että Skeggsin mukaan luokkaan keskeisesti vaikuttavia tekijöitä. Sen merkittävyys näkyy myös niin *Maallisissa lauluissa* kuin *Lahjakkaassa Anu Lovackissakin*.

4.1. Raatajan ylpeydellä vastarintaan

Johtajan neuvot neidin päässä raksaa: / utterasti jos vain raataa ja säästää, / oman pikku lipaston voi jaksaa maksaa (...) – Mistäs ne herrat sitä neitiä kiittää? / - Että neiti raataa vaikkei palkka tahdo riittää. (ML 27) (1969)

Edeltävästä *Maallisia lauluja* -teoksen ”Laulu neidistä ja herrasta”-tekstin lainauksesta välittyy selkeästi työväenliikkeen retoriikalle ominainen tapa käsitellä työläisten asemaa, jonka se näki alistettuna. Liike on kautta historian pyrkinyt retoriikassaan korostamaan juuri työväenluokan kärsimyksiä, mutta myös sitkeyttä ja raatajan ylpeyttä. Porvaristo on työväenliikkeen mukaan ansainnut koston siitä, että se kylpee yltäkylläisyydessä. Köyhälistö puolestaan on nähty valittuna kansana, jonka puolesta taistelemisen on taistelua ihmisyyden puolesta. (Ehrnrooth 1992, 497.) ”Laulu neidistä ja herrasta” -tekstissä sitkeys ja raatajan ylpeys projisoituvat neidin hahmoon. Tämä raataa ja säästää ahkerasti palkkansa eteen vaikkei se tahdo riittää. Asetelma on selvä: paha ylempiluokkainen johtaja-herra riistää raatavaa – alempiluokkaista – neitiä, joka sisukkaasti pyrkii eteenpäin olosuhteiden pakosta.

”Laulu lipunneulojista” -tekstissä tarjotaan kuvaa, jossa köyhälistön valittu kansa raataa sen eteen, että tulevaisuuden voitto olisi työläisten:

Jäi toinen nyt työtä jatkamaan / ja uhrasi aikansa parhaan, (...) / Ei vankila mieltänsä murtanut / - kuin auringonliekki se paloi / se aate, se aate punainen (...) // ja tämä on laulu työstänsä / - se työ oli suurenmoinen. (...) / yhä neulotaan samoja lippuja / - ja se taistelu päättyi voittoon. (ML 47)

Siinä annetaan ymmärtää, että uupumattomalla taistelulla ja pahasta porvaristosta eroon pääsemällä työväenluokan taistelu on voitokas. Taustalla kaikuu jatkuvasti ylpeys jaetusta aatteesta ja sen jakavasta kollektiivisesta perheestä, sekä niistä eroista ja rajoista, joiden oikealla puolella työläiset ovat. Työläissisaret, jotka ovat omistaneet elämänsä punaiselle aatteelle, uhkuvat sitkeyttä ja ylpeyttä aatettaan kohtaan. Vankilakaan ei heitä murra.

”Laulu lipunneulojista” -teksti tosin asettaa samalla kuitenkin kaikki työläiset kyseenalaistamatta yhteen muottiin. Työläissubjekteille ei anneta tilaa erota toisistaan, koska se ei olisi eduksi ajetulle aatteelle. Kati Launis on todennut, että esimerkiksi Hilja Pärssisen ja Kössi Kaatran työväenkuvaukset ovat paitsi kurjuutta, myös ihanteita ja toiveikkuutta korostavia. Työläisiin liitetään ihanteellisuutta: ”Kaatra kuvaa heitä hyvän ja kauniin puolelle asettuneiksi ja työtä pelkäämättömiksi yksilöiksi, jotka kurjuuden keskellä odottavat parempaa maailmaa.” Parempaa maailmaa edustaa sosialistinen yhteiskunta: Samalla työläisyydelle tehdään kuitenkin normi, johon tulee istua. (Launis 2009, 79.)

Paitsi että ”Laulu lipunneulojista” -tekstissä normitetaan työläinen, normitetaan siinä toki myös porvariston edustajat: ”He tiesivät: rauhassa porvari / ei kuuntelis tuomiotaan /...) // vaan toista pian suoraan sydämeen / se lahtarin luoti pisti.” (ML 46) Porvarit eivät suostu kuuntelemaan tuomiotaan vaan lahtaavat kylmäverisesti työläisaatteen edustajia, minkä seurauksena luokkasota syttyy. Syylliseksi leimataan siis yksinomaan porvari.

”Laulu neidistä ja herrasta” -tekstissä on todella selkeästi asetettu vastakkain johtaja-herra ja konttorineiti:

Pienessä pienessä ruokabaarissa / konttorineiti se sämpylää haukkaa. / Hienossa hienossa kabinetissa / johtaja lohta ja snapseja naukkaa. / – Milläs se neiti ostaa sämpylän ja maidon? / – Myymällä herralle kirjoitustaidon. / – Milläs se herra niitä maljoja nostaa? / – No, kun se neidin taidon niin halvalla ostaa. (ML 27)

Marxilaisen luokkateorian mukaan työläiset, jotka voivat elää vain niin kauan kuin löytävät työtä ja onnistuvat löytämään työtä vain niin kauan kuin heidän työnsä lisää pääomaa, joutuvat myymään paitsi työvoimansa myös itsensä porvaristolle (Marx & Engels 1890/1998, 44). Koska palkkatyöläinen voi käyttää työvoimaansa ainoastaan myymällä sitä tuotantovälineiden omistajalle, on omistajalla mahdollisuus varastaa palkkatyöläisen työtä eli riistää tätä (Nevalainen & Peltonen 1972, 13). Tällaista asetelmaa rakennellaan ”Laulu neidistä ja herrasta” -tekstissä. Neitiä vaaditaan luovuttamaan työvoimansa tuotantovälineiden omistajalle eli johtajalle, taatakseen elantonsa. Sen sijaan, että tarjoaisi neidin työstä kunnollisen korvauksen, johtaja ”ostaa neidin taidon halvalla” (ML 27) samalla kun itse ”nostaa maljoja” (ML 27) eli elää äveriäästi. Johtaja näyttäytyy siis varsin moraalittomana hahmona, joka kokee oikeutetuksi epätasa-arvoisen asetelman konttorineidin ja itsensä välillä.

Marx puhuu vieraantumisen käsitteestä viitatessaan työläisen vieraantumiseen työnsä tuotteesta, jota ei omista. Lisäksi työläinen vieraantuu omasta työstään ja itsestään työn tekijänä. sillä hänellä ei ole mahdollisuuksia vaikuttaa siihen, millaista tuotantoprosessia käyttäen tuotteet valmistetaan. Hän on siis joutunut tilanteeseen, jossa tekee työtä ainoastaan työpalkan eteen, eikä sisäisen arvon vuoksi. Kapitalistinen työ on siis vieraantunutta työtä myös työläisen itsevieraantumisen mielessä. Marx näkee, että työläinen on myös vieraantunut ihmisen ”lajiolemuksesta”. Hänellä ei ole mahdollisuutta toimia vapaasti tai toteuttaa itseään vaan hän joutuu toimimaan ulkoapäin asetettujen pakkojen toteuttajana. Vieraantumisella Marx tarkoittaa myös vieraantumista toisista ihmisistä. (Ojajarvi & Sevänen & Steinby 2018, 20; ks. Marx 1978.)

”Laulu neidistä ja herrasta” -tekstin neiti on kyllä selkeästi vieraantunut pienipalkkaisesta työstään, joka on tehnyt hänestä onnetoman: ”Onni taitaa vasta neidin arkussa maata.” (ML 27) Huolimatta tavasta, jolla johtajan esitetään hyväksikäyttävän neitiä ja tämän työpanosta, konttorineitiä ei kuitenkaan kuvata yksiselitteisesti sorron alle hukkuvaksi objektiksi, jolta on riistetty toimijuus ja joka on vieraantunut kaikesta: ” – Milläs se neiti ostaa sämpylän ja maidon? / - Myymällä herralle kirjoitustaidon. / - Milläs se herra niitä maljoja nostaa? / - No, kun se neidin taidon niin halvalla ostaa.” (ML 27) Konttorineiti tiedostaa varsin hyvin asemansa. Neiti näkee, että johtaja-herra ostaa halvalla hänen työpanoksensa ja ymmärtää kyseisen prosessin johtavan siihen, että neiti itse pystyy kartuttamaan vain pientä taloudellista pääomaa, minkä seurauksen tämä onnistuu ”saamaan vain pyrstön lohesta” (ML 27) ja joutuu nauttimaan sämpyläänsä pienenpienessä ruokabaarissa, hienonhienon kabinetin sijaan.¹⁸ Konttorineidin voi nähdä kyseenalaistavan varsin suoraan vallitsevan epätasa-arvon rakennelman kysymällä johtaja-herralta: ”Milläs se herra niitä maljoja nostaa?” (ML 27) Raataminen ja säästäminen nähdään ainoina keinoina neidille rakentaa omaa elämäänsä. ”Johtaja” pyrkii neuvoillaan ylläpitämään omaa ylempiarvoista asemaansa konttorineitiin. Alistetussa

¹⁸ Taloudellisen pääoman epätasainen jakautuminen johtaja-herran ja konttorineidin välillä muodostaa tekstissä näille varsin erilaisen elämäntavat. Pierre Bourdieun mielestä luokkaa keskeisesti merkitsevä tekijä on juuri elämäntapa. Bourdieun mukaan ”ei ole olemassa tietylle elämäntavalle tyypillistä käytäntöä tai ominaisuutta (omaksutun objektin merkityksessä), jolle ei voisi antaa erottavaa arvoa sosiaalisesti määräytyneen merkitysperiaatteen funktiona ja joka ei siten ilmaisisi sosiaalista asemaa”. Elämäntapa toimiikin merkittävänä erottautumisen merkkinä, jota hyödynnetään muun muassa suhteessa moraaliin. (Bourdieu 2013, 91.)

asemassaan konttorineidin tulee raataa huonosta palkastaan huolimatta, jotta saisi oman kodin.

Tekstissä sukupuolierot nousevat merkittävään rooliin. Ne korostuvat paitsi siinä, että johtaja esitetään miehenä ja konttorineiti naisena, myös nimityksissä ”herrat” ja ”kunnan mies” (ML 27). Merkillepantavaa on, että aikaisemmin johtajaan viittaava herra-nimitys vaihtuu tekstissä monikkoon ”herrat”, mikä antaa ymmärtää, että kaikki työläisiä alistavat, varakkaaseen porvaristoon kuuluvat ja kapitalismin asiaa ajavat ovat miespuolisia, kun taas raatajatyöläiset ovat ainakin ”Laulu neidistä ja herrasta” - ja ”Laulu lipunneulojista” -tekstien perusteella naisia. Myös toteamus ”kunnan mies” (ML 27) viittaa ajatukseen, että miehet ovat naisiin nähden ylemmässä asemassa, koska konttorineiti voi omistaa oman kodin vain ”kunnan miehen turvin” (ML 27).

Feministisosiologi Beverley Skeggs (2014, 143) on puhunut paljon sukupuolen vaikutuksesta subjektin työllistymis- ja rahanansaintamahdollisuuksiin. Hänen mukaansa työntekijöihin on työmarkkinoilla kirjattu erilaisia ominaisuuksia ja täten myös arvoja. Sukupuoliarvolla on siis merkitystä. Nainen saatetaan esimerkiksi palkata ainoastaan siksi, että hän on nuori, kaunis ja seksikäs. Tämä tekee naisesta potentiaalisen riiston kohteen. Skeggs näkee, että joitain ihmisiä voidaan ”vain ja ainoastaan riistää”. Heidät on sysätty työmarkkinoille arvotta ja ilman mahdollisuuksia kerryttää etuja ajan saatossa. Tästä voi seurata myös se, että heidän arvonsa laskee.

Skeggs liittää tähän riisto-ajatukseen myös yrittäjäsubjektin käsitteen. Pelkkä osaaminen ei ole riittänyt työpaikan saamiseksi vaan naisten on täytynyt osoittaa myös yrittäjämäisiä sukupuoliominaisuuksia. Nämä feminiiniset ominaisuudet eivät virallisesti kuulu työnkuvaan, mutta toimivat silti ehtona työllistymiselle. Kyse ei siis ole siitä, että yksilö olisi yrittäjämäinen vaan siitä, että hänellä oletetaan olevan tiettyjä kykyjä seksuaalisuutensa tai sukupuolensa kautta rakentuneiden asemiensa vuoksi. Häntä pakotetaan käyttämään kykyjä, joita hänellä ainoastaan oletetaan olevan. Hänellä ei siis ole valinnanvaraa. ”Hän ei optimoi, vaan hänet on ensin optimoitu – ja sen jälkeen häntä on riistetty.” Tällaisessa riistossa toimija pakotetaan käyttämään häntä asemoivia kulttuurisia ominaisuuksia. Tilanteesta voidaan käyttää käsitteitä pakotettu performatiivisuus ja kulttuurinen essentialisointi. (Skeggs 2014, 148–149.)

Naistyöntekijät on sidottu paikoilleen. Tämä tarkoittaa, ettei heillä ole mahdollisuutta määritellä itse omaa identiteettiään. Työpaikkaidentiteetit eivät kaikille toimijoille ole universaalisti käytössä olevia resursseja. Nämä identiteetit eivät siis ole ”rakentuneet itsen tai yksilön kulttuuriseksi omaisuudeksi, joka olisi kaikkien työläisten vapaasti vaihdettavissa”. Tietty sukupuolitettu ja seksualisoitu identiteetti on tehty valmiiksi naistyöntekijöiden luontaiseksi ominaisuudeksi. Tällaista minuutta ei voi performoida yrittäjämäisenä tai ammatillisena resurssina, eikä se tästä syystä voi tulla palkituksi. (Skeggs 2014, 149; ks. Adkins & Lury 1999.) Naisten identiteettityö nähdään luonnollisena osana heitä itseään. Tämän vuoksi heidän on hyvin vaikeaa rakentaa muita identiteettejä kuin naistyöntekijä. Naiseutta ei voi käyttää ja vaihtaa liikkuvana resurssina. (Skeggs 2014, 149.)

”Laulu neidistä ja herrasta” -tekstissä naistyöntekijä on nimenomaan sidottu paikoilleen työmarkkinoiden kentällä. Nainen eli konttorineiti on riiston kohde ja riistäjä on mies eli herra. Konttorineidin identiteetti on tekstissä väistämättä naistyöntekijä. Tällä ei ole muita mahdollisuuksia kuin ”myydä herralle kirjoitustaitonsa” ja ”raataa vaikei palkka tahdo riittää” (ML 27). Tähän on kirjattu ominaisuuksia, joiden myötä tämä kelpaa alempaan keskiluokkaan eli konttorineidiksi, mutta ei sen korkeampaan asemaan. Neidille muodostettu arvo jää siis huomattavasti vähäisemmäksi kuin herran, joka toimii johtajan asemassa. Tässä korostuu selkeä luokkaan ja sukupuoleen perustuva valta-asetelma.

Konttorineitiä ei voi tosiaankaan nähdä tekstissä optimoijana vaan tämä on optimoitu – ja tätä on riistetty. Sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvä kontrolli johtaja-herran ja neidin välillä korostuu säkeessä: ”kunnon miehen turvin omaan pesään päästä” (ML 27). Tämä on osa ”johtajan neuvoja”, jotka ”raksaavat neidin päässä” (ML 27). Nimenomaan johtaja-herra on siis se, joka painottaa neidille, että tämän ainoa mahdollisuus pärjätä on hankkia ”kunnon mies” (ML 27), mikä kuvastaa sitä, että neiti on herran alaisuudessa niin töissä kuin kotonakin, koska on riippuvainen tästä taloudellisesti. Sekä neidin yksityinen että julkinen elämä on siis herran kontrollissa.

Tekstissä käytävä vuoropuhelu ilmaisee skeptisyyttä sen suhteen, että neiti voisi herrojen alaisuuden kautta syntyvän varallisuuden puutteen vuoksi saavuttaa onnen: ” – Voivatkos ne herrat sille onnen taata? / – Onni taitaa vasta neidin arkussa maata.” (ML 27) Toivoa ei kuitenkaan ole täysin menetetty, sillä onni ainoastaan taitaa olla saavutettavissa vasta konttorineidin kuoltua. Muutoksen mahdollisuudelle jätetään siis tilaa. Tämä muutoksen mahdollisuus korostuu säkeessä, joka toistuu

sekä ensimmäisen että toisen säkeistön lopussa: ”ei ei tuuli tiedä ei, kuka neidin omistaa.” (ML 27) Herrat eivät siis välttämättä omistakaan konttorineitiä. Eivät ainakaan, mikäli neiti pystyy nousemaan sorretusta asemastaan ennen kuolemaansa. Tämän omistussuhteen häilyvyyden osalta kiinnostavaa on myös sana ”tuuli” (ML 27), jonka voidaan nähdä edustavan epävakautta ja jotakin, jota ei voida kontrolloida tai ottaa haltuun. Herrat eivät kykene täysin tai loputtomasti kontrolloimaan ja ottamaan haltuunsa subjektia, joka on tietoinen asemastaan ja vallitsevista epäkohdista ja kantaa asemansa ylpeydellä, viitaten herrojen julmaan ja epäoikeudenmukaiseen riistoon.

Myös toisenlainen tulkinta on kuitenkin mahdollinen. ”- Onni taitaa vasta neidin arkussa maata” (ML 27) -säe voidaan nähdä johtajan pilkkana siitä, miten neidin raataminen koituu lopulta tämän kohtaloksi, vieden tältä mahdollisuuden onneen ennen kuolemaa. Tällöin teksti saa ironisemman sävyn ja sen merkitys muuttuu: konttorineiti on tuomittu onnettomaan loppuelämään, koska johtaja niin päättää. Muutoksen mahdollisuus on kuitenkin joka tapauksessa olemassa siinä mielessä, että neiti tiedostaa asemansa ja on ymmärtää näin ollen myös, että asiat voisivat olla toisin.

Ironisella otteella on tekstissä oma osansa raatajan ylpeyttä korostavana tekijänä. Liioitellun mustavalkoinen kuva pahoista herroista ja puhtoisesta konttorineidistä asettaa henkilöhahmot asemaan, jonka avulla ylpeys voidaan lukea konttorineidin ominaisuudeksi. Mikäli konttorineiti kuvattaisiin samalla tapaa riistäväksi ja julmaksi kuin johtaja, häneen olisi huomattavasti vaikeampaa samaistua ja hänestä tulisi ennemminkin häpeää kuin ylpeyttä herättävä hahmo. Vaikka neidille annetaan tekstissä yhtäältä toimijuuden mahdollisuus, asetetaan hänet silti selkeästi alistettuun, toisen asemaan, mikä välittyy paitsi luokkien myös sukupuolten välisestä omistajuussuhteesta.

Ironiaa viljellään tekstin molemmissa säkeistöissä myös toisella tapaa. Säkeistöjen toiseksi viimeiset säkeet kuuluvat: ”Hei hei, huh hah hei, se neiti vain pyrstön lohesta saa (...) Hei hei, huh hah hei, se lipasto neitiä rauhoittaa”. (ML 27) Riemunkiljahduksilla muuten vakavia epäkohtia korostavassa tekstissä tarkoitetaan täysin päinvastaista kuin mitä sanotaan. Tällaisella ironisella otteella osoitetaan johtajan julmaa ja häpeällistä kohtelua konttorineitiä kohtaan. Niinkin mitättömän asian kuin lipaston katsotaan rauhoittavan neitiä siinä määrin, ettei tämä lähtisi vastustamaan kohtaamiaan julmuuksia.

4.2. Työttömyys ja köyhyys

Kuten jo aiemmin totesin, 90-luvun laman jälkeinen työttömyys näyttäytyy lähiön asukkaille tulevaisuudettomuutena ja hylätyksi tulemisen tunteena. Tämä tulevaisuudeton elämä, joka on lähiön asukkaat ”hylännyt”, merkitsee putoamista ”yhteiskunnan suojelemaan avun turviin” (LAL 42–43). *Lahjakkaassa Anu Lovackissa* yksi keskeisimmistä kysymyksistä on, ovatko ihmiset, jotka käyvät töissä, arvokkaampia kuin ne, jotka joutuvat tyytymään yhteiskunnan taloudelliseen apuun? Työttömyys ja varattomuus ovat nimenomaan niitä seikkoja, jotka saavat lähiön asukkaat pohtimaan, onko heillä ”enää mitään odotettavaa” (LAL 43). Samalla työttömyys aiheuttaa häpeää, sillä se on lähiön asukkaiden ajatusmallissa jälleen yksi asia, joka merkitsee epäonnistumista vallitsevien ideaalien täyttämässä.

Työttömyys ja sen mukanaan tuoma varattomuus aiheuttavat paitsi häpeää myös kärsimystä. Anu Lovackin kerrotaan ”kärsineen suunnattomasti” ”työttömyydestä” ja ”sen mukanaan tuomasta köyhyydestä” (LAL 47). Työttömyys on tekijä, joka pysäyttää lähiöasukkaiden elämän ja tekee siitä hankalaa. Ei ainoastaan siksi, että he kokevat epäonnistuneensa yhteiskunnan normien täyttämässä, vaan myös varsin konkreettisten syiden vuoksi. Anu Lovack kokee yksinhuoltaja-arjen pyörittämisen vaikeaksi ”kohtuuttoman rahapulan” (LAL 49) vuoksi. Ahdistus rahapulasta korostuu esimerkiksi ”taipuvaisuudessa” ”rauhottavien lääkkeiden” käyttöön ”silloin tällöin” (LAL 49).

Tämä rahapulan aiheuttama konkreettinen aspekti heijastuu toki myös siihen, että ydinperhenormi ei Anu Lovackin kohdalla täyty. Työttömänä yksinhuoltajaäitinä toimiminen on varsin vaikeaa, koska Anu Lovackin tulisi yksin taata tyttärelleen ne mahdollisuudet - ”luistimet, sukset, musiikkiharrastukset” (LAL 49) - joita lapsille tulisi tämän mielestä tarjota. Skeggs (2014, 172) on puhunut paljon tästä yksinhuoltajaäitien dilemmasta. Hänen mukaansa yksinhuoltajaäidin hahmoon liitetään ”riippuvuuden, lihallisuuden ja epäjärjestyksen” ominaisuuksia. Yksinhuoltajaäitiyttä pidetään usein synonyyminä ansaitsemattomuudelle ja avustuksilla elämiselle. Skeggs (2014, 195–196) näkee, että työväenluokkaiseen naiseuteen yhdistetään voimakkaasti myös ajatus hallitsemattomuudesta, hillittömyydestä ja itsekontrollin puutteesta. Esimerkistä käy hedelmällisyys: työväenluokkaisten ”kohtuuttomasti lisääntyvien” naisten nähdään olevan vastuuttomia ja kyvyttömiä huolehtimaan itsestään.

Skeggsin (2014, 61–62) mukaan tässä on pitkälti kyse moraalista. Kun aletaan rakentaa moraalista minuutta, täytyy myös miettiä, mitä on moraaliton minuus eli kenet voidaan sulkea ulos. Moraaliton merkitsee keskiluokkaisissa diskursseissa ”kaikkea vaarallista, häiritsevää, tarttuvaa, seksuaalista”, sekä kaikkea ”väärässä paikassa olevaa, turvallisuuden rajoja uhkaavaa”. Kuitenkin nykyisin ne työväenluokkaiset ”kulttuurit ja luonteenpiirteet”, jotka on leimattu moraalittomiksi, voivat sisältää myös vaihtoarvoa. Tietyt ”paheet”, kuten maskuliininen rikollisuus, voidaan nähdä ”coolina” ja siten markkina-arvoisina.

Kaikilla asioilla ei kuitenkaan ole minkäänlaista vaihtoarvoa ja näistä esimerkkinä toimii juuri nuori, hedelmällisessä iässä oleva työväenluokkainen äiti. Paikallisessakaan kontekstissa hänen lisääntymiskykyensä perustuvaa käyttöarvoa ei ole kuin rajallisesti. Hän ei myöskään kykenee liikkumaan rajattomasti. Paheet eivät siis jakaudu kansakunnan ja kaikenlaisten vaihtojen näkökulmasta tasaisesti, sillä osa näistä on vaihtokelpoisia eli arvokkaita ja osa abjekteja eli arvottomia. Tämä ilmiö on vahvasti sukupuolittunut. (Skeggs 2014, 62.) Skeggs puhuu yksinhuoltajaäitiydestä suhteessa brittiläiseen, yhdysvaltalaiseen ja australialaiseen kontekstiin, mutta näen, että siihen liittyvä stigma, jonka Skeggs esiin nostaa, näkyy myös *Lahjakas Anu Lovack* -teoksessa.

”Hedelmällinen ja liiallinen naiseus” on nähty alaluokan diskurssin yhtenä esimerkkinä ongelmaperheen, vaarallisen maskuliinisuuden, riippuvuuden, häiriökäyttäytymisen sekä moraalisen ja ekologisen rappion ohella. Tämänkaltaisten representaatioiden kautta on saatu yhdistettyä monia sosiaalisia, taloudellisia ja kulttuurisia teemoja. Alaluokan käsite asettuu kyseisissä diskursseissa moraalisen puhutavan alle. Kun käsitettä jatkuvasti toistetaan ja siteerataan, siitä tulee normatiivinen. (Skeggs 2014, 170.)

Anu Lovackin voidaan nähdä olevan pitkälti tilanteessa, jossa tällä ei ole minkäänlaista vaihtoarvoa. Työttömänä yksinhuoltajaäitinä tämä ei tunnu taloudellisesti pärjäävän tyttärensä kanssa yksin, mikä käy ilmi Aaron Sinkkosen kertomuksesta:

Sitten hän [Anu Lovack] sanoi tarvitsevansa kipeästi rahaa. 3000 markkaa. Vaadin saada tietää, mihin hän tarvitsisi niin suuren summan. (...) Älä vittuile. Tarvitsen rahaa lapselle. Minun pitää tehdä hänen vuokseen hankintoja, Anu Lovack sanoi. – Mitä sinun tarvitsee hankkia? kysyin. – Talvivaatteita. Bussilippu. Kerhomaksu. Sukset. Luistimet. (LAL 181–182) (Kursiivi alkuperäinen)

Tämä osoittaa, että työväenluokkaista, hedelmällistä yksinhuoltajaäitiä pidetään arvottomana yhteiskunnan tasolla.

Yksilötasolla ilmiö näkyy esimerkiksi siinä, miten Aaron Sinkkonen puhuu Anu Lovackista:

Sanoin, etten uskonut sanaakaan siitä, että minä olisin lapsen isä. Kai tämä hullunkurinen tipu ymmärsi minun tajuavan, että muitakin isäehdokkaita olisi olemassa? Kesäkissani oli nussinut vuosia sitten jokaista kaksilahkeista joka sattui kävelemään vastaan. (LAL 189)

Aaron Sinkkosen sanoissa piilee ennen kaikkea kysymys moraalisesta minuudesta. Tämä pyrkii korostamaan Anu Lovackin löyhää moraalialueita maalamalla kuvaa tästä ”liiallisen seksuaalisena objektina”. Tähän viittaavat myös vähättelevät nimitykset ”hullunkurinen tipu” ja ”kesäkissani” (LAL 189). Vaikka Aaron Sinkkosen katse edeltävässä katkelmassa onkin työväenluokkainen, ei keskiluokkainen, on hän silti sukupuolensa vuoksi etuoikeutetumassa asemassa yhteiskunnassa kuin Anu Lovack.

Lähiön asukkailla tuntuu ylipäättään olevan käsitys siitä, millaista on moraalinen ja moraaliton äitiys:

Kun hän [Anu Lovack] tuli raskaaksi, hän katosi kapakoista pariaksi vuodeksi. Se ei tuntunut olevan hänelle vaikeaa. Hän ei ollut lapsen synnyttyäkään niitä yliväsyneitä nukkumalähiöön unohdettuja yksinhuoltajaäitejä, jotka äidinmaidonkorviketetrojen ja vaippakuormien kätköissä kanniskelevat kotiin keskiolutta lohdukseen, vaan paremminkin hän suloiseen tapaan raahasi kassikaupalla itselleen jotain oikein lapsekasta makeaa, Smurffi-limpparia tai ylitahmeita Hedelmäpommeja, ja sanoi mielellään, että lapsestakin oli epäilemättä tulossa mitä mainioin sokerirottia. (LAL 44)

Vaikka Aaron Sinkkonen puhuu Anu Lovackista ja tämän seksuaalisuudesta varsin halventavaan sävyyn, korostuu Auliksen muisteloissa kuitenkin näkemys Anu Lovackista hyvänä äitinä. Vertailukohtana Aulis pitää yliväsyneitä nukkumalähiön unohdettuja äitejä, jotka äitiydestään huolimatta nauttivat päihteitä, kun taas Anu Lovack viattomasti ja suloisesti nauttii vain lapsekasta makeaa. Vaikka Aulis näkeekin Anu Lovackin moraalisesti pätevämpänä äitinä verrattain muihin lähiön äiteihin, on hänen puheistaan kuitenkin luettavissa myös tuomitsemattomuutta ja laajemman kontekstin huomioon ottamista. Aulis kuvaa lähiön yksinhuoltajaäitejä muun muassa yliväsyneiksi ja unohdetuiksi sekä huomauttaa näiden tarvitsevan lohtua. Tällainen kuvaus kertoo siitä, että Aulis ei näe yksinhuoltajaäidin roolia yhteiskunnassa helppona, eikä koe näiden olevan yksin vastuussa omasta tilanteestaan.

Kuvauksessa unohdetuista yksinhuoltajaäideistä välittyy myös häpeän tunne. Sara Ahmedin (2004, 104) mukaan häpeä on usein jotakin sellaista, jota yritetään piilotella muilta. Koettua häpeää paetaan muiden katseilta ja se pyritään peittämään.

Tällainen tapa toimia on kuitenkin paradoksaalista: yhtäältä häpeä peittää alleen sen, mikä on tullut esiin, mutta toisaalta häpeä kuitenkin paljastaa juuri sen, että jotakin kätketään ja hävetään. Auliuksen näkemyksen mukaan lähiön yksinhuoltajaäidit pakenevat kotiinsa ”rättiväsyneinä” ”keskioluidensa” kanssa (LAL 44). Tämän neljän seinän sisään pakenemisen voidaan nähdä olevan reaktio koettuun häpeän tunteeseen, joka syntyy työväenluokkaisia yksinhuoltajaäitejä arvottavasta ilmiöstä, josta Skeggskin puhuu. Lähiön yksinhuoltajaäidit pakenevat arvottavilta katseilta kotiinsa nauttimaan alkoholia, minkä voidaan tulkita tarkoittavan, että he ovat sairastuneet alkoholismiin – samoin kuin Lankkubaarin kantaporukkakin. Teoksessa ei kerrota, arvotetaanko näitä lähiöiden yksinhuoltajaäitejä lähiön sisällä, mutta laajempi yhteiskunnallinen arvotetuksi tuleminen riittää heille joka tapauksessa syyksi siihen, että he haluavat paeta neljän seinän sisään.

Anu Lovackin kohdalla vastaavaa häpeätunnetta yksinhuoltajaäidiksi tulosta ei ole luettavissa:

Kun hänet tapasi hänen raskausaikanaan kylänraitilla, kun hän oli menossa pankkiin tai kauppaan, tai hänen ollessaan muutoin vain ulkoilemassa (hän hoiti raskausaikanaan kuntoaan hyvin), hän taapersi katuja pitkin hymyssä suin (...) ja kertoi innostuneena vastahankkimistaan potkuhousuista, lievästä aamupahoinvoinnistaan tai jo niin kuuluisaksi tulleesta makeanhimostaan. (LAL 44–45)

Anu Lovack vaikuttaa tyytyväiseltä raskaudesta ja odottaa innolla lapsensa syntymää. Tämä ei myöskään pyri piiloutumaan potentiaalisen arvottavilta katseilta vaan ulkoilee hymyssä suin ympäri lähiön katuja. Syntyäkseen häpeän tunne vaatii Ahmedin mukaan katseen joltakin sellaiselta, jota häpeän tuntija arvostaa. Kun katseen kohde paljastuu muiden katsottavaksi, hänestä tulee erillinen ja tämä erillisuus on haavoittavaa silloin, kun katsojalla on kohteelleen merkitystä. (Ahmed 2004, 104–105.) Anu Lovackin ilo ja innostus raskaudesta saa hänet kaikkea muuta kuin eristäytymään ulkomaailmasta. Tämä kertoo siitä, ettei Lovack koe yksinhuoltajaäitiyden stigmaa merkittävänä, eikä suostu pitämään itseään moraalittomana. Toisin sanoen, hän ei arvosta katsetta, joka tuomitsee yksinhuoltajaäitiyden, joten häpeän tunnetta ei pääse syntymään.

4.3. Vallanpitäjät

”Laulu neidistä ja herrasta” -tekstissä ylpeyden tunne liitetään neidin hahmoon, mikä näkyy siinä, miten selkeästi runon puhuja asettuu tämän puolelle, kuvaten varsin yksipuolisesti (neidin äänellä) johtajan ja neidin välistä suhdetta. Johtajan näkökulmasta ylpeyden tunnetta voidaan kuitenkin tulkita myös toisin. Hän ei tunne

moraalisia tunnontuskia ylemmästä asemastaan, jonka turvin voi taata itselleen tietyt oikeudet. Toisin sanoen, johtajan mielestä vallitseva rakenne on ongelmaton. Johtaja voi tyytyväisenä ”nostaa maljojaan”, koska ”ostaa neidin taidon halvalla” (ML 27). Johtaja neuvoo neitiä ”uutterasti” ”raatamaan ja säästämään”, ”vaikkei palkka tahdo riittää”, tarjoten palkaksi kiitosta (” – Mistäs ne herrat sitä neitiä kiittää? – Että neiti raataa vaikkei palkka tahdo riittää”) ja ”lipaston” (ML 27). Johtajan tapa tehdä omia etujaan ruokkivaa pesäeroa neitiin antaa tälle aseman, josta tämä tuntee ylpeyttä. Johtaja pyrkii jatkuvasti korostamaan asemaansa ”naukaamalla snapseja ja lohta” ”hienossa hienossa kabinetissa” (ML 27). Oman aseman korostaminen ja siitä kaiken irti ottaminen kielii siitä, että asemasta ollaan ylpeitä ja se nähdään samalla myös oikeutettuna; herra ansaitsee mielestään runsaan taloudellisen pääomansa vuoksi neitiä korkeamman aseman.

Varallisuus ja ylpeyden tunne kietoutuvat selvästi toisiinsa myös *Lahjakkaassa Anu Lovackissa*. Silmiinpistäväntä tämä on Mariannen hahmon kohdalla. Marianne tuo jatkuvasti esiin omaa asemaansa, jonka näkee arvokkaampana kuin muiden asukkaiden aseman lähinnä siksi, että hänellä itsellään on enemmän rahaa kuin muilla asukkailla:

Marianne piti kioskiaan meidän lähiömme ja naapurilähiön välimaastossa urheilukentän vieressä, ja minusta Soili oli osunut asian ytimeen sanoessaan, että Marianne oli hienohelmäinen.

(...)

Hän pukeutui hyvin, hänellä oli aina mukanaan jonkinmoinen nahkasalkku tummanruskean käsilaukun lisäksi, ja hän käytti mielellään sanoja jotka kuuluivat yrittäjyyteen: *liikevaihto*, *likviditeetti*, *verouudistus*, *yrittäjäneläke*. Kun istuimme iltaa Ravintola Lankussa, hänen kasvoillaan oli yleensä huvittunut mutta ymmärtäväinen ilme joka kertoi suopeudesta meitä raihnaisia pitkäaikaistyöttömiä kohtaan (...) ja käytti mielellään yritys sanojen lisäksi muotipsykologiaan kuuluvia tuttuja ilmaisuja kuten *depressiivinen*, *tunneäly*, *läheisriippuvainen*, *isetuho*. Käsittääkseni hänellä tosiaan oli rahaa, sillä kioskibisnes tuntui sujuvan erinomaisesti. (LAL 58–59)

Mariannen omanarvontunto on selkeästi muita asukkaita parempi, mikä näkyy tavassa, jolla hän osoittaa ymmärtäväisyyttä ja suopeutta raihnaisia pitkäaikaistyöttömiä kohtaan. Marianne näkee selkeästi olevansa korkeammassa positiossa muihin asukkaisiin nähden, katsoen näitä alaspäin, turvautumalla sanoihin, jotka kuuluvat yrittäjyyteen ja panostamalla ulkonäköönsä, jotta erottuisi edukseen. Skeggs (2014, 35) puhuu nimenomaan siitä, miten globaalit toimijat rakentavat nykyisin kuvaa ideaaliminästä synonyymina riskejä ottavalle yrittäjäminalle, jonka ajatellaan olevan ”seuraavan sukupolven rikkauten tuottaja”. Juuri

”yrittäjäminuutta” ideaaliminuutena Mariannekin rakentaa, korostamalla omaa yrittäjyyttään, joka näyttäytyy hänelle arvokkaampana positiona muihin lähiön asukkaisiin verrattuna. Yrittäjyys on Mariannelle sellaista minuutta, jonka hän näkee arvokkaana ja merkittävänä. Se mahdollistaa hänen suuren taloudellisen pääomansa ja antaa hänelle keinon erottautua muista lähiön asukkaista.

Käyttämällä voimakkaasti yrittäjyyteen ja muotipsykologiaan liittyvää sanastoa Marianne pyrkii erottautumaan muista lähiön asukkaista ja rakentamaan näin omaa minuuttaan, joka näyttäytyy yksilöllisenä ja lähiön muusta massasta erottuvana. Marianne ei siis sijoita itseään osaksi lähiön sosiaalista kollektiivia, vaan rakentaa heidän avullaan itselleen yksilöidentiteettiä. Hänelle nimenomaan yrittäjyys näyttäytyy erontekona pitkäaikaistyöttömiin, joihin hän ei koe tai halua kokea kuuluvansa. Hän tekee siis itsestään yrittäjäminän.

Skeggsin mukaan niin kutsutut ”uuden keskiluokan” subjektit pyrkivät jatkuvasti oikeuttamaan ja vahvistamaan hauraita ja haavoittuvaisia minuuksiaan. Keskiluokan on jatkuvasti kamppailtava, jotta se olisi vakavasti otettava, eikä joutuisi naurunalaiseksi teeskentelynsä vuoksi. Se pyrkii jatkuvalla symbolisella kamppailulla pitämään hallussaan moraalisen auktoriteetin arvon. ”Valtuutuksia täytyy institutionalisoida, perspektiivejä oikeuttaa ja omaisuutta legitimoida”. (Skeggs 2014, 283–284.) Juuri tällaista minuuden oikeutusta Mariannekin hakee yhteisön sisällä. Hän pyrkii jatkuvalla symbolisella kamppailulla todistelemaan omaa asemaansa, esimerkiksi korostaen kerryttämäänsä taloudellista ja kulttuurista pääomaa, nostamalla ne jatkuvasti esiin. Hän pyrkii nimenomaan vahvistamaan omaa minuuttaan ja onkin jatkuvasti paineen alla, jotta saisi haltuunsa valta-aseman lähiön sosiaalisella kentällä

Marianne ei tyydy rakentamaan ainoastaan omaa kuvaansa arvokkaan ja ideaalin yrittäjäminuuden kautta vaan ottaa myös kumppaninsa Robertin mukaan tähän leikkiin:

Robert oli ahtautunut turkoosinväriseen, tosin eittämättä upouuteen puvuntakkiin, jonka Marianne mitä ilmeisimmin oli ostanut hänelle. Takin alla olivat kuitenkin tutut haalarityyppiset toppahousut. Karvalakin alta pilkottavissa hiuksissa ei näkynyt jälkeäkään entisestä maantiensävystä. Ne olivat mustat kuin korpinsulka. Oliko hän värjännyt tukkansa? Hän näytti todellisen toivottomalta. Aivan karmealta. (LAL 56–57)

Marianne pyrkii – ainakin mikäli Auliksen spekulatiot Mariannen osallisuudesta Robertin muodonmuutokseen pitävät paikkansa – muokkaamaan Robertin ulkomuodosta mieleistään, panostamalla siihen omilla rahoillaan. Vaikka muutokset

näkyvätkin Robertissa ja hän on mitä ilmeisemmin ainakin tiettyyn pisteeseen asti hyväksynyt ne, kyse on kuitenkin enemmän Mariannen halusta korostaa itseään ja arvokkuuttaan muihin asukkaisiin nähden. Robertista tulee muokata Mariannen imagolle sopiva kumppani, jotta Mariannen arvo muiden silmissä ei laskisi. Yritys ei kuitenkaan täysin onnistu, sillä Robertin ”takia alla ovat kuitenkin tutut haalarityyppiset toppahousut” (LAL 56). Marianne ei pysty peittämään Robertin vanhaa olemusta, pyrkimyksistään huolimatta.

Kuten toisessa luvussa totesin, Marianne haluaa paitsi oman kumppanin myös oman perheen. Mariannen mukaan yksi varsin merkittävistä edellytyksistä hyvän perhe-elämän saavuttamiselle on raha:

Nyt ei ole sijaa itsekkyyteen, Marianne sanoi. Ennen kuin minä, Soili tai Aaron Sinkkonen ehdimme sanoa mitään, Marianne jatkoi että ensinnäkin oli *aivan varmaa* että tyttö oli Robertin lapsi. Lisäksi hänellä, Mariannella, oli paitsi taloudellista myös henkistä kapasiteettia pitää työstä huolta. (LAL 140)

Vaikka Marianne korostaa Anu Lovackin laittamista etusijalle, minkä vuoksi itsekkyydelle ei ole sijaa, syntyy tähän kuitenkin ironinen juonne, kun samaan hengenvetoon Marianne toteaa, että tällä on taloudelliset ja henkiset edellytykset pitää Anu Lovackista huolta. Raha tarjoaa Mariannen mukaan aseman, joka oikeuttaa perheen muodostamiseen ja siksi nimenomaan Marianne erottautuu muiden lähiön asukkaiden joukosta parhaimpana vaihtoehtona äidiksi. Samoin hän näkee itsensä henkisesti vakaampana kuin muut lähiön asukkaat, missä korostuu Mariannen tapaylenkatsoa muita asukkaita ja ylpeillä näiden edessä saavutuksillaan, jotka itse kokee merkittäviksi. Ironista tästä tekee sekin, että Marianne ei ole kyennyt pitämään perhettään koossa aiemmin vaan tämän murrosikäinen poika Ben ei tule toimeen Mariannen kanssa.

Marianne on selkeästi ylpeä yrittäjän asemastaan ja sen tuottamasta taloudellisesta pääomasta, samoin kuin suhteestaan Robertiin. Kuitenkin hän joutuu jatkuvasti tekemään työtä sen eteen, ettei kuvansa muita lähiön asukkaita arvokkaampana subjektina särkyisi. Marianne kasaa meriittejä itselleen, hyväksikäyttäen paitsi Robertia ja Anu Lovackia, myös muita lähiöasukkaita, pyrkimällä riistämään heiltä omanarvontuntoa, kasatakseen sitä itselleen. Jatkuva huhkiminen eronteon kautta saavutetun korkean omanarvontunteen eteen, kertoo kuitenkin huomattavasta epävarmuudesta ja pelosta siitä, että joku riistää sen. Tähän on myös lähiöasukkaiden keskuudessa syytä, sillä he eivät suinkaan varauksetta anna Mariannen riistää omanarvontuntoaan vaan kyseenalaistavat tämän tavan korostaa omaa paremmuuttaan:

Myös Mariannen elämä on työpöyhjää, menestyksekkäästä kioskibisneksestä huolimatta. Marianne on pudonnut kelkasta aivan niin kuin me kaikki muutkin – mutta kapakan sijasta hän on pudonnut suoraan kioskin takahuoneeseen jossa sielläkin tehdään tukevia iltapäivädrinkkejä, eikä hän yksinkertaisesti kestä sitä. (LAL 74)

Mariannen ylpeilystä huolimatta asukkaat näkevät myös läpi hänen ylenpalttisesta tavastaan tuoda esille itseään arvon subjektina (vrt. Skeggs 2014 46–59). Nämä pitävät Marianneä kelkasta pudonneen siinä missä itseäänkin.

Taloudellinen pääoma on sen sijaan elementti, joka toimii merkittävimpana valtasuhteita tuottavana tekijänä teoksessa. Marianne itse painottaa taloudellisen pääomansa merkittävyyttä suhteessa äitiyteen, mutta sen legitimiuden kannalta ratkaisevaa on, että muut tunnustavat ja hyväksyvät tämän asiaksi, jolla on vaikutusta yhteisön sisällä eli lähiön sosiaalisella kentällä:

– Miten voit ajatella Anu Lovackista noin? – Ai miten? – Että hän valitsisi äidikseen Mariannen koska kioskiluuskalla on rahaa? – En tietenkään ajattele niin. Uskon kuitenkin, että Marianne tulee voittamaan taistelun. Fyrkka luo valtaa, minä sanoin. (LAL 148)

Raha eli taloudellinen pääoma luo valtaa. Toisin sanoen, sillä on tunnustettu asema ja siten se voidaan vaihtaa symboliseksi pääomaksi lähiöyhteisön muodostamalla sosiaalisella kentällä.

Robertiin Marianne on tehnyt vaikutuksen: ”- Marianne on hieno ihminen, Robert sanoi. – Älykäs ja lempeä. Oikea nainen. Vahva henkisesti. Tyylikäs ulkoisesti.” (LAL 113) Robertin mukaan oikeanlaiseen naiseuteen kuuluu lempeyttä ja älykkyyttä eli kulttuurista pääomaa sekä ulkoista tyylikkyyttä eli habitus, joka kertoo vahvasta taloudellisesta pääomasta. Robertille naisen tulee olla varakas, huoliteltu ja lämmin. Tämä nousee esiin myös siinä, miten Robert puhuu ex-kumppanistaan Soilista:

Kun Robert oli kulauttanut toisenkin tuopin tyhjäksi, hän ryhtyi marisemaan Soilin rasittavasta piirteestä, että nainen, joka oli tyhmä kuin saapas, kuvitteli aina olevansa fiksumpi kuin muut. (,,) Robert unohtui toistelemaan kuin kone että *Soili oli rakkaudeton nainen*. (LAL 114, 117)

Soili ei tyhmyytensä ja rakkaudettomuutensa vuoksi ole Robertin mukaan oikeanlainen nainen siinä missä Marianne.

Lempeyden ja rakkauden Robert liittää vahvasti seksuaalisuuteen:

Robert vaati äreänä saada heti tietää, että mihin olivat kadonneet ajat kun me emme muusta puhunetkaan kuin pillusta. – Millainen nainen ei pidä seksistä? Robert ei antanut periksi. (...) Hän [Soili] oli jo vuoden päivät torjunut systemaattisesti kaikki Robertin lähestymisyrietykset, ja tämä luonnollisesti loukkasi Robertia tavattomasti. (LAL 118)

Robert on tottunut keskusteluissaan Auloksen kanssa puhumaan naisista yhtenä joukkona, jonka keskeisin ominaisuus on seksuaalisuus. Sama ajatus korostuu myös siinä, miten Robert moittii Soilia siitä, ettei tämä pidä seksistä, mikä loukkaa Robertia. Mariannesta Robert sen sijaan toteaa:

Sitten Soili jaksaa vielä ihmetellä, että minä pidän Mariannen seurasta, Robert sanoi. (...) Robert toisti toistamistaan, että eniten hän kaipasi rakkautta. (...) – että rakkaus oli elämän tärkein asia, ja hän ainakin tunsu tarvitsevansa naisen läheisyyttä; naisen läsnäoloa, lämpöä, toveruutta. Jonkun sellaisen naisen, joka osasi vaalia rakkautta ja joka ei puhunut jumalauta joka päivä kanankoivista. (LAL 118–119)

Robertin puheet rakkaudesta, toveruudesta ja läheisyydestä liittyvät ennen kaikkea naisen seksuaalisointiin. Tällä on myös selkeä yhteys habitukseen, mikä ilmenee myös Robertin kuvauksessa väleistään vanhempaan Anu Lovackiin:

- Panitko tytön äitiä? Milloin? Minä vuonna? Kuinka monta kertaa? minä [Aulis] kysyin suoraan. – Tytön äiti oli kaunein nainen mitä olen koskaan nähnyt, Robert väisti katsettani. (...) – Kuin filmitähti. Tai Miss Suomi (...) – Ja antelias, Robert sanoi, ja lisäsi nopeasti että *kaikin tavoin*. (LAL 115)

Kertomuksessaan Robert antaa ymmärtää, että Anu Lovack vanhemman kaikki tavat käsittävä anteliaisuus on johtanut seksuaaliseen kanssakäymiseen näiden kahden välillä. Merkilläpantavaa on, että Robertin puheissa korostuu juuri Lovackin filmitähtimäinen kauneus. Robert siis yhdistää naisen kauneuden ja tyylikkyyden oikeanlaiseen seksuaalisuuteen. Tällainen nainen osaa Robertin mukaan ”vaalia rakkautta” (LAL 119) eli harrastaa seksiä miehen kanssa.

Vaikka Robert arvostaakin Marianneen juuri tämän sukupuolen ja ennen kaikkea seksuaalisuuden vuoksi, on sukupuoli kuitenkin tekijä, joka myös rajoittaa Mariannen mahdollisuuksia saavuttaa arvoasemaa lähiön sosiaalisella kentällä. Tämä käy ilmi esimerkiksi tavasta, jolla Soili kuvailee Marianneen:

Mariannen murrosikäinen poika Ben on suunnattoman katkera äidilleen, sillä äiti dokaa kuin apina ja kaiken lisäksi hosuu alarvoiseen malliin miesten kanssa – kuten vuosi sitten nakkioskikaverin, sitten naapurilähiön paskajengin, ja nyt siis Robertin, eikä kukaan voi tietää kenelle tuo kioskiluuska jakaa persettä pullamyynnin välissä. (LAL 70)

Taidehistorioitsija Kobena Mercerin ja taitelija Isaac Juliengin mukaan länsimaisen sivilisaation moraalien uhkaajana pidetään seksuaalisuutta. Seksuaalisuutta on puolestaan usein käytetty työväenluokan representointiin. Historioitsija Sander L. Gilman on osoittanut, että useimmiten prostituoidun työläisnaisen hahmoa on käytetty esittämään täydellistä vastakohtaa porvarilliselle naiseudelle. Luonnollista

ulkoasua pidetään korkeamman kulttuurisen arvon merkitsijänä kuin keinotekoista. Ajatusta vastakohtaisuudesta luonnollisen ja keinotekoisen välillä, on esitetty piilotetun ja näkyvän työn kautta, lukien se kehon ulkoasuun. Työväenluokkaisia naisia identifioidaan kiinnittämällä huomiota ennen kaikkea heidän ulkoasuunsa. Kathleen Rowe on kirjoittanut, että työväenluokkaisia naisia yhdistetään jatkuvasti ”ruumiillisten toimintojen alhaisena nähtyyn hallitsemattomuuteen”, kuten ruumiin eritteiden vuotoon ja kontrolloimattomaan lisääntymiseen. Kyseisiä piirteitä käytetään kurin ja itsekontrollin puutteen merkitsijöinä. (Skeggs 2014, 192–195; ks. Gilman 1990; ks. Rowe 1995.)

Soilille Mariannen seksuaalisuus näyttäytyy nimenomaan liiallisena, minkä osoittaa nimitys ”kioskiluuska” ja kuvaus siitä, miten tämä ”hosuu ala-arvoisesti (...) miesten kanssa” ja ”jakaa persettä pullanmyynnin välissä” (LAL 70). Huomionarvoista on, että Soili arvostelee Marianne tämän hallitsemattomasta seksuaalisuudesta ja itsekontrollin puutteesta vaikka juuri Marianne on lähiön asukkaista se, jolla on eniten taloudellista pääomaa ja näin ollen hänellä tulisi olla pääsy niihin kulttuurisiin resursseihin, joilla saavutetaan luonnollisena nähtyä tyylikkyyttä. Tämän sijaan Marianne näyttäytyy Soilin silmissä teeskentelijänä: ”Olet aina ollut taipuvainen teeskentelemään, suorastaan hienostelemaan, vain koska sinulla on rahaa ja mahdollisuuksia ostaa pieniä punaisia autoja” (LAL 74). Keinotekoisuutta ei siis *Lahjakkaassa Anu Lovackissa* liitetä niinkään työväenluokkaisuuteen vaan korkean taloudellisen pääoman mahdollistamaan hienosteluun.

5. INHO JA MORAALINEN MINÄ

Beverly Skeggsin mukaan ”keskiluokka tarvitsee toteutuakseen työväenluokan, josta se pyrkii erottautumaan luodakseen ja pitääkseen oman arvokkuutensa ja yhteiskunnallisen asemansa”. Moraalisen minuuden rakennusprojektin vastapainoksi tuotetaan moraalittomuudella merkitty kohde. (Skeggs 2014, 21–63, 190.)

Porvaristo on historiassa ollut pitkälti luokan määrittäjä. Se halusi tehdä eroa niin itsensä ja turmeltuneen aateliston kuin itsensä ja kurittoman alaluokankin välille. Tämän eronteon tarpeen myötä alettiin esimerkiksi hygienian diskurssia käyttäen nivoa yhteen luokkaa, sukupuolta, rotua ja seksuaalisuutta. Punaisena lankana toimi jälleen moraalit. Lika, jäte, seksuaalisuus, tartuntavaara, rappio ja patologia olivat kaikki elementtejä diskursseissa, joilla pyrittiin tuomaan esiin moraalitonta työväenluokkaa, josta porvaristolla oli mahdollisuus erottautua. (Skeggs 2014 30–33.) Tässä luvussa keskityn käsittelemään juuri sitä, miten moraalit linkittyvät *Lahjakkaassa Anu Lovackissa* ja *Maallisissa lauluissa* tunteisiin ja niiden kautta luokkaan.

5.1. Figuuriksi luotu

Imogen Tyler (2008, 17–18) on tutkinut nyky-Britanniassa valloillaan olevaa ”chav”-figuuria¹⁹ ja tähän liitettyä vahvaa tunnekuvastoa. Tyler (2008, 18–19) käyttää figuurin käsitettä osoittamaan chavissa tiivistyvää emootioiden liittämistä tiettyihin hahmoihin niin, että ne alkavat tuottaa affektiivista arvoa, jolla on merkittävää sosiaalista ja poliittista vaikutusta. Figuurin käsitteessä korostuu materiaalsen ja semioottisen välisen binaarisuuden kieltäminen: merkeillä ja merkintätavoilla on materiaalisia vaikutuksia, jotka muokkaavat muiden olemusta ja omia kokemuksiamme muista. Rakentamalla tietyn figuurin ympärille negatiivista emotionaalista kuvastoa, siitä tehdään merkityksillä ladattu, mikä keskeisesti tekee koko figuurin olemassa olevaksi. Negatiiviset tunteet ja niihin olennaisesti liittyvä

¹⁹ Chavilla viitataan valkoiseen, työväenluokkaiseen subjettiin. Chav nähdään usein koomisena ja groteskina hahmona, johon liitetään voimakasta inhoreaktiota. Tylerin mukaan sosiaalinen luokka onkin emotionaalisesti muodostuva, sillä inhoreaktioita viljelemällä pyritään nimenomaan luokkavastakkaisuuksien korostamiseen. Chav-figuuri toimii toisin sanoen välineenä, jota voidaan emootioiden kautta hyödyntää erottautumiseen ja korkeamman luokkapaikoin saavuttamiseen. Emootioilla siis tehdään luokkaa. Chav-figuurin luominen on pyrkimys erottaa valkoinen ylä- ja keskiluokka valkoisista köyhistä. (Tyler 2008, 17–18.)

moraalinen tuomitseminen kiinnittyvät figuuriin ja siihen liitetyt inhoreaktiot muodostuvat ruumiillisiksi ja aineellisiksi ominaisuuksiksi niin, että figuuri alkaa elää omaa elämäänsä. Se siis merkityksellistetään ruumiiseen kohdistuvilla inhoreaktioilla: siitä tehdään eronteon väline asettamalla se paikalleen, ylä- ja keskiluokan sosiaalisen liikkuvuuden mahdollistamiseksi.

Tällaiseen teoriaa perustuvaa figuuria luodaan myös sekä *Maallisissa lauluissa* että *Lahjakkaassa Anu Lovackissa*. *Lahjakkaassa Anu Lovackissa* lähiön asukkaista tehdään figuureja, *Maallisissa lauluissa* figuurin roolin saa sen sijaan porvaristo. Molemmissa teoksissa kunniallisuudella on oma osansa figuurin luomisessa. Kunniallisuutta yritetään kerryttää itselle ja samalla kiinnittää negatiivisia tunteita muihin:

(...) vaan toista pian suoraan sydämeen / se lahtarin luoti pisti. // Jäi toinen nyt työtä jatkamaan / ja uhrasi aikansa parhaan, / vielä neljäkymmenluvulla / hän juoksutti ohranaa harhaan. / Ei vankila mieltänsä murtanut / -- kuin auringonliekki se paloi / se aate, se aate punainen / joka taistelijoita valoi. (ML 46-47)

”Laulu lipunneulojista” -tekstin puhuja tekee työläissiskojen henkilöahmoista kunniallisia. Siskokset nähdään henkilöinä, jotka toimivat hyvän puolesta, pahaa vastaan. Kyseiseen mustavalkoiseen jaotteluun viittaa voimakkaasti esimerkiksi puhujan käyttämät sanat ”lahtari”²⁰ ja ”ohrana”²¹ (ML 46-47). Tämä pilkkanimien käyttö kertoo osaltaan siitä, että tekstin puhuja asettuu työläissiskosten puolelle, porvaristaistelijoita vastaan. Työväenluokan taistelijat esitetään varsin kunniallisessa valossa. He eivät anna vapauden menetyksen tai kuolemankaan toimia esteenä punaiselle aatteelle, joka heidän mukaansa vapauttaa yhteiskunnan porvariston kahleista. Kunniallisuus näyttäytyy paitsi tällaisessa uhrautuvaisessa toiminnassa, myös tekstin sanatasolla: se sisältää useita voimakkaan ylistäviä vertauskuvia, kuten edellisessä katkelmassa esitetty vertauskuva aatteen ja auringonliekin palamisen välillä.

Beverley Skeggs (1997/2002, 1–4) liittää luokkaan juuri kunniallisuuden käsitteen. Hänen mukaansa työväenluokka on aina nähty vaarallisena, uhkaavana, vallankumouksellisena ja kunniaattomana ja siksi se on pyritty pelastamaan kunniaattomuuden kynsistä. Kunniaattomuuteen liitetään vähän sosiaalista arvoa ja

²⁰ Lahtari on punaisten valkoisista ja yleensä myös suojeluskuntalaisista käyttämä haukkumanimi (Wiberg 2011, 275).

²¹ Ohranalla tarkoitetaan Venäjällä tsaarinaikaista yleisen turvallisuuden ja järjestyksen virastoa, salaista poliisia ja nimenomaan haukkumanimeä, jota salaisesta poliisista käytettiin (Wiberg 2011, 379).

legitimiteettiä. Siitä on tullut ominaisuus, jota keskiluokka liittää itseensä erottautuakseen työväenluokasta. Koska keskiluokka tahtoo vahvistaa omaa identiteettiään ja valtaansa erottautumalla toisista, se on samalla käsitteellistänyt työväenluokan kategorian. Voidakseen erottautua työväenluokasta, se samalla representoi jatkuvasti työväenluokkaa tietynlaiseksi. Keskiluokka korostaa omaa yksilöllisyyttään, kun taas työväenluokka nähdään massana. Kunniallisuuteen liitetään moraalista auktoriteettia: kunniallisilla ihmisillä sitä on, muilla ei. Täten moraalit voidaan nähdä nimenomaan keskiluokan ominaisuutena, jota työväenluokalla ei ole. Skeggsin (2014, 189) mukaan onkin olennaista ”tunnistaa sellaisia symbolisia prosesseja, joissa tiettyihin representaatioihin liitetään arvoa ja määritellään ne hyviksi ja pahoiksi”.

Tällaista arvoa ei ”Laulu lipunneulojista” - ja ”Laulu neidistä ja herrasta” - teksteissä suinkaan ole liitetty porvaristoon vaan työväenluokkaan. Porvarit representoidaan yksiselitteisesti negatiivisten piirteiden kautta ja heidät määritellään pahoiksi. Kunnia voidaan usein tulkita yhteisöllisyyteen kietoutuvana elementtinä. Kunnia nähdään yksilön sosiaalisena omaisuutena, joka mahdollistaa pääsyn johonkin yhteisöön tai yhteiskuntaan (esim. passi). Sitä ilmaistaan muun muassa erilaisilla ulkoisilla symboleilla. (Lidman 2011, 109–111.) ”Laulu lipunneulojista” - tekstissä kunniaa ei tuo niinkään sosiaalinen, materiaallinen omaisuus vaan oikean (työväen)aatteen tunnustaminen. Tekstissä vastakkainasettelu porvareiden ja työläisten välillä on tavattoman voimakasta eli rajat eri aatteiden välillä on juurrutettu syvään ja staattiseksi. Työläisten ylpeän kunniakkaaseen luokkataistelijakollektiiviin ei ole asiaa niillä, jotka kyseenalaistavat sen peruspilarit.

Ylpeys ja kunniallisuus eivät kuitenkaan rajoitu ainoastaan työväenaatteen jakamaan kollektiiviin. Ne ovat keskeisessä roolissa myös porvariston ryhmittymässä. Porvari ”ei rauhassa kuuntele tuomiotaan” (ML 46) vaan vastaa luokkataisteluun yhteneväisellä joukkovoimalla. Porvariston usko omaan aatemaailmaansa on yhtä horjumaton kuin työläistenkin. Se ei myöskään luovuta helpolla, sillä se jahtaa työläissiskoja ”vielä neljäkymmenluvulla” (ML 47), minkä vuoksi siskosten on juoksettava sitä harhaan. Kunniallisuus ei tekstissä kiinnity ainoastaan työläisiin vaan myös porvaristoon, joka työskentelee ylpeästi oman aatemaailmansa eteen siinä missä työläisetkin.

Lahjakkaassa Anu Lovackissa kunniallisuus toimii pitkälti juuri sillä tavoin kuin Skeggs sitä kuvaa: kaikki teoksen henkilöihahmot pyrkivät jatkuvasti leimaamaan muita tietyillä negatiivisilla piirteillä, pyrkien näin erottautumaan

paremmaksi yksilöksi. Tämä näkyy erittäin monella tasolla, mutta merkittävin on selkeästi toisessa luvussa esiin nostamani taistelu perhesubjektuudesta, joka nähdään arvon lähteenä. Perhesubjektuus on esimerkki lähiöyhteisön sisällä tapahtuvasta erokamppailusta ja pyrkimyksestä kunniallisuuteen, mutta paineita lähiöasukkaille kasautuu myös ulkoa päin. Tästä selkein esimerkki on Soilin kertomus kohtaamastaan rouvasta, jolla on musta koira:

– Entä näytänkö minä sinusta alkoholistilta? Soili kysyi ja sai minut jälleen nauramaan. – Minua loukkaa se, että rouva jolla on pieni musta koira sättii minua kylänraitilla alkoholistiksi, Soili kertoi. Viime viikolla nainen oli huudellut Soilin perään, että *alkoholistiapinat olisi syytä ampua saman tien koska viinaveikot tulevat yhteiskunnalle liian kalliiksi.* (LAL 37)

Rouva pyrkii leimaamaan Soilia herjaavilla nimityksillään. Käyttämällä monikkomuotoa herjauksissaan rouva asettaa samalla Soilin osaksi massaa, yksilötöntä ryhmää. Itsensä rouva sen sijaan erottaa selkeästi yhteiskunnalle liian kalliiksi tulevasta massasta: rouva on yksilö, ei osa viinaveikkojen ryhmää, joka tulisi ”ampua saman tien” (LAL 37).

Kuten jo neljännessä luvussa mainitsin, Skeggsin mukaan niin kutsutut uuden keskiluokan subjektit pyrkivät jatkuvasti oikeuttamaan ja vahvistamaan hauraita ja haavoittuvaisia minuuksiaan (Skeggs 2014, 283–284.). Katkelmasta, jossa rouva sättii Soilia, välittyy selkeä eronteon ja arvon luomisen prosessi: rouva kirjaa omasta herjaavalla retoriikalla syntyvästä näkökulmastaan Soiliin negatiivisia ominaisuuksia ja arvottaa Soilia näin alaspäin. Toisin sanoen hän rakentaa omaa minuuttaan asettamalla Soilin ja hänen tulkintansa mukaan kaikki ”Soilin kaltaiset” staattiseen asemaan, josta itse erottautuu moraalisisella ylemmydentunnolla. Tässä elämäntapa (alkoholinkäyttö) näyttäytyy keskeisenä moraalisena eronteon välineenä. Skeggsin mukaan ”keskiluokka tarvitsee toteutuakseen työväenluokan, josta se pyrkii erottautumaan luodakseen ja pitääkseen oman arvokkuutensa ja yhteiskunnallisen asemansa”. Hyvän minuuden tekeminen ja ulos rajaaminen tekee kuitenkin ulossuljetusta kohteesta myös kiinnostavan ja jopa haluttavan kohteen. Moraalisen minuuden rakennusprojektin vastapainoksi tuotetaan moraalittomuudella merkitty kohde, joka edustaa kaikkea, mikä on liikaa ja ilmaisee hillittömyyttä. (Skeggs 2014, 21–63, 190.)

Rouva mustan koiran kanssa ohjaa huomionsa Soiliin ja tämänkaltaisiin, koska tarvitsee alempia luokkia erottautuakseen ja tehdäkseen omaa arvon subjektiaan, mutta samalla Soili näyttäytyy tälle myös varsin kiinnostavana siitä huolimatta, että

on rouvan silmissä arvoton massan edustaja. Samoin Aulis, jonka perään rouva myös huutelee: ”Vanhempi rouva kuljetti pikimustaa koiraansa ja sanoi kohdallani: – Tuokin tuossa, saatanan alkoholistiapina olisi syytä ampua saman tien.” (LAL 123) Rouva pyrkii rakentamaan omaa minuuttaan ja arvon subjektiivuttaan Soilia ja Aulista hyödyntäen, mutta nämä herättävät molemmat rouvassa myös kiinnostuksen, mikä korostuu siinä, että Soili ja Aulis eivät ole samaan aikaan rouvan herjausten kohteena vaan hän huutelee molemmille erikseen. Juuri sellainen habitus, jonka rouva lukee Soilista ja Auliksesta, on hänen mielestään huomiota herättävän kiinnostava.

Akateeminen koulutus on yksi elementti, joka *Lahjakas Anu Lovack* -teoksessa nousee esiin moraalisen kunniallisuuden merkitsijänä, jonka avulla pyritään erontekoon. Omaa kouluttautuneisuuttaan korostaa etenkin Aaron Sinkkonen, joka pyrkii teoksessa lähes alinomaan todistelemaan kulttuurista pääomaansa, esimerkiksi kielenkäytöllään:

Aaron viljeli touhukkaana omituisia sanoja jotka kielivät hänen täydellisen epärealistisesta suhtautumisestaan tilanteeseen: *palaveri, puheenvuorot, hätäkokous, kokouksen puheenjohtaja, subject of conversation is Anu Lovack*. Miehellä oli aina ollut tapana käyttää paskamaisia sivistyssanoja, kuin myös englanninkielisiä sanontoja. Aaron otti punaisen muistikirjansa esille, pani sen pöydälle levälleen ja mutisi lisää: *diktaatti, dilemma, dialogi*. Ärsyynnyin tästä paskantärkeästä teeskentelystä. (LAL 63) (Kursiivi alkuperäinen.)

Aaron Sinkkosella on kova tarve korostaa omaa kouluttautumistaan käyttämällä sivistyssanoja sekä englanninkielisiä sanontoja. Aaron Sinkkonen pyrkii näin osoittamaan omaa paremmuuttaan suhteessa muihin asukkaisiin eli pönkittämään omanarvontuntoaan, tavoitteenaan erottautua muista lähiöläisistä.

Aaron Sinkkosen kohdalla kyse on nimenomaan Bourdieun mainitsemasta institutionalisoituneen kulttuurisen pääoman korostamisesta, sillä tämä keskittyy kielellisten taitojensa esittelyn lisäksi useaan otteeseen alleviivaamaan myös koulutustaustansa:

Siksi toisekseen nyt kun Anu Lovack tähtäsi yliopisto-opintoihin heitä yhdisti myös akateemisuus. Aaron Sinkkonen oli arvellut, että tyttö kaipaisi suunnitelmissaan hänen isällistä tukeaan, apua, kokemusta sekä tietotaitoa. Joku oli heti sanonut, että ime homo munaa. (LAL 17)

Aaron Sinkkonen hyödyntää koulutustaan suhteessa isyyshaaveeseensa, sillä hän näkee Anu Lovackin kaipaavan juuri hänen apuaan kouluttautumissuunnitelmissaan. Aaron Sinkkonen tuo jatkuvasti esiin omia, arvokkaina näkemiään ominaisuuksia, mutta nämä ominaisuudet eivät kuitenkaan vakuuta muita lähiön asukkaita, mikä

kuvastuu Auliksen mielipiteessä Aaron Sinkkosen epärealistisuudesta ja teeskentelystä sekä nimeämättä jäävän henkilöhahmon kommentista ”ime homomunaa” (LAL 17).

Aaron Sinkkonen pyrkii myös tuomaan esiin omaa (ainakin tämän omien sanojen mukaan) muista asukkaista eroavaa elämäntapaansa, jonka näkee muiden elämäntapoja parempana:

Aaron Sinkkonen oli lopettanut suomiviinan juomisen viikkoja sitten kärsittyään vakavasta deliriumkohtauksesta. Mies oli käyttäytynyt ensin täysin arvaamattomasti ja lopulta syöksynyt täydellisen hermoromahduksen pyörteisiin. (...) Toivuttuaan tästä murheellisesta olotilastaan Aaron oli päättänyt aloittaa antabuskuurin (ja oli nyt taipuvainen rehentelemään päätöksellään) (...) Soili kertoi, että Aaron oli viime aikoina viihtynyt Ravintola Lankun aivan perimmäisessä pöydässä yksikseen – muka vain ja ainoastaan kahvikupponen edessään – ja hätistellyt mahdolliset häiritsijät pois koska raittiina miehenä ei kuulemma sietänyt kannikalojen seuraa. (LAL 21–22)

Aaron Sinkkonen rehentelee päätöksellään antabuskuurin aloittamisesta ja häättää pois luotaan henkilöt, jotka eivät ole raittiita. Aaron Sinkkonen siis selkeästi moralisoi Ravintola Lankun muuta asiakaskuntaa, tehden asiasta suuren numeron siitä huolimatta, että on vielä viikkoja sitten nauttinut itse suomiviinaa siinä missä muutkin. Hän on ylpeä päätöksestään pysyä erossa alkoholista, mutta samalla hänen on painotettava muille, miten paljon arvokkaampi on kuin muut, päihteisiin sortuvat lähiön asukkaat. Juomisen lopettamisen päätöksen – mikäli se pitää paikkansa – taustalla lienee myös häpeä siitä, että tämä on ”kärsinyt vakavasta deliriumkohtauksesta” ja ”hermoromahduksesta” (LAL 21). Alkoholin nauttimisen lopettaminen ei siis johdu ainoastaan Aaron Sinkkosen muita korkeammasta moraalista vaan myös siitä, että hänen terveytensä on ollut koetuksella, mutta oman arvonsa korostamiseksi hän antaa varsin yksipuolisen kuvan asiasta, leimaten myös muut lähiön asukkaat huonoiksi, selkärangattomiksi ihmisiksi, jotka eivät pysty vastustamaan viinaa, toisin kuin hän itse: ”Te olette huonoja ihmisiä. Teillä ei ole selkärankaa. Teille ei merkitse mikään muu yhtään mitään kuin se mistä seuraava viinatilkka olisi saatavilla.” (LAL 95)

Aaron Sinkkosen pyrkimys oman paremmuutensa todisteluun ei onnistu elintapoihin liittyvällä ylimielisyydelläkään, sillä Soili ei anna hänen puheilleen suurtakaan painoarvoa ja epäilee Aaron Sinkkosta kaksinaismoralismista:

– Sinä Aaron olet ilkeä ihminen, todellinen pahanilmanlintu, eikä ole mikään ihme ettei kukaan enää kestä seuraasi. Olen varma, että juot salaa, tai vielä vakavampaa: sinä olet pian taas heikun keikun ja

pakenet eläinmaailmaan. Mutta ennen kaikkea on turha syyllistää ketään; menneet ovat menneitä eikä niille voi kukaan tehdä enää mitään. (LAL 97)

5.2. Syyttävä sormi

Aiemmin mainitsemani rouvan (mustan koiran kanssa) tapaan arvottaa ja luokittaa Soilia ja itseään liittyä erittäin voimakas tunnekuvasto. Rouva kohdistaa Soiliin ja tämänkaltaisiin suoranaista inhon tunnetta, koska he ovat rouvan mielestä taakka yhteiskunnalle. Rouvan ilmaisu siitä, että Soili ja Soilin edustama massa ”olisi syytä ampua saman tien” (LAL 37) on äärimmäinen ja suorastaan brutaali inhon ilmaissukeino.

Lahjakas Anu Lovack -teoksessa rouvan tapa nimenomaan Soilin kehoon kohdistuvan inhoreaktion kautta rakentaa kuilua itsensä ja ”soilien” välille, muistuttaa erittäin paljon Taylorin kuvaamaa tapaa figuurien luomisesta omaksi erottautumisen välineeksi. Rouva pyrkii nimenomaan merkitsemään Soiliin tämän habituksen perusteella tiettyjä negatiivisia tunteita ja moraalista alemmuutta. Samalla hän luo Soilista ja yhteiskunnan syrjäytetyistä ryhmää, jonka hän erottaa itsestään inhoreaktiollaan. Syrjäytyneistä tehdään siis rouvan näkökulmasta tietynlaisia: staattisia, moraalittomia ja negatiivisilla tunteilla ladattuja figuureja. Tunnelataukset liittyvät nimenomaan ruumiiseen: rouvan katse on se, jonka avulla hän tarkkailee Soilin habitusta ja alkaa leimata tätä negatiivisilla ominaisuuksilla ja tunteilla. Inhon tunne on katkelmassa siis eronteon väline ja Soili inhon tunteen kohteena inhon objekti, joka tehdään tietynlaiseksi ulkopuolelta käsin niin, ettei toimijalla itsellään ole liikkumavaraa tai sananvaltaa. Soili leimataan automaattisesti habituksensa kautta tietynlaiseksi ja osaksi arvotonta ja kasvotonta ryhmää. Syrjäytyneen figuuri alkaa elää täysin omaa elämäänsä ilman, että sillä välttämättä edes on mitään tekemistä todellisuuden kanssa, eikä sillä tarvitse ollakaan, koska se tulee tarpeelliseksi ainoastaan tunnelatautuneessa erottautumisprosessissa.

Sara Ahmed (2004, 92) toteaa, että inhoa ja tarttuvuuden konseptia (*stickiness*) ei voida erottaa toisistaan. Kyse on siis siitä, miten jotkut ominaisuudet ensin tarttuvat ja samalla jäävät kiinni tiettyihin objekteihin. On tärkeää painottaa, että toisiin objekteihin tarttuu tiettyjä seikkoja helpommin kuin toisiin riippuen siitä, millä tavoin kaksi toimijaa on kohdannut toisensa menneisyydessä. Ahmedin mukaan tämä merkitsijöiden tartuttaminen on performatiivista (Ahmed 2004, 92.)

Ahmed painottaa erityisesti performatiivisuuden ajallista ulottuvuutta. Se on yhtäältä tulevaisuudellista: se tuottaa ilmiöitä materialisaation olemuksessa, jota ei vielä ole olemassa. Toisaalta performatiivisuus kuitenkin riippuu fyysisen kehon ja metaforisen kielen sedimentaatiosta. Luonnollisesti on olemassa erilaisia tarttuvuuden muotoja, mutta tarttuvaa pintaa ja tarttuvaa merkkiä ei voida erottaa toisistaan minkään yksinkertaisen kirjaimellisen ja metaforisen distinktion avulla. Sen sijaan tarttuvuuteen liittyy relationaalisuuden muoto tai ”kanssaolo” (*whitness*), minkä kautta elementit, jotka ovat toistensa kanssa, kietoutuvat yhteen. Ystävän rinnalla voi seistä (*stick by a friend*) tai liikenneuhkaan voi jäädä jumiin (*get stuck in traffic*). Jotkin tarttumisen muodot liittyvät asioiden yhdessä pitoon, kun taas toisilla pyritään estämään asioita liikkumasta. Kun merkistä tai objektista tulee tarttuva, se voi toimia sekä toisten asioiden ja merkkien liikkumisen blokkajana että asioiden ja merkkien yhteen kietojana. Tarttuvuus auttaa meitä assosioimaan esteitä ja yhteen kietomista. (Ahmed 2004, 92–93.)

Sen sijaan, että pyrkisi kietomaan toimijoita yhteen, rouva mustan koiran kanssa yrittää nimenomaan rakentaa esteitä itsensä ja lähiön asukkaiden välille. Tällä tavoin hän tahtoo estää lähiön asukkaiden liikkumisen ja merkitä heidät paikoilleen eli itseään arvottomammiksi. Rouva nimenomaan performoi omaa parempaa tapaansa elää, leimaamalla lähiöläiset ”alkoholistiapinoiksi” eli joksikin, mitä ei itse ole.

Ahmedin (2004, 93–94) mukaan puheella voidaan tehdä objektista ällöttävä tartuttamalla siihen tiettyjä negatiivisia piirteitä. Sanomalla, että joku tai jokin on inhottavaa, tekee jostakin tai jostakusta inhottavan. Hyödyntämällä aikaisempia normeja ja konventioita puheessa, voidaan luoda halutunlainen objekti, joka tulee olemassa olevaksi puheaktissa. Puhe luo efektin, joka sitten kiinnittyy objektiin, jonka se nimeää. Historian kautta tiettyihin sanoihin kietoutuu eli tarttuu myös muita sanoja. Tiettyjä sanoja ja niiden antamia merkityksiä aletaan siis assosoida keskenään.²²

On myös olennaista, että puheaktilla on todistaja. Se ei koskaan ole teko, jonka tekijä suorittaa vain itseään varten vaan se on jaettava muiden kanssa, jotta sen

²² Ahmed (2004, 93–94) käyttää esimerkkinä englannin kielen sanaa ”Paki”, jota käytetään loukkaavana nimityksenä niitä henkilöjä kohtaan, jotka nähdään etniseltä taustaltaan pakistanilaisina. ”Paki”-sana alkaa elää omaa elämäänsä, kun siihen assosoidaan sellaisia sanoja kuin maahanmuuttaja, ulkopuolinen, likainen jne., joita ei kuitenkaan sanota ääneen. Tämä tarkoittaa sitä, että sanojen välinen assosiointi, joilla tehdään merkityksiä, on kätkeyty ja juuri tällainen merkitysten kätkeyty on tekijä, jonka avulla tietyille objekteille kerrytetään arvoa.

luoma efekti saadaan aikaan. Inhon objekteja tekevä subjekti siis pyytää muita toistamaan implisiittisen tuomitsemisen puheaktissa itsessään. Tällainen ”yhteinen todistaminen” on elintärkeää sille, että inhon stigma saadaan tarttumaan muihin. Samalla sillä luodaan todistavien subjektien kollektiivinen joukko. Todistajia kietoo yhteen jaettu inhon objektin tuomitseminen, minkä avulla saavutetaan tarpeelliseksi koettu etäisyys inhon objektiin. Samalla inhon objekteista tehdään ei-ihmisiä. Heistä tehdään inhimillisen ja sivistyneen elämän alapuolisia. (Ahmed 2004, 94–97.)

Rouva pyrkii nimenomaan keräämään kollektiivista todistajien joukkoa tuomitsemaan Soilin, sillä hän nimenomaan ”huutelee Soilin perään” (LAL 37). Tällä tavoin rouva haluaa herättää potentiaalisten ohikulkijoiden huomion ja liittämään heidät kollektiiviin, joka yhdessä tuomitsee Soilin inhon objektiksi, varmistaen samalla oman asemansa arvokkaampien toimijoiden joukossa.

Myös ajatus ei-ihmisten, sivilisaation alapuolisten objektien luomisesta pätee rouvan tapaan huudella lähiön asukkaista. Rouva ei halua antaa lähiön asukkaille minkäänlaista puheenvuoroa, eikä ota huomioon heidän mahdollisuuttaan luoda omaa tilaansa toimijoina eli tässä tapauksessa ihmisinä. Lähiön asukkaat tulevat rouvan mukaan ”yhteiskunnalle kalliiksi” (LAL 37). Tämä näkee siis sivilisaation mittarina yhteiskunnan, jossa jokainen yksilö on vastuussa tuottavuudestaan yhteiskunnalle. Yksilö ei siis saa koitua taloudelliseksi taakaksi, minkä rouva näkee merkitsevän toimijaa, joka hyötyy eduista, joita yhteiskunnalle arvoton tekijä ei ansaitse.

Nykyisessä liberaalikapitalismissa subjekti nähdään yksilönä, jota hallitsevat kapitalismin ostamisen ja myymisen logiikat. Subjektius esitetään samalla kuitenkin ”pettävällä tavalla valistuksen ja romantiikan autonomisen ja autenttisen subjektin ihannekuvan toteutmana”. Tällainen käsitys autonomisesta subjektista on kuitenkin vääristynyt kuvitelmakeksi jokaisesta oman onnensa seppänä. Valistuksen aikakauden ihannesubjekti oli kansalainen, joka kykeni autonomisen järjen käyttäjänä osallistumaan yhteisten asioiden loogiseen ratkaisemiseen. Uusliberalistisessa ideologiassa sen sijaan autonomiasta on tullut ideologeemi, joka väittää, että yksilön onni on saavutettavissa ponnistuksilla, joita yksilö tekee omien saavutustensa eteen. Yhteiskuntaa ei siis tarvitse muuttaa. (Steinby & Tirronen 2018, 205.)

Tällaista liberaalikapitalistista käsitystä subjektiudesta edustaa myös *Lahjakkaan Anu Lovackin* rouva. Hän näkee, että on yksilön vastuulla huolehtia omasta pärjäämisestään ja että kaikilla on tähän yhtäläiset mahdollisuudet. Tästä kertoo tapa, jolla hän sättii Soilia, joka on hänen silmissään epäonnistunut ”jokainen

on oman onnensa seppä” -kuvitelman tavoittamisessa. Sen sijaan rouvan eronteko kertoo siitä, että hän itse kokee saavuttaneensa omilla ponnistuksillaan yhteiskunnan kelkasta pudonneita (tai pudotettuja) korkeamman statuksen. Yhteiskunta ei selvästikään rouvan silmissä ole syypää sille, että jotkut ovat päätyneet sen ulkopuolelle.

Myös ”Laulu neidistä ja herrasta” -tekstissä puheaktilla on suuri merkitys inhon objektin luomisessa, samaan tapaan kuin *Lahjakkaassa Anu Lovackissakin*. Nimenomaan tekstissä esiintyvä dialogi on seikka, joka korostaa porvarijohtajan tapaa alistaa konttorineitiä: ” – Voivatkos ne herrat sille onnea taata? / – Onni taitaa vasta neidin arkussa maata. / – Mistäs ne herrat sitä neitiä kiittää? / – Että neiti raataa vaikkei palkka tahdo riittää.” (ML 27) Dialogista ei varsinaisesti käy ilmi, keiden välistä se on, mutta runon puhujan rooli korostuu jälleen dialogin välittäjänä lukijalle. Puheakti tarjoaa varsin mustavalkoista kuvaa hyvästä työläisnaisesta ja pahasta, epäinhimillisestä johtajasta. Tällä tavoin pyritään vuorovaikutuksella lukijaan ottamaan myös tämä osaksi ”tarkkailijoiden ryhmää”, minkä avulla inhon objektia tehdään.

Lahjakas Anu Lovack -teoksessa merkillepantavaa on Auliksen tapa eristäytyä muista lähiön asukkaista ja ylipäättään ulkomaailmasta:

Peseydyin. Söin kaksi Soilin porkkanakakkua. Poltin tupakan. Join lisää suomiviinaa. Lopulta pengoin pyykkikorista paidan ja housut. Pukeuduin. Istuin sohvalle, hengitin syvään ja keräsin rohkeutta. Sitten lähdin asunnostani ensimmäistä kertaa ties moneenko viikkoon. (LAL 55)

Ulkomaailma näyttäytyy Aulikselle vieraana. Hän ei koe kuuluvansa siihen, tunne olevansa siinä turvassa, toisin kuin kodissaan ja Ravintola Lankussa:

Kylänraitilla oli paljon lapsia ja ihmettelin mikseivät he olleet koulussa. (...) Kaikki oli päin helvettä. Mutta Ravintola Lankun aamupäivätunnelma oli rauhallinen. Turvallinen baarinlempi paiskautui kasvoilleni kuin lämmin peitto. Joku pelasi hedelmäpeliä, jukeboksi soitti tuttua iskelmää ankkurinapista. (LAL 56)

Auliksen kuvauksessa ”kaikki on päin helvettä” (LAL 56), sillä ulkomaailma edustaa hänelle sitä, mitä hänellä ei ole, mikä korostuu myös siinä, että hän kiinnittää huomiota ennen kaikkea lasten läsnäoloon. Johonkin, jota tältä tahdostaan huolimatta puuttuu. Siitä huolimatta, että Auliksen koti ja Ravintola Lankku luovat hänelle jossakin määrin turvallisuuden tunnetta, kokee hän silti olevansa lukittu kyseisiin tiloihin, sillä ne edustavat sitä pysähtyneisyyttä ja elämän paikoillaan junnaamista,

josta Aulis useaan otteeseen kertoo. Toisin sanoen sitä, mitä Aulis elämässään häpeää.

Kuten totesin luvussa neljä, Sara Ahmedin (2004, 105) mukaan häpeä on usein jotakin sellaista, jota yritetään piilotella muilta. Aulis pyrkii peittämään surkeaksi ja häpeälliseksi kokemaansa elämää pysyttelemällä kotonaan, nauttien päihteitä. Tästä turvan satamasta poistuminen vaatii häneltä ”rohkeuden keräämistä” (LAL 55). Aulis haluaa siis nimenomaan peittää itsensä niiltä katseilta, jotka saattaisivat asettaa hänet häpeän alaiseksi ja kokemaan haavoittuvuutta ja erillisyyttä. Sen sijaan Aulis pakenee kodistaan Ravintola Lankkuun, jonka kokee turvapaikakseen nimenomaan siksi, että on omiensa joukossa eli tietää, ettei alentavia, häpeää aiheuttavia katseita ole luvassa. Tämä kertoo samalla siitä, etteivät muut lähiön asukkaat nauti Aulikselta suurtakaan arvostusta, sillä heidän katseillaan ei ole Aulikselle samanlaista merkitystä kuin niillä katseilla, jotka tulevat ulkopuolelta käsin.

”Syyttävä sormi”, jonka avulla luodaan yhteiskunnan kelkasta pudonneita ja omanarvontunnettomia toimijoita, vaikuttaa suunnattoman paljon lähiön asukkaiden – varsinkin Auloksen – elämään. Tällainen tapa toimia ei luo ainoastaan sellaisia tunteita kuin suru ja murhe, jotka johtuvat epäonnistumisesta ideaalien saavuttamisessa ja jotka ovat jatkuvasti läsnä yleisellä tasolla, pohdituttamassa asukkaita hyvän elämän mittareista. Omanarvontunteen puute toimii erittäin voimakkaasti myös pelon tunteen aiheuttajana, mikä johtaa konkreettisesti eristäytymiseen ja yksinäisyyteen:

Päätin pian, kurjassa heikkouden ja yksinäisyyden tilassani, että antabuskuuri sikseen, joisin lisää ja lisää – soittaisin heti aamulla kuriirille jälleen ja pyytäisin häntä tuomaan tällä kertaa kaksinkertaiseen lastiin suomiviinaa. Sitten minä lepäilisin piilossa. (LAL 51)

Ahmed korostaa, että pelon tunteeseen liittyy aina voimakas intensiivisyys, joka näyttäytyy katseen alaisen ruumiin eri reaktioissa (esimerkiksi sydämentykytyksinä ja hikoiluna). Nämä ruumiilliset tuntemukset ovat epämiellyttävän intensiivisiä. Katse, joka pelon kohteeseen luodaan, ”työntää” sen suurella voimakkuudella eroon itsestään negaation kautta. Tämä johtaa siihen, että pelon kohteeksi joutuva subjekti alkaa pelätä negatiivisen katseen alaiseksi joutumista. Tällä tavoin tunteesta tulee jatkuvasti yksilöiden välillä kiertävä noidankehä. Tällainen katseen kohteen kokema pelko voi olla lamaannuttavaa; sen

kohteeksi joutuva tekijä ei pysty vastustamaan sitä vaan ottaa sen annettuna. (Ahmed 2004, 65.)

Aulis lepää mieluummin piilossa ja juo lisää kuin lähtee ulos asunnostaan, koska kokee olonsa ”kurjaksi, heikoksi ja yksinäiseksi” (LAL 51). Toisin sanoen, mikäli yksilöllä ei ole elämässään oikeanlaiseksi ja arvostetuksi kokemaansa sisältöä – Auliksen tapauksessa ennen kaikkea perhettä ja työtä – tällä ei myöskään ole arvoa, joka on mahdollinen vain niille subjekteille, jotka ovat saavuttaneet arvostuksen päämäärät. Pelon kohde myös itse vahvistaa erontekoa katseen luojaan ja itsensä välillä lamaantumalla sen edessä sen sijaan, että toimisi sitä vastaan. Katkelmassa korostuu se, että Aulis ei ole syrjäytynyt subjekti, vaan nimenomaan syrjäytetty subjekti. Hänellä on voimakas halu päästä eroon kurjuuden tilastaan, jonka liittyy yksinäisyyden tunteeseen, mutta on ulkopuolelta tulevan arvottamisen, tuomitsemisen ja halveksunnan vuoksi liian pelokas pyrkiäkseen kaventamaan kuilua itsensä ja syrjäyttäjiensä välillä. Auliksen hahmossa korostuu rouvan tapaan ”jokainen on oman onnensa seppä” -ajattelu. Hän kokee itse olevansa vastuussa siitä, että on (omasta mielestään) epäonnistunut elämässään, eikä näe yhteiskunnan roolia tilanteessa. Tässä korostuu jälleen se, ettei Auliksella ole juurikaan luokkatietoisuutta ja hän kokee pudonneensa yhteiskunnan ulkopuolelle - ei toiseen luokkakategoriaan.

Lamaannusta aiheuttavien subjektien katse ei teoksessa aina onnistu asettamaan paikoilleen kohdettaan haluamallaan tavalla, minkä rouvan huutelut paljastavat:

– Entä näytänkö minä sinusta alkoholistilta? Soili kysyi ja sai minut jälleen nauramaan. – Minua loukkaa se, että rouva jolla on pieni musta koira sättii minua kylänraitilla alkoholistiksi, Soili kertoi. – Mitä mieltä sinä siitä olet? Soili kysyi. – Jaa mistä? – Että meidät pitäisi ampua? Räjähdin nauruun. Onnekseni sain myös Soilin mukaan äänekkääseen huvittuneisuuteeni. (LAL 37)

Soili kertoo loukkaantuneensa rouvan huuteluista, joten rouvan herjaukset ovat kyllä osaltaan vaikuttaneet Soilin tapaan katsoa itseään. Siitä huolimatta, että sanat ovat jättäneet Soiliin jäljen ja saaneet hänet kyseenalaistamaan omaa itsearvostustaan, hän kuitenkin myös kyseenalaistaa kyseiset sanat, pohtimalla Aulikselle rouvan esittämiä loukkauksia. Aulis puolestaan ei anna rouvan herjauksille minkäänlaista arvoa, kohtaamalla ne silkalla huvittuneisuudella, saaden myös Soilin vakuuttuneeksi siitä, etteivät rouvan näkemykset ole tarpeeksi merkityksellisiä määritelläkseen lähiön asukkaiden arvoa. Näin rouvan häpeää herättäväksi ja siten oman etäisyyden kasvattamiseksi tarkoitettu katse, ei täysin tee tehtävänsä.

Laulu lipunneulojista -tekstissä puolestaan ”taistelu päättyy [työläisten] voittoon” (ML 47), mutta porvaristo ei katoa minnekään, sillä voiton kohteen on oltava olemassa oleva ja sitä täytyy voida käyttää erottautumisen välineenä. Pelon ja uhan kohde on tekstissä ennemminkin aatteeseen kuin suoranaisiin toimijoihin kohdistuvaa. Työväen aatetta ja sen eteen töitä tekeviä rohkeita taistelijoita tarvitaan, jotta porvariston vääräksi leimaamat arvot eivät pääse uhkaamaan niitä ja hukuttamaan niitä täysin alleen.

5.3. Arvokkaat ja arvottomat

Ahmed (2004, 64–65) kritisoi psykologian professori Stanley Rachmanin (1998) teoriaa, jonka mukaan pelko kuvastaa emotionaalista reaktiota johonkin, joka on tunnistettavissa oleva uhka. Sen sijaan, että pelolla olisi varsinainen objekti, Ahmedin näkemyksen mukaan pelko ei kohdistu tiettyyn objektiin sinällään, koska siinä tapauksessa objekti voisi sulkea pelon sisälleen ja pelosta päästäisiin eroon, kun objekti katoaisi. Sen sijaan hänen mukaansa pelko kohdistuu objektiin, joka ”ohittaa meidät”. Juuri pelon tulevaisuudellisuus on se, mikä tekee objektista pelottavan. Jos pelko ohittaa subjektin sen sijaan, että jäisi paikoilleen ja tarttuisi vain yhteen objektiin, se tekee tulevaisuudesta epävarman, sillä tällöin pelon objektia ei voi vain kohdata ja siirtyä eteenpäin. Kun pelko ei ole läsnä vaan kulkee jatkuvasti ohi, se ei oikeastaan ole missään eli ei muodostukaan selkeäksi objektiksi, mikä sekin itsessään on pelottavaa.

Tässä nouseekin esiin ero ahdistuksen ja pelon välillä. Ahdistus tarttuu tiettyihin objekteihin, jotka tulevat olemassa oleviksi ahdistuksen matkustuksen vaikutuksena. Ahdistuksessa ajatukset kulkevat usein nopeasti erilaisten objektien välillä, mikä itsessään lisää ahdistusta. Ahdistus tarttuu niihin moniin objekteihin, jotka kulkevat ohi. Siitä tulee lähestymistapa objekteihin, toisin kuin pelosta, joka syntyy objektin lähestymisestä. Kumpaankin tunteeseen vaikuttaa kuitenkin objektin liikkuminen ohitse. Objektit myös tarttuvat toisiinsa liikkeessaan ja luovat uhan merkkejä. Tähän vaikuttaa merkittävästi historia. Ahmed käyttää esimerkkinä mustan miehen hahmoa, johon on ajan saatossa yhdistetty erilaisia merkkejä: eläimellinen, paha, ilkeä, ruma. Pelon liike näiden merkkien välillä on se, mikä mahdollistaa pelon objektin generoimisen tähän hetkeen. Pelon kautta vaikutetaan rajaan itsen ja muiden välillä. Historiat luovat objekteja, joihin merkkejä tartutetaan ja jätetään elämään, tehden jotkin objektit vaikutelmaltaan pelottavammiksi kuin toiset. (Ahmed 2004, 65–67.)

Jatkuva kamppailu arvokkaasta subjektiudesta, mikä esiintyy niin *Maallisissa lauluissa* kuin *Lahjakkaassa Anu Lovackissakin*, on seurausta jatkuvasta objektien liikkeestä, jota ei voi yksinkertaisesti kohdata ja ohittaa. Rouvan osoittama pelko siitä, että yhteiskunnan ulkopuoliset uhkaavat astua hänen tarkkaan laatimien ja vaalimien rajojensa yli, uhaten näin hänen asemaansa, on jatkuvasti liikkuvaa. Rouvan on uudestaan ja uudestaan todistettava arvokasta subjektiuttaan.

Lähiön asukkaiden muodostamasta ryhmästä Marianne on hahmo, joka pyrkii pitämään pitkin teosta jatkuvasti yllä erontekoa muihin asukkaisiin, peläten selkeästi tulevaisuutta merkityksi ja leimatuksi osaksi lähiöasukkaiden mauttomana pitämänsä ”keskusryhmää”, joka kokoontuu tiiviiseen tahtiin Ravintola Lankussa: ”Marianne retkahti kommentoimaan Soilin jouluasua, mihin Soili vastasi heti että turpa kiinni saatanan huora.” (LAL 63) Marianne kommentoi Soilin asua Soilin kimpaantuneesta vastauksesta päätellen negatiiviseen sävyyn. Mariannella on tarve pilkata Soilin habitusta, jotta pääsisi korostamaan omaa tyylikkyytään. Tähän tapaan toimia sisältyy myös inhon tunne.

Skeggs kirjoittaa, että vulgaarisuus – joka nähdään varsinkin työväenluokkaisten naisten ominaisuutena - on yhdistetty yleensä inhoon. Sen sijaan autenttisuus on liitetty keskiluokkaan ja jotta autenttisuus on mahdollista haltuun ottaa, on kaikki keinotekoinen, vulgaari ja kevytmielinen suljettava ulos. Työväenluokkainen nainen ei millään mittarilla voi olla lähellä arvokasta autenttisuutta. Maussa on aina kyse myös moraalista. Maun perusteella tehty arvostelma on moraalinen, koska siinä arvioidaan subjektin arvoa. (Skeggs 2014, 196, 204, 262; ks. Bourdieu 1986.) Tämä autenttinen ja arvokas minuus on myös se, mitä Marianne pyrkii - ajoittain varsin pienin keinon kuten katkelmastakin välittyä - itselleen rakentamaan, käyttämällä hyväkseen ajatusta mauttomuudesta, jonka liittää Soiliin ja muihin lähiön asukkaisiin. Kyseinen taktiikka ei kuitenkaan täysin toimi, sillä Soilin vastaus kertoo siitä, ettei tämä anna Mariannen kommenteille paljoakaan arvoa.

Edellisessä esimerkissä kyse on kahden saman sukupuolen edustajan välisestä luokittamisprosessista, mutta myös Aulis luokittaa Soilia samaan tapaan, joskaan ei sano tätä Soilille ääneen:

Illalla luokseni saapui Soili. Hän oli pukeutunut kuin joulutonttu, hänellä oli piippalakki, lähes maata laahaava joulunpunainen hame ja takkina jokin outo turkki. (...) Soili keksi yhtäkkiä kysyä, pidinkö minä hänen uusista vaatteistaan. Hän nousi ylös tuolilta ja pyörähteli pitkä hame liehuen. Sanoin, että hän näytti niissä hyvältä. Ajattelin, että hän

näytti aivan joulumuorilta, mutta sitä en toki sanonut ääneen. (LAL 12, 36)

Samanlaista halveksuvan sävyä Auliksella ei pohdinnoissaan Soilin vaatetuksesta ole kuin Mariannella, mutta silti hänen katseensa toimii kriittisenä merkitsijänä.

Huomionarvoista on etenkin se, että Aulis keskittyy useaan kertaan teoksessa kommentoimaan sekä Soilin että Mariannen pukeutumista, mutta miespuolisista hahmoista hän kommentoi ainoastaan Robertin vaatetusta ja pelkästään siitä syystä, että Marianne on Auliksen mukaan muuttanut Robertin pukeutumistyyliä: ”Panin myös merkille, että rakastunut mies oli vaihtanut tyyliään. Robert oli ahtautunut turkoosinväriseen, (...) puvuntakkiin, jonka Marianne mitä ilmeisimmin oli ostanut hänelle.” (LAL 56)

Kuten johdannossa kirjoitin, Skeggs puhuu erilaisista näkökulmista suhteessa siihen, miten tiettyjä ominaispiirteitä kirjataan ja joihinkin ruumiisiin, mutta toisiin ei ja miten tämä arvottaa eri subjekteja. Skeggsin mukaan näkökulmia ovat ”erilaiset tietämisen, kuulemisen ja näkemisen tavat, jotka edustavat tiettyjä etuja.” (Skeggs 2014, 29.) Tapa, jolla Aulis katsoo Soilia ja Marianneja ja muodostaa näiden pukeutumisesta tiettyjä mielipiteitä, on lähtöisin nimenomaan tiettyä – tässä tapauksessa sukupuoleen perustuvaa – etua edustavasta näkökulmasta. Auliksen katse on maskuliinisen arvottava. Arvottamista tosin lieventää hieman se, ettei tämä lausu ajatuksiaan Soiliin kirjaamistaan ominaisuuksista ääneen, eikä näin ilmaise suoranaista inhon tunnetta samaan tapaan kuin Marianne tai rouva mustan koiran kanssa.

Eve Kosofsky Sedgwickin (2003, 36–38) mukaan häpeä, kuten stigma, on kommunikaation muoto. Se tekee identiteettiä. Häpeä ja identiteetti ovat jatkuvasti dynaamisessa suhteessa toisiinsa. Häpeä on samaan aikaan sekä tarttuva että yksilöivä. Häpeä lähtee sosiaalisuudesta ja tähtää sitä kohti. Olennaista ylpeyden ja häpeän tunteen liitoksen kannalta Sedgwickin teoriassa on, että hänen mukaansa häpeä on aina lähtökohta ylpeyden tunteelle. Hän vertaa häpeää ja ylpeyttä hansikkaaseen, joka käännetään ylösalaisin: ”häpeän puoli” käännetään ”ylpeyden puoleksi”. Häpeän puoli jää peittoon, vaikka molemmat tunteet ovat todellisuudessa osa samaa hansikasta.

Maallisissa lauluissa moraali ja hyvien ja pahojen representaatio jakautuu täysin toisella tavalla (paha porvari, hyvä työväenluokka), mutta työväenluokkaisuuden taakkaa ei silti ole täysin karistettu henkilöhahmojen harteilta. Tekstien henkilöhahmot pyrkivät työväenluokan ylpeällä kantamisella kääntämään

päälaelleen sen historiallisen asetelman, jossa heidät on esitetty moraalittomana ja kunniaattomana. Teksteissä näkyy vastustus ylempien luokkien mahdollisuuteen representoida työväenluokka tietynlaiseksi. Representointi tapahtuu sen sijaan esittämällä ylemmät luokat mustavalkoisesti pahana ja julmana. Ongelmana on kuitenkin se, että niin ”Laulu neidistä ja herrasta” -tekstin herrat kuin ”Laulu lipunneulojista” -tekstin porvaritkin seisovat ylpeästi asemansa takana ja koska näillä on jo valmiiksi valtaan perustuva etulyöntiasema työväenluokkaa kohtaan, valta-asetat eivät teksteissä muutu. Työväenluokka säilyy alistettuna, ylpeyttä uhkuvasta solidaarisesta liikehdinnästä huolimatta. Se omanarvontunnon riisto ja negatiivinen representointi, jota ylemmät luokat ovat työväenluokkaa kohtaan harjoittaneet kautta aikojen, sitoo työväenluokan asemaan, jossa se joutuu aina kantamaan mukanaan häpeää, oli pyrkimys häpeästä eroon pääsemisestä kuinka voimakas tahansa. Teksteissä nimenomaan ylpeyden retoriikka on se, jolla häpeästä pyritään pääsemään eroon, kieltämällä häpeän olemassaolo.

6. LOPUKSI

Pro gradu -työni tarkoituksena oli tutkia, mitä luokka on teoksissa *Maallisia lauluja* ja *Lahjakas Anu Lovack*, miten tunteet synnyttävät näitä luokkia ja mitä merkityksiä luokalla on teosten henkilöihahmoille. Lisäksi halusin pohtia, millainen merkitys luokalla on kyseisten teosten henkilöihahmoille ja millaisia eroja ja yhtäläisyyksiä teoksilla on.

Sain tutkimuksessani selville, että luokka syntyy tunteiden liikkeestä toimijoiden välillä. Luokkaa synnyttäviä tunteita molemmissa teoksissa ovat rakkaus, viha, inho, pelko ja ylpeys. Nämä kaikki asettuvat kuitenkin yhden merkittävimmän tunteen alle: häpeän. Tunteet liittyvät teoksissa olennaisesti yhteiskunnan eri rakenteisiin: perheeseen, kansallisuuteen, työhön ja rahaan. Lisäksi ne liittyvät olennaisesti moraalikysymyksiin. Nämä tekijät vaikuttavat kuulumisen tunteeseen sekä siihen, kenellä on oikeus arvokkaaseen minuuteen.

Lahjakkaassa Anu Lovackissa pyritään yksilöinä osaksi yhteiskuntaa. Kilpailu siitä, kenellä on yksilöllisyyteen ja siten kuulumiseen mahdollisuus, tapahtuu pitkälti lähiön asukkaiden pienen piirin kesken. He luovat kyllä keinotekoisen yhteisön, mutta lähinnä sattuman vuoksi ja olosuhteiden pakosta – eivät siksi että varsinaisesti haluaisivat muodostaa kollektiivin juuri toistensa kanssa. Heillä ei ole merkittävää luokkatietoisuutta, eikä pitkää historiaa, jonka he näkisivät yhdistävän tekijänä. Se, että he eivät koe menestyneensä elämässään yleisillä yhteiskunnallisilla mittareilla, riistää heiltä omanarvontuntoa ja saa heidät näkemään elämänsä tyhjänä ja tarpeettomana. Teoksessa ”oikeanlaisen minuuden” eteen käyty kamppailu ja rakennustyö on jatkuvasti läsnä. Sitä tehdään niin lähiön asukkaiden kesken kuin sen ulkopuoleltakin käsin (rouva mustan koiran kanssa). Luokittamisprosessia ei siis pääse karkuun minnekään. Niin kauan kuin on tavalla tai toisella katsoja ja katseen alla, asettuu luokiteltavaksi ja luokittaa samalla itse. Se, kenellä on oikeanlaiset resurssit luokittamiseen, merkitsee paljon.

Maallisissa lauluissa yksilöllisyyttä ei koeta tärkeäksi. Tärkeintä on aate ja sen eteen käyty kollektiivinen taistelu. Yksilön henkikään ei paljoa paina, kun on kyse luokkataistelusta. Arvokas minus ja moraalit rakentuvat siitä, että tunnustaa oikeana nähtyä punaista työväenaatetta. Moraalittomuus, pahuus ja kunniattomuus taas projisoidaan mustavalkoisesti porvaristoon, jonka nähdään olevan kaiken pahan alku ja juuri. *Maallisissa lauluissa* luokkatietoisuus on varsin kirikkaana läsnä, samoin tietoisuus jaetusta luokkahistoriasta, mikä osaltaan rakentaa kollektiivista aateperhettä. Luokittamisprosessi vallitsee siinäkin kaikkialla, mutta luokittaminen

tapahtuu huomattavasti enemmän alhaalta ylöspäin, kun taas *Lahjakkaassa Anu Lovackissa* se tapahtuu enemmän ylhäältä alaspäin.

Perhe on merkittävä tekijä molemmissa teoksissa ja se liittyy ajatukseen yhteiskuntaan kuulumisesta ja samalla luokasta. Käsitys perheestä eroaa kuitenkin teosten välillä. *Maallisten laulujen* ”Laulu lipunneulojista” -tekstissä yhteisöllisyys on merkittävin tekijä perheen muodostumiselle. Perhe tarkoittaa jotakin, jonka yhtenäisyyttä ei selitä luonto ja biologia vaan se syntyy jaetun aatteen ja aatteen laukaisemien tunteiden kautta. *Lahjakkaassa Anu Lovackissa* ydinperheajatus puolestaan rajaa yhteisöllisyyttä. Perhe rajataan niihin, jotka ovat biologista sukua toisilleen. Se rajaa ulkopuolelleen muut. Perhekäsitys ei siis ole vapaa vaan varsin inkluusiivinen.

Myös kansakunnalla on osansa suhteessa kuulumisen tunteeseen ja luokkaan molemmissa teoksissa. *Lahjakkaassa Anu Lovackissa* kansakuntaan kuulumisen on niitä harvoja asioita, joita lähiön asukkaat voivat hyödyntää resurssina yhteiskunnan kentällä. Suomalaisuutta käytetään teoksessa välineenä, kun rakennetaan omaa minuutta ja eroa muihin. Lähiön asukkaat pyrkivät sulkemaan ulkopuolelle kaikki ne toimijat, joita he pitävät ”ulkomaalaisina”. Samalla he kuitenkin eivät huomioi sitä, että eivät itsekään pääse osaksi uusliberalistista yhteiskuntajärjestelmää. *Maallisissa lauluissa* kansakuntaan kuulumisen ei ole olennainen osa henkilöhahmojen elämää. Toimijoiden etninen tausta on henkilöhahmoille täysin yhdentekevä, sillä huomio kiinnitetään ainoastaan jaettuun aatteeseen. Mikäli toimija on omaksunut punaisen työväenaatteen, on hän osa luokkaperhettä. Kansallisilla rajoilla ei ole merkitystä. Luokasta puhuttaessa raha on tekijä, joka nousee lähes väistämättä esiin. Näin on myös *Maallisissa lauluissa* ja *Lahjakkaassa Anu Lovackissa*. *Maallisissa lauluissa* korostuu rahan eli taloudellisen pääoman käyttö riiston välineenä niin, että ylemmät luokat riistävät alempia pakottamalla nämä pienipalkkaisiin töihin.

Teoksessa korostuvat myös sukupuolten väliset erot työelämässä. *Lahjakkaassa Anu Lovackissa* esiin nousee varsinkin 90-luvun laman aiheuttama työttömyys, joka on sysännyt suurimman osa lähiön asukkaista köyhyyteen. Raha on myös kysymys, jota hyödynnetään jonkin verran lähiön asukkaiden keskinäisessä kilpailussa yksilöllisyydestä ja minuudesta.

Moraalin ja kunniallisuuden konsepteilla on myös paikkansa molemmissa teoksissa luokkaa rakentavina tekijöinä. *Maallisissa lauluissa* moraalinen ja kunniallisuus liitetään poikkeuksetta alempiin ja moraalittomuus ylempiin luokkiin. Ylemmät luokat on kuvattu moraalittomina riistäjinä, jotka silmittömästi

hyväksikäyttävät alempia luokkia. *Lahjakkaassa Anu Lovackissa* moraalialia (samoin kuin rahaa) käytetään pääomana lähiön asukkaiden keskinäisessä kamppailussa arvokkaasta minuudesta.

Intersektionaalisuus eli yhteiskunnallisten ja kulttuuristen erojen keskinäinen vaikutuksesta ihmisten elämään nousee esiin molemmissa teoksissa.

Intersektionaalisia tekijöitä teoksissa ovat luokka, sukupuoli ja etnisyyt.

Teoksissa on paljon eroavaisuuksia, jotka kuvastavat pitkälti aikaansa. 1960–1970-luvun radikaali, vasemmistolainen opiskelijaliike, jonka tavoitteena oli esiin tuoda ja murtaa vallitsevat yhteiskunnalliset epäkohdat, on voimakkaasti läsnä *Maallisissa lauluissa*, joka ilmestyi vuonna 1974 eli juuri tuona ajankohtana. *Lahjakas Anu Lovack* puolestaan ilmestyi vuonna 2005 ja kuvastaa vallitsevaa, uusliberalistista aikaa, jossa painottuu ajatus yksilön vapaudesta ja oletus jokaisesta ihmisestä ”oman onnensa seppänä”. Teoksen voi nähdä kritiikkinä kyseistä ideologiaa kohtaan, sillä se osoittaa uusliberalistiselle ajatusmaailmalle rakentuvan yhteiskunnan epäkohdat ja sen, miten armoton tällainen yhteiskunta voi ihmiselle olla.

Teoksia yhdistävä tekijä, häpeä, on kuitenkin olemassa *Maallisissa lauluissakin* vaikka päällepäin tätä ei uskoisi. Teoksen teksteissä käsitellään varsin glorifioivalla otteella työväenluokkaista aatetta, joka edustaa maailman hyvyyttä ja on vastaus kaikkiin ongelmiin. Tämä glorifioiva ote on niin vahva, silmiinpistävä ja yliampuva, että se herättää kysymyksen, miksi asiat on esitetty näin mustavalkoisesti. Näen, että vastaus tähän on nimenomaan häpeän tunne. Ylemmät luokat ovat läpi historian representoineet työväenluokkaa varsin negatiivisen kuvaston kautta, mikä on jättänyt siihen voimakkaan stigman. Työväenluokka on esitetty niin vääranlaisena ja moraalittomana, että se on väkisinakin pakotettu tuntemaan häpeää omasta itsestään. Mikäli tätä häpeän tunnetta ei olisi työväenluokkaan projisoitu, ei olisi myöskään tarvetta taistella siitä eroon pääsemiseksi tai pyrkimystä peitellä sitä ylitsevuotavalla ylpeyden tunteella.

Maallisten laulujen ja Lahjakkaan Anu Lovackin väliset erot herättävät pohtimaan, mistä nämä erot syntyvät. Miksi 1960–1970-lukujen vaihteen teoksessa luokka nähdään maailmanlaajuisena, suurena kollektiivina ja miksi vuoden 2005 teoksessa, luokka rakentuu yksilöille? Mistä tämä muutos johtuu? Osittain kyse lienee yhteiskuntarakenteiden ja ideologioiden muutoksesta, mutta mielestäni näitä kysymyksiä olisi aiheellista pohtia jatkossa lisää.

LÄHTEET

PAINETUT LÄHTEET

Tutkimuskohteet

ML = Oksanen, Aulikki 1964–1974: *Maallisia lauluja*. 2. painos. Helsinki: Kirjayhtymä.

LAL = Marttila, Hanna Marjut 2005: *Lahjakas Anu Lovack*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Tutkimuskirjallisuus

Adkins, Lisa & Lury, Celia 1999: The Labour of Identity: Performing Identities, Performing Economies. *Economy and Society* 28:4 November, 598-614.

Ahmed, Sara 2004: *The Cultural Politics of Emotion*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Alanen, Leena 1994: Perhelapsuus ja lasten perheys – ”perhe” lasten näkökulmasta. Teoksessa *Näkökulmia perheeseen*. Toim. Jukka Antikainen, Marja-Leena Haataja & Merja Korhonen. Helsinki: Stakes.

Andermahr, Sonya & Lovell, Terry & Wolkowitz, Carol 1997: *A Concise Glossary of Feminist Theory*. London: Arnold.

Anderson, Benedict 2007: *Kuvitellut yhteisöt. Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua*. Suom. Joel Kuortti. Tampere: Vastapaino.

Ariès, Philippe 1962: *Centuries of Childhood: A Social History of Family*. Harmondsworth, Middlesex, England: Penguin Books.

Austin J.L. 1962b: *How to do things with words*. Oxford and New York: Oxford University Press.

Noro, Arto 1989: Kansalaisyhteiskunta, modernisoituminen ja yksilöllistyminen. *Tiede & Edistys* 1989:4.

Beck, Ulrich 1992: *Risk Society. Towards a New Modernity*. London: Sage.

Bogomolov, A.S. & Gak, G.M. & Gleserman, G.J. & Kelle, V.Z & Konstantinov, F.V. & Kopnin, P.V. & Kuznetsov, I.V. & Meljuhin, S.T. & Momdzjan, H.N. & Oiserman, T.I. & Rosental, M.M. & Rutkevits, M.N. & Semjonov, V.S. & Siskin, A.F. & Spirkin, A.G. & Tsesnokov, D.I. & Ujomov, A.I. 1980: *Marxilais-leniniläisen filosofian perusteet*. Suom. Airola, V. & Juntunen, K. & Prohorov, J. & Ruhanen, U. Moskova: Edistys.

Bourdieu, Pierre 1986: *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Lontoo: Routledge.

Bourdieu, Pierre 1990a: *The Logic of Practice*. London: Routledge.

Bourdieu, Pierre 1990b: La domination masculine. *Actes de la Recherche en sciences sociale*. 84, 3-31.

- Bourdieu, Pierre & Wacquant, Loïc J.D. 1992/1995: *Refleksiiviseen sosiologiaan. Tutkimus, käytäntö ja yhteiskunta*. Toim. Sabour M'hammed & Mikko A. Salo. Suom. Ari Antikainen, Yrjö-Paavo Häyrynen, Ari Jolkkonen, Leena Koski, Ilkka Pirttilä, Vesa Puuronen, M'hammed Sabour, Mikko A. Salo & Erkki Turjanmäki. 2. painos. Joensuu: Joensuu University Press.
- Bourdieu, Pierre 1993: *The Field of Cultural Production*. New York: Columbia University Press.
- Bourdieu, Pierre 2013: Symbolinen pääoma ja yhteiskuntaluokat. *Sosiologia* 2/2013, 87–95.
- Butler, Judith 1990b: *Gender trouble: feminism and subversion of identity*. New York and London: Routledge.
- Butler, Judith 1993: *Bodies that matter: on the discursive limits of "sex"*. New York: Routledge.
- Ehrnrooth 1992: *Sanan vallassa, vihan voimalla. Sosialistiset vallankumousopit ja niiden vaikutus Suomen työväenliikkeeseen 1905-1914*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Historiallisia tutkimuksia 167. Helsinki: Suomen historiallinen seura.
- Derrida, Jacques 1972: *Marges de la philosophie*. Paris: Minuit.
- Derrida, Jacques 1982: *Margins of philosophy*. Brighton, Sussex: Harvester Press.
- Forss, Timo Kalevi 2015: *Toverit herättää. Poliittinen laululiike Suomessa*. Helsinki: Into.
- Gilman, Sander L. 1990: "I'm Down on Whores": Race and Gender in Victorian London. Teoksessa *Anatomy of Racism*. Toim. David Theo Goldberg. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Hutchinson, John & Smith, Anthony D. 1996: *Ethnicity*. Ed. John Hutchinson & Anthony D. Smith. Oxford: Oxford University Press.
- Hyvärinen, Matti 1985: *Alussa oli liike. Tutkimus yhteiskunnallisten liikkeiden mahdollisuuksista*. Jyväskylä: Gummerus.
- Häggman, Kai 1996: *Johdatus perhehistoriaan*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Julkunen, Raija 2001: *Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa*. Tampere: Vastapaino.
- Jyrkinen, Kari 2004: Poliittinen laululiike uskoi. *Kulttuurivihkot* 32:2, 20-24.
- Kahma, Nina 2011: *Yhteiskuntaluokka ja maku*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kainulainen, Siru & Parente-Capková, Viola 2011: Häpeän latautunut toiminta. Teoksessa *Häpeä vähän! Kriittisiä tutkimuksia häpeästä*. Toim. Siru Kainulainen & Viola Parente-Capková. Turku: Utukirjat.
- Kokkola, Jussi 2010: Tehdasalueen lapset ovat varttuneet – Työväenlaulun puhuja agit-propin ja Asan sanoituksissa. *Sanelma. Kotimaisen kirjallisuuden vuosikirja 2010*. Toim. Jasmine Westerlund. Turku: Turun yliopiston kotimainen kirjallisuus.

Koli, Mari 1998: Kenen koti Suomi on? Oscar Behm ja suomenruotsalaisen kansanelämäkuvauksen etninen maisemointi. Teoksessa *Sanan voima. Keskusteluja performatiivisuudesta*. Toim. Lea Laitinen & Lea Rojola. Helsinki: SKS.

Konttinen, Esa 1998: Uusien liikkeiden tuleminen subjektiviteettien puolustamisen kulttuuri-ilmastossa. Teoksessa *Uudet ja vanhat liikkeet*. Toim. Kaj Ilmonen & Martti Siisiäinen. Tampere: Vastapaino.

Kosofsky-Sedgwick, Eve 2003: *Touching Feeling: Affect, Pedagogy, Performativity*. Durham, USA: Duke University Press.

Laitinen, Lea & Rojola, Lea 1998: Keskusteluja performatiivisuudesta. Teoksessa *Sanan voima. Keskusteluja performatiivisuudesta*. Toim. Lea Laitinen & Lea Rojola. Helsinki: SKS.

Lasch, Christopher 1983: *Den belägrade familjen*. Malmö: P.A. Nordstedt & Söners Förlag.

Launis, Kati 2009: Työväen Maamme-kirja. Teoksessa *Läpikulkuihmisiä. Muotoiluja kansallisuudesta ja sivistyksestä 1900-luvun alun Suomessa*. Toim. Kukku Melkas, Heidi Grönstrand, Kati Launis, Maarit Leskelä-Kärki, Jussi Ojajärvi, Tutta Palin & Lea Rojola. Helsinki: SKS.

Launis, Kati & Bergroth, Harley & Anttila, Anu-Hanna 2016: ”’Luokattomuus’ ja eriarvoisuuden kokeminen köyhyyskirjoituskilpailun teksteissä”. Teoksessa *Luokan ääni ja hiljaisuus. Yhteiskunnallinen luokkajärjestys 2000-luvun alun Suomessa*. Toim. Anu-Hanna Anttila, Ralf Kauranen, Kati Launis & Jussi Ojajärvi. Tampere: Vastapaino.

Lazarus, Richard S. 1991: *Emotion and Adaptation*. New York: Oxford University Press.

Lehikoinen, Tiina 2010: Runo puheena ja runon puhujat – ”En jaksa nauramatta katsoa sinua”. Teoksessa *Lentävä hevonen. Välineitä runoanalyysiin*. Toim. Siru Kainulainen, Kaisu Kesonen & Karoliina Lummaa. Tampere: Vastapaino.

Levitas, Ruth 1998: *The Inclusive Society? Social Exclusion and New Labour*. London: Palgrave Macmillan.

Lidman Satu 2011: Häpeää kunnian takia. Varhaismoderneista rangaistuksista ja moraalista. Teoksessa *Häpeä vähän! Kriittistä tutkimusta häpeästä*. Toim. Siru Kainulainen & Viola Parente-Capková. Turku: Utukirjat.

Marx, Karl & Engels, Friedrich 1890/1998: *Kommunistinen manifesti*. Suom. Juha Koivisto, Markku Mäki ja Timo Uusitupa. Tampere: Vastapaino.

Marx, Karl 1978: *Taloudellis-filosofiset käsikirjoitukset 1844*. Teoksessa *Valitut teokset I*. Moskova: Edistys.

Mäkinen, Katariina 2016: Maahanmuuttovastainen internet-aktivismi, uusliberaali ideaalikansalaisuus ja ylijäämäihmiset. Teoksessa *Luokan ääni ja hiljaisuus. Yhteiskunnallinen luokkajärjestys 2000-luvun alun Suomessa*. Toim. Anu-Hanna Anttila, Ralf Kauranen, Kati Launis & Jussi Ojajärvi. Tampere: Vastapaino.

Nevalainen, Eino & Peltonen, Matti Antero 1972: *Marxilainen kansantaloustiede*. 2. painos. Tampere: Kirjapaino Sanan Tie.

- Ojajärvi, Jussi 2013: Kapitalismista tulee ongelma. Teoksessa *Suomen nykykirjallisuus* 2. Toim. Mika Hallila, Yrjö Hosiaislouma, Sanna Karkulehto, Leena Kirstinä & Jussi Ojajärvi. Helsinki: SKS.
- Ojajärvi Jussi, Sevänen Erkki & Steinby Liisa 2018: *Kirjallisuus nykykapitalismissa. Suomalaisen kirjallisuuden ja kulttuurin näkökulma*. Helsinki: SKS.
- Oksanen, Aulikki 2004: *Püispa Henrikin sormi ja muita katkelmia*. Helsinki: WSOY.
- Oksanen, Aulikki 2012: Tahdon keltaista. Teoksessa *Miten kirjani ovat syntyneet* 5. Toim. Markku Turunen. Helsinki: WSOY.
- Paavo-Kallio, Esa 1908: *Työväen lauluja*. Suom. Sos. Kustannusyhtiö. Fittsburg: Massachusetts.
- Petersen, Anders 2011: Authentic Self-Realisation and Depression. *International Sociology* 26:1, 5-25.
- Rachman, Stanley 1998: *Anxiety*. Hove: Psychology Press.
- Relander, Jukka 1999: Taistolaisuuden psykohistoriaa. Teoksessa *Tunteiden sosiologiaa II. Historiaa ja säätelyä*. Toim. Sari Näre. Helsinki: SKS.
- Robinson, Jenefer 2005/2009: *Deeper Than Reason: Emotion and Its Role in Literature, Music and Art*. 2. painos. Oxford: Clarendon Press.
- Rowe, Kathleen 1995: *The Unruly Woman: Gender and the Genres of Laughter*. Austin: University of Texas.
- Savage, Michael 2000: *Class Analysis and Social Transformation*. Philadelphia: Open University Press.
- Sennet, Richard 1977: *The Fall of Public Man*. New York: Penguin Books Ltd.
- Sevänen, Erkki 2018: Talous ja yhteiskunta nykykapitalismissa ja sitä edeltävissä kapitalismin vaiheissa. Teoksessa *Kirjallisuus nykykapitalismissa. Suomalaisen kirjallisuuden ja kulttuurin näkökulma*. Toim. Jussi Ojajärvi, Erkki Sevänen & Liisa Steinby. Helsinki: SKS.
- Skeggs, Beverley 1997/2002: *Formations of Class & Gender*. Lontoo: Sage.
- Skeggs, Beverley 2014: *Elävä luokka*. Suom. Lauri Lahikainen & Mikko Jakonen. Tampere: Vastapaino.
- Soukkanen, Simo 2009: "Biitit ja riimit tän köyhän ritarin aseina." Tutkimuskohteena hiphop-sanoitukset. Teoksessa *Sanelma. Kotimaisen kirjallisuuden vuosikirja 2008*. Toim. Olli Löytty. Turku: Turun yliopisto.
- Spinoza, B. 1959: *Spinoza's Ethics: And on the Correction of the Understanding*. Kään. A. Boyle. London: Everyman's Library.
- Steinby, Liisa & Tirronen, Mikko 2018: Kohti totaalikapitalismia. Teoksessa *Kirjallisuus nykykapitalismissa. Suomalaisen kirjallisuuden ja kulttuurin näkökulma*. Toim. Jussi Ojajärvi, Erkki Sevänen & Liisa Steinby. Helsinki: SKS.

Tolonen, Tarja 2008: Yhteiskuntaluokka: menneisyyden dinosauruksen luiden kolinaa? Teoksessa *Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli*. Toim. Tarja Tolonen. Tampere: Vastapaino.

Tyler, Imogen 2008: "Chav Mum Chav Scum": Class Disgust in Contemporary Britain. *Feminist Media Studies*, 8:1, 17-34.

Wiberg, Matti 2011: *Politiikan sanakirja. Inhorealistin versio*. Toim. Kalevi Koukkunen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Siltala.

Vilkuna, Kustaa H.J. 2013: *Kapina kampuksella*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Wolf-Knuts, Ulrika 1995: Den mångbottnade identiteten. Teoksessa Krister Ståhlberg (red): *Finlandssvensk identitet och kultur*. Åbo: Åbo Akademis trycker.

Yesilova, Katja 2009: *Ydinperheen politiikka*. Helsinki: Gaudeamus University Press.

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Ojajarvi, Jussi 2006: *Supermarketin valossa. Kapitalismi, subjekti ja minuus Mari Mörön romaanissa Kiltin yön lahjat ja Juha Seppälän novellissa "Supermarket"*. Väitöskirja. Helsinki: SKS.

Kokkola, Jussi 2013: *Luokatonta lyriikkaa? Yhteiskuntaluokka Asan, Palefacen ja Julman Henrin rap-sanoituksissa*. Pro-gradu -tutkielma. Kotimainen kirjallisuus. Turku: Turun yliopisto.

Lehtinen, Ullaliina 1998: *Underdog Shame: Philosophical Essays On Women's Internalizatio of Inferiority*. Väitöskirja. Department of Philosophy. Göteborg: University of Göteborg.